

**T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**YETİŞKİN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN DİNİ
İLETİŞİM VE SABIR DEĞERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Züleyha AKGÜL

Çorum 2019

YETİŞKİN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN DİNİ İLETİŞİM VE SABIR DEĞERİ

Züleyha AKGÜL

**Sosyal Bilimleri Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

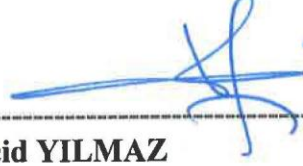
**TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Macid Yılmaz**

ÇORUM-2019

KABUL VE ONAY

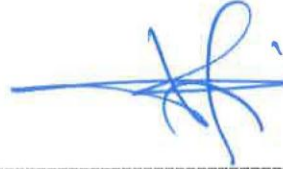
ZÜLEYHA AKGÜL tarafından hazırlanan “YETİŞKİN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN DİNİ İLETİŞİM VE SABİR DEĞERİ” başlıklı bu çalışma, 14.02.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak yüksek lisans/ doktora/ sanatta yeterlilik tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Doç. Dr. Macid YILMAZ
(Başkan)

İmza

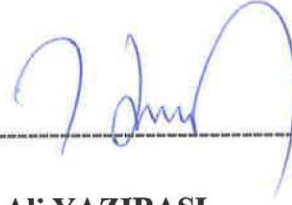
Doç. Dr. Macid YILMAZ
(Danışman)

İmza

Dr. Öğr. Üyesi İrfan SEVİNÇ

İmza

Dr. Öğr. Muhammed Ali YAZIBAŞI

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

İmza

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı beyan ederim. (14/02/2019)

İmzası

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Züleyha AKGÜL

ÖZET

AKGÜL, Züleyha. *Yetişkin Din Eğitimi Açısından Dini İletişim ve Sabır Değeri*, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum, 2019.

Çalışmamız yetişkin din eğitiminde başarılı bir sonuç elde edebilmek için tüm problemlere rağmen kaynak konumunda olan yetişkin din eğitimcisinin ve alıcı konumundaki yetişkinlerin arasında meydana gelmesini istediğimiz faydalı bir dini iletişim sürecini ve bu süreçte sabır değerinin yetişkin din eğitimcisine olan katkısını içermektedir.

Giriş kısmında konu problem, amaç, önem ve çalışmanın yöntem ve sınırlılıkları açısından ele alınmıştır. Birinci bölümde yetişkin din eğitiminin neliği kavram ve tanımları ile ele alınmış ayrıca yetişkin din eğitiminin alanlarından bahsedilerek yetişkin din eğitimindeki tarihsel süreç anlatılmıştır. Yine bu bölümde yetişkin din eğitimcisinde aranan ve beklenen özellikler işlenmiştir. İkinci bölüm dini iletişim, yetişkin din eğitiminde etkili iletişim ilkeleri ve dini iletişimde sosyo-psikolojik engelleri içermektedir. Üçüncü ve son bölüm de ise yetişkin din eğitiminde sabır değeri, Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Muhammed'in hayatında yer alan sabır örnekleri ele alınarak ve yetişkin din eğitimi kurumlarındaki eğitim sürecinde sabır değerinin yetişkin din eğitimcisine olan katkıları çerçevesinde işlenmiştir.

Anahtar Kavramlar: Yetişkin din eğitimi, dini iletişim, yetişkin, yetişkin din eğitimcisi, sabır

ABSTRACT

AKGÜL, Züleyha. *Religious Communication and Patience Value in terms of Adult Religious Education*, (Master Thesis), Çorum, 2019.

Our study includes a useful religious communication process and the contribution of patience value to adult religious educator in order to achieve a successful result in adult religious education.

In the introduction, the subject is discussed in terms of problem, purpose, importance and methods and limitations of the study. In the first chapter, the concepts and definitions of adult religious education are discussed and the historical process in adult religious education is explained. Again in this section, the adult religious educator sought and expected features are processed. The second section includes religious communication, effective communication principles in adult religious education and socio-psychological barriers in religious communication. In the third and last chapter, the value of patience in adult religious education, Quran and the Prophet. The examples of patience in Mohammed's life were taken into consideration and the values of patience in the educational process of adult religious education institutions were studied within the framework of their contribution to the adult religious educator.

Keywords: Adult religious education, religious communication, adult, adult religious educator, patience

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR	vii
ÖN SÖZ	vii
GİRİŞ.....	1
A. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	1
B. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	2
C. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	3
D. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE SINIRLILIKLARI	4

BİRİNCİ BÖLÜM YETİŞKİN DİN EĞİTİMİ NEDİR

1.1. KAVRAMLAR VE TANIMLARI.....	6
1.1.1. Din Eğitimi	6
1.1.2. Yetişkin Eğitimi.....	6
1.1.3. Yetişkin Din Eğitimi.....	7
1.1.4. Sabır.....	8
1.1.4.1. Sabırla İlgili Kavramlar	9
1.1.4.1.1. Hoşgörü.....	9
1.1.4.1.2. Sebat	10
1.1.4.1.3. Azim	10
1.1.4.1.4. Metanet	11
1.1.4.1.5. Tahammül.....	12
1.1.4.1.6. Tevekkül.....	12
1.1.4.1.7. Şükür.....	13
1.1.5. İletişim.....	13
1.1.6. Dini İletişim.....	15
1.2. YETİŞKİN DİN EĞİTİMİ ALANLARI.....	16
1.3. YETİŞKİN DİN EĞİTİMİNDE TARİHSEL SÜREÇ	16

1.4. YETİŞKİN DİN EĞİTİMCİSİNDE ARANAN/ BEKLENEN

ÖZELLİKLER	20
1.4.1. Diyanet İşleri Başkanlığı Görev Tanımları	20
1.4.1.1. Müftü Yeterlikleri	21
1.4.1.2. Eğitim Görevlisi Yeterlikleri	23
1.4.1.3. Vaiz Yeterlikleri.....	25
1.4.1.4. Kur'an Kursu Öğreticisi Yeterlikleri	27
1.4.1.5. İmam Hatip Yeterlikleri	28
1.4.1.6. Müezzin Kayyım Yeterlikleri	30
1.4.2. Yetişkin Din Eğitimcisinde Aranılan Özellikler.....	31

İKİNCİ BÖLÜM YETİŞKİN DİN EĞİTİMİNDE DİNİ İLETİŞİM

2.1. DİNİ İLETİŞİM	35
2.2. YETİŞKİN DİN EĞİTİMİNDE ETKİLİ İLETİŞİM İLKELERİ	37
2.2.1. Kaynak Açısından	37
2.2.2. Mesaj Açısından	43
2.2.3. Kanal Açısından	46
2.2.4. Alıcı Açısından.....	50
2.3. DİNİ İLETİŞİMDE SOSYO – PSİKOLOJİK ENGELLER	53
2.3.1. Kişisel Engeller Ve Önyargılar	53
2.3.2. Dil Güçlükleri.....	56
2.3.3. Dinleme Yetersizlikleri	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM YETİŞKİN DİN EĞİTİMİNDE SABIR DEĞERİ VE ÖNEMİ

3.1. KUR'AN-I KERİM' DE SABIR	62
3.1.1. Hz. Adem (a.s)	64
3.1.2. Habil İle Kabil	65
3.1.3. Hz. Nuh (a.s)	66
3.1.4. Hz. Eyyub (a.s)	68
3.1.5. Hz. Yusuf (a.s)	70
3.1.6. Hz. İbrahim (a.s)	73

3.1.7. Hz. Musa (a.s)	75
3.1.8. Karun	80
3.1.9. Hızır (a.s).....	82
3.1.10. Hz. Yunus (a.s)	83
3.1.11. Hz. Süleyman (a.s)	85
3.2. HZ. MUHAMMED (SAV)'İN HAYATINDA SABIR.....	87
3.3. YETİŞKİN DİN EĞİTİMİNDE SABİR	92
3.3.1. Yetişkinler Açısından Din Eğitiminin Önemi	93
3.3.2. Yetişkinlerin Özellikleri	95
3.3.3. Yetişkin Din Eğitiminde Ortaya Çıkabilecek Bazı Sorunlar Ve Çözüm Önerileri	99
3.3.4. Yetişkin Din Eğitiminin Gerçekleştiği Kurumlar Ve Sabır Değeri.....	104
3.3.4.1. Kur'an Kursu	105
3.3.4.1.1. Kur'an Kursunda Yetişkin Din Eğitimi	106
3.3.4.1.2. Kur'an Kursunda Yetişkinlere Uygulanabilecek Öğretim Yöntemleri	108
3.3.4.1.2.1. Anlatım Metodu	109
3.3.4.1.2.2. Tartışma Metodu	111
3.3.4.1.2.3. Soru Cevap Metodu	113
3.3.4.1.2.4. Gösteri Metodu	115
3.3.4.2.Cami.....	117
3.3.4.2.1. Vaaz Ve Hutbe.....	119
3.3.4.2.2. Cami Dersleri	123
3.3.4.3. Kitle İletişim Araçları	125
SONUÇ.....	130
KAYNAKÇA.....	132

KISALTMALAR

ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
Age	:Adı Geçen Eser
Agm	:Adı Geçen Makale
a.s	:Aleyhi Selam
c	:Cilt
çev	:Çeviren
DİB	:Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed	:Editör
Hz	:Hazreti
ICAE	:Yetişkin Eğitim Konseyi
M.Ö	:Milattan Önce
OECD	:Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü
RTÜK	:Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
Sav	:Sallallahu Aleyhi Ve Sellem
Sy	:Sayı
T.C	:Türkiye Cumhuriyeti
TRT	:Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
Yay	:Yayınları

ÖN SÖZ

Yetişkin din eğitiminden yararlanan öğrencilerin yani yetişkinlerin farklı yaş, cinsiyet, eğitim ve sosyo-kültürel özelliklere sahip olmaları özellikle yaş ilerlemesine bağlı fiziksel ve psikolojik açıdan sorunlarının ortaya çıkması bir takım problemleri de beraberinde getirmektedir. Bu problemlerin varlığı eğitim sürecinde yetişkin din eğitimcilerini asla ümitsizliğe ve tembelliğe sevk etmemelidir. Çünkü onlar birer yetişkin din eğitimcisi olan peygamberlerin varisleri konumundadırlar. Peygamberler muhatapları olan kişilerin olumsuz söz ve tavırlarına rağmen sabır ve kararlılıkla yürüttükleri tebliğ sürecinde, yetişkin din eğitimcilerine de örnek olmaktadır.

İnsanlık tarihinin başından beri süre gelen yetişkin eğitimi özellikle din eğitimi açısından önem arz etmektedir. Çünkü peygamberlerin muhatapları ilk etapta yetişkinler olmuştur. Peygamberlerin özellikle Hz. Muhammed(sav)'in yetişkin din eğitimcileri tarafından örnek alınması gerekir. O'nun İslamiyet'i kabul eden sahabeti veya etmeyen kâfir ve müşrik kimselerle olan iletişimi ve bu iletişim sırasında göstermiş olduğu sabır erdemi yetişkin din eğitimcilerinin göz önünde bulundurmaları ve din eğitimi sırasında yararlanmaları gereken önemli bir durumdur.

Günümüzde teknolojinin ilerlemesine bağlı gerçekleşen ve insanların hayat tarzları ve ahlaklarına bile sirayet eden gelişmeler yetişkin din eğitimi alanını da etkilemiş durumdadır. Özellikle insanların her türlü bilgiye hızlı erişebilmeleri sabırsızlık problemini gündeme getirdiği gibi ulaşılan dini bilginin kaynağının güvenilirliğinden emin olunmaması da tereddüt ve şüphelere neden olabilmektedir. Bu olumsuz süreçte özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı yetişkin din eğitimcisi etkili dini iletişim ilkeleri ile kendisini donatmalı ve muhataplarına karşı sabırlı bir şekilde yaklaşabilmelidir. Bu da ancak onların muhataplarını iyi tanımaları ile mümkün olabilecektir. Başarılı bir din eğitimi süreci yetişkin din eğitimcilerinin sabırlı ve gayretli tutumları ile gerçekleşecektir.

Tez sürecinde değerli katkılarından dolayı danışman hocam Sayın Doç. Dr. Macid Yılmaz ve Dr. Öğr. Üyesi İrfan Sevinç Bey'e çok teşekkür ediyorum.

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Günümüzde din eğitimi, en az çocuklar ve gençler kadar yetişkinlere de hitap eden bir yöne sahiptir. Bu yönü ile örgün eğitim kurumlarında gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretiminin dışında halkı din konusunda bilgilendirmek, toplum bireylerine ortak dinî ve millî değerleri özümsetmek, ayrıca dinin “kardeşlik, yardımseverlik ve hoşgörü...” gibi ilkelerini bireylere davranış olarak kazandırmak ve dinî pratiklerin usulüne uygun olarak yerine getirilmesine yardımcı olmak üzere, değişik mekânlarda¹ yetişkinlere yönelik yapılan etkinlikler, yaygın din eğitimi çerçevesi içinde yetişkin din eğitimi olarak yerini almıştır. Ancak bu eğitimin başarılı olmasını sağlayacak yetişkin din eğitimcileri ile din eğitiminin alıcıları arasında gerçekleşecek olan etkili bir dini iletişimin önünde birçok engel bulunmaktadır.² Kaynağın alıcıyı yeterince tanımamasından kaynaklanan problemlerin varlığı, yetişkin din eğitimi için hazırlanan plan ve programların onların ilgi ve ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte olmaması³ yetişkin din eğitiminin aksamasına neden olan ve etkili iletişimin gerçekleşmesinin önünde yer alan engellerdir.

Yetişkin din eğitiminde gerçekleşen dini iletişimin genelde dinleyici değil de kaynak merkezli oluşu birçok problemi de beraberinde getirmektedir.⁴ Ayrıca yetişkin din eğitiminin gerçekleşme aşamasında ve onun hayata aktarımında yaşanan sıkıntıların temelinde din eğitimcisinin iletişim tekniklerini yeterince bilip kullanamaması ve hitap ettiği kitle ile yaşadığı iletişim problemlerinin varlığı, üzerinde durulması gereken önemli bir konudur.⁵ Yaşanan bu tür engellerin çözümü konusunda sabır değeri büyük önem taşımaktadır. Çünkü kaynak, yetişkin din eğitimi sırasında karşılaşacağı

---

¹Hüseyin Yılmaz, “Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, Sy. 2 (Sivas, 2001): 333.

²Hüseyin Certel, “Din-İletişim İlişkisi ve İletişim Engelleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sy.2 (2008): 128.

³M. Akif Kılavuz, “Yetişkinlerin Din Eğitim Programlarının Planlanması”, *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*, Ed. Faruk Bayraktar (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006), 130-133.

⁴Mustafa Köylü, *Psiko – Sosyal Açından Dini İletişim* (Ankara: Ankara Okulu Yay, 2015), 7.

⁵Köylü, *Psiko – Sosyal Açından Dini İletişim*, 15-16.

sorunların çözümü aşamasında sabırla hareket ettiğinde, problemi hem daha kolay hem de daha sorunsuz bir şekilde çözebilecektir.

Dolayısıyla araştırmamanın problemi; yetişkin din eğitiminde etkili bir dini iletişimin nasıl olması gerektiği, hangi problemlerin yaşandığı ve din eğitimi faaliyetleri esnasında sabırla çalışmanın yetişkin din eğitimcisinin kendisine ve muhataplarına sürecin verimli geçmesi açısından neler kazandırabileceğini belirlemek olarak ifade edilebilir.

B. ARAŞTIRMANIN AMACI

Yetişkin eğitiminde bireye yeni bilgi kazandırma söz konusu olabileceği gibi onun var olan birikim ve donanımının geliştirilmesi veya değiştirilmesi söz konusu olabilir. Yetişkin eğitiminin amaçları arasında yetişkin bireyin okul sürecinde elde ettiği bilgilerle yetinmesi veya kendi haline bırakılması söz konusu değildir. Aksine onun hayatı boyunca öğrenme, araştırma ve kendisini geliştirmesine imkân sağlamaktır. Vahye dayalı dinlerin muhatabı olan yetişkinlerin toplumdaki önemli görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için onların eğitilmeleri, toplumun huzur ve refahına katkı sağlayacaktır.⁶ Bu olumlu sonuçların ortaya çıkması aşamasında yetişkin din eğitimcisine büyük sorumluluk düşmektedir. Çünkü yetişkin din eğitiminin istenilen ve amaçlanan şekilde sonuçlanabilmesi için kaynak konumundaki din eğitimcisi ve din eğitiminin muhatapları olan alıcı konumundaki yetişkinler arasında etkili bir iletişim şarttır.

Günümüz din eğitimi, artık çağdaş şartları ve bu şartlar içinde yaşayan insanların ihtiyaç ve taleplerini iyi tespit edip onların ihtiyaçlarını karşılamalı ve sorunlarını çözmelerine katkıda bulunabilmelidir. Bu rolü yerine getirebilmek için din eğitiminin teorisini geliştirmek ve bu teorinin pratiğini yeniden belirlemek gerekmektedir. Din eğitiminin yapacakları arasında, mevcut şartlarda amaçları gözden geçirmek ve bu amaçlar açısından önceliklerin neler olduğunu belirlemek de yer almaktadır.⁷ Çalışmada ki öncelikli amacımız, yetişkin din eğitimi sırasında oluşabilecek olumsuzlukları, yetişkin din eğitimcilerinin etkili bir iletişim becerisi ve sahip olmaları gereken sabır

⁶ İsmail Çalışkan, “Yetişkinlik Dönemi Eğitimine Kur’an Perspektifinden Bir Yaklaşım”, *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*, Ed. Faruk Bayraktar, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006), 337-339.

⁷ M. Şevki Aydın, “Çoğulcu Toplumda Uzlaşma ve Din Eğitimi”, *Diyanet Aylık Dergi*, (Şubat-2009)

değeri ile giderebileceklerini tespit etmek olacaktır. Bunun için önce, etkili dini iletişim ilkeleri açıklanarak muhtemel sorunların çözümü üzerinde durulacak, daha sonra yetişkin din eğitiminde başarı elde edebilmek için yetişkin din eğitimcisinin etkili iletişim ilkelerini bilmesi ve kullanabilmesi yolunda sabır değerinin ona sağlayacağı faydalar ele alınacaktır.

C. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Yetişkin din eğitimi kurumlarından yararlanan yetişkinlerimiz, mensubu buldukları dini, hayatlarına aktarabilmek ve bu bağlamda hayatlarına bir anlam kazandırabilmek için din eğitimini talep etmekle birlikte⁸ karşılaşacakları her türlü zorlukla da baş etmeye çalışmaktadırlar. Din eğitimcileri iyi birer dini iletişimci olarak onlara bu konuda rehber olabilmeli ve bu yolda sabır erdemi onların en büyük yoldaşları olabilmelidir. Çünkü sabır gibi bir erdeme sahip eğitimci, eğitim sırasında karşılaşılabileceği sorunlar karşısında pes etmek yerine, o sorunlara çözümler üretebilecek ve bu süreçte yılmadan, azimle sorunların üstesinden gelebilecektir. Bu tavra sahip bir eğitimci de muhatapları ile olumlu ve etkili bir iletişim süreci yaşayabilecektir.

Çocuk, genç ve orta yaştakiler gibi yaşlılar da dini çağrıya muhatap olmak, buna uygun olarak hayatını iyi bir şekilde devam ettirebilmek ve gerekirse mensup olduğu dine hizmet edebilmek ve kendini manevi yönden de doyuma ulaştırabilmek için din eğitimine ihtiyaç duyarlar.⁹ Fakat yaşlı kişilerin olumsuz sağlık durumları ve yaşayacakları öğrenme güçlükleri din eğitimi sırasında gerçekleşecek olan iletişime engel olabilecek olumsuzluklar doğurabileceği için yetişkin din eğitimcilerinin sağlıklı dini iletişim yöntemlerini kullanabilmeleri onlar açısından faydalı olacaktır.

Yaşadığımız hayat insanın karşısına çeşitli sıkıntı ve zorluklar çıkarabilmektedir. İşte kişiye bu olumsuz durumu değerlendirip çözüm yolu sunabilen ve zorluklarla başa çıkabilmesine yardımcı olan sabır erdemi kişiliğin güç ve olgunluğuna delalet etmektedir.¹⁰ İnsanın olgunlaşabilmesi için bilgi, tutum, beceri ve davranış kazanmada

---

⁸M. Akif Kılavuz, “Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitiminin Önemi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 11, Sy. 2 (2002): 68.

⁹Kılavuz, “Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitiminin Önemi”, 70.

¹⁰Mebrure Doğan, *Sabır Psikolojisi* (İstanbul: Çamlıca Yay, 2016), 108,111.

ömrü boyunca çalışması, emek harcaması gerekir. İnsanın hayatı boyunca öğrenmeyi sürdürmesi zorunludur. Çünkü insan olmak, öğrenmeyi devam ettirmekle mümkün olmaktadır. Eş, anne, baba, işçi, vatandaş ve arkadaş gibi hayatın içinde farklı roller üstlenen yetişkinlerin,¹¹ dini hayatlarını yaşayabilmelerine imkân sunacak bilgiler edinmek amacıyla talep ettikleri yetişkin din eğitimi sürecinde karşılaştıkları sorunların üstesinden gelebilmeleri gerekir. Bunu da ancak onlara karşı sabırla yaklaşabilen ve onlarla dini iletişimi doğru ve etkili bir şekilde kurabilen kaynak konumundaki yetişkin din eğitimcileri sayesinde gerçekleştirebilirler.

Yetişkinlere din hizmeti veren görevlilerin etkili iletişim ve sabırla işlerini yürütme konusundaki eksikliklerinin onların başarılarını gölgeleyen bir neden olduğunu ele alan bu çalışma, konuya dikkatleri çekme açısından önem taşımaktadır. Ayrıca bu çalışma, yetişkin din eğitimi sırasında yaşanan başarısızlıkların çözümü için etkili bir iletişimin nasıl olması gerektiği, öğreticiden kaynaklanan yetersizliklerinin giderilmesi için neler yapılabileceği ve din eğitimcilerinin önemli bir kişilik özelliği ve erdemi olan “sabır” değerinin yetişkin din eğitimi alanında nasıl uygulanacağı konusunda eğitimcilerin faydalanabileceği bir kaynak olacaktır.

D. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE SINIRLILIKLARI

Araştırmanın yöntemi literatür taramasıdır. Literatür taraması, sadece akademik çalışmalarda değil, yenilikçi her alanda başvurulması gereken ilk adımlardan birisi olarak değerlendirilir. Ayrıca bu süreç, belirli bir konuda yayınlanmış olabildiğince çok eserin derinlemesine ve sistematik olarak araştırılması ve belirlenmesi olarak açıklanmaktadır. Literatür taraması planlı bir şekilde yapıldığı zaman oldukça etkisi fazladır.¹² Bu sebeple konuyla ilgili kaynak eserler, internet kaynakları ve ilgili kütüphanelerden literatür taraması yapılarak gerekli bilgiler toplanmış, analiz ve değerlendirmeler yapılarak sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Yetişkin Eğitimi alanı içinde bir alt alan olan Yetişkin Din Eğitimi, son yıllarda gelişmeye başlayan bir alandır. “Westerhoff, Moran, Fowler, Simmons, Schocfer, Foltz, Elias ve Mc Kenzie” gibi

¹¹Kılavuz, “Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitiminin Önemi”, 61,62.

¹²Aytekin Köroğlu, *Literatür Taraması Üzerine Notlar Ve Bir Tarama Tekniği*, GİDBDERGİ, 1 (İstanbul: 2015), 61-68.

eğitimciler yetişkin din eğitimi ile ilgili 6nemli eserler ortaya koymuş ve bu alanın gelişmesine katkı sağlamışlardır. Yine de 6lkemizde yetişkinlik d6nemine dair 7alışmalar sınırlı sayıdadır.¹³

Yetişkin din eğitiminde dini iletişim ve sabır konusu işlenirken konu DİB 7alışanları ve kurumları a7ısından incelenmek sureti ile sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla yaygın din eğitimi ve eğitimcileri merkeze alınarak konular işlenmiştir. Yalnızca “kitle iletişim ara7ları” başlığı altında konu genel olarak ele alınmıştır.

---

¹³Kılavuz, “Yetişkinlik ve Yaşlılık D6neminde Eğitim ve Din Eğitiminin 6nemi”,61.

BİRİNCİ BÖLÜM

YETİŞKİN DİN EĞİTİMİ NEDİR

1.1. KAVRAMLAR VE TANIMLARI

1.1.1. Din Eğitimi

Din Eğitimi: “Bireyin dini davranışlarında kendi yaşantıları vasıtasıyla ve kasıtlı olarak istedik değişme meydana getirme denemeleri süreci”¹⁴ din eğitimi olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca insanın gelişip olgunlaşması açısından önem arz eden din eğitimi, bireyin fitratında bulunan inanma duygu ve ihtiyacı çerçevesinde din olgusunu kavramasına rehberlik etmesi¹⁵ ve kişiye din kültürünün verilmesi ile din kişiliğinin oluşturulması¹⁶ sürecidir.

1.1.2. Yetişkin Eğitimi

Yetişkin Eğitimi: “Yetişkinlere, okul dışındakilere, herhangi bir sebeple okula gitmeyenlere, eğitim imkân ve fırsatlarından yararlanamayanlara, resmi ya da özel kurum veya kuruluşlarca; yetişkin yurttaşların çalışma güçlerini artırmak, yaşayış düzeylerini yükseltmek, milli ve insancıl değerlerini geliştirmek amacıyla verilen planlı ve amaçlı eğitimidir.”¹⁷ OECD’ye göre yetişkin eğitimi¹⁸ tanımı da aynı şekildedir.

Yetişkin eğitimi “androgoji” kavramı ile ifade edilmekte ve “yetişkinlerin öğrenmesine yardım etme sanatı, bilimi ve yetişkin eğitimi kuram, süreç ve teknolojisinin bu amaçla incelenmesi” olarak tanımlanmaktadır. Kısaca bu kavram “yetişkinlerin eğitimi ve öğretimi”¹⁹ olarak tanımlanmaktadır.

¹⁴Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş* (Ankara: Pegem Yay, 2002), 23.

¹⁵Muhiddin Okumuşlar, Fatih Genç, “Din Eğitiminin Bilimselleşmesi/ Neliği”, Ed. Recai Doğan, Remziye Ege, *Din Eğitimi El Kitabı*, (Ankara, Grafiker Yay, 2012), 55.

¹⁶Vehbi Karakaş, *Nasıl Bir Din Eğitimi*, (İstanbul: Rağbet Yay, 2015), 26.

¹⁷Tosun, *age*, 156.

¹⁸Rıfat Okçabol, *Halk Eğitimi (Yetişkin Eğitimi)*, (Ankara: Ütopya Yay, 3. Baskı, 2006),20.

¹⁹Malcoms Knowles, Elwood F. Holton, Richard A. Swanson, *Yetişkin Eğitimi*, çev. Okhan Gündüz, (İstanbul: Kaknüs Yay, 2014), 352.

Başka bir açıdan yetişkin eğitimi, insanların ihtiyaçlarına göre zaman ve konunun ayarlanabildiği,²⁰ sürekli eğitimlerinin ilk aşamasını tamamlamış kişilerin bilgi, beceri ve davranışlarında değişime yol açmak amacıyla birbirini takip eden planlı etkinliklerin yer aldığı bir süreç²¹ olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca androjinin yetişkinlerin “çalışma güçlerini artırmak, yaşam seviyelerini yükseltmek, milli ve insani değerlerini geliştirmek amacıyla okul eğitimi dışında yapılan”²² insancıl temelleri olan olaylar dizisi²³ olduğuna dair tanımlarda mevcuttur.

1.1.3. Yetişkin Din Eğitimi

Yetişkin Din Eğitimi: “Yetişkinlere ve okul dışındakilere örgün eğitim dışında ya da yanında din eğitimi ihtiyacında ve isteğinde olanlara, resmi ya da özel kurum ve kuruluşlarca yetişkinlerin dini bilgilerini artırmak, dinî anlayışlarını geliştirerek hayatın dinî boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak amacıyla verilen plânlı, amaçlı din eğitimidir.”²⁴

Tosun, bir alt bilim veya disiplin olarak şu şekilde tanımlamıştır;

“Yetişkinler Din Eğitimi; Yetişkinler din eğitiminin mahiyetini, alanını, amaçlarını, teori ve ilkelerini, metotlarını ve bu alandaki teorilerle uygulamalar arasındaki ilişkileri araştıran bir disiplindir.”²⁵

Yaygın Din Eğitimi çerçevesinde ise şu şekilde tanımlanmıştır; “Örgün eğitim kurumlarında verilen din eğitimi ve öğretiminin dışında halkı din konusunda aydınlatmak, onları batıl inanç ve hurafelerden arındırmak, dinin kardeşlik, özveri, hoşgörü gibi ilkelerini bireylere kazandırmak ve ibadetlerin usulüne uygun olarak yerine getirilmesine yardımcı olmak üzere farklı mekanlarda yapılan etkinlikler”²⁶ ve asıl işi öğrencilik olmayan fakat dine ve din eğitimine ihtiyaç duyan kişilere yönelik, yaş, cinsiyet gibi sınırlamalarında olmadığı ve isteyen herkesin yararlanabileceği faaliyetler olarak da tanımlanabilmektedir.²⁷

²⁰Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi* (Ankara, Akçağ Yay, 2015), 16.

²¹İhsan Kurt, *Yetişkin Eğitimi* (Ankara: Akçağ Yay, 2014), 22,23.

²²İhsan Kurt, *age*, 26.

²³Rıfat Okçabol, *Halk Eğitimi (Yetişkin Eğitimi)*, 19.

²⁴Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 156.

²⁵Tosun, *age*, 156.

²⁶Recai Doğan, “Yaygın Din Eğitiminin Neliği”, Ed. Recai Doğan, Remziye Ege, *Din Eğitimi El Kitabı*, (Ankara: Grafiker Yay, 2012), 270.

²⁷Abdurrahman Dodurgalı, “Yetişkin Din Eğitimi Modeli”, *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*, Ed. Faruk Bayraktar (İstanbul: Ensar Neşriyat 2006), 368.

1.1.4. Sabır

Sabır: “Sa-be-ra” kökünden mastar olan sabır kelimesi sözlükte “sabırlı olmak, dayanma, sükûnetle karşılama”²⁸ gibi anlamlara gelmektedir. Ahlaki bir terim olarak sabır, “başa gelen musibetlerden dolayı şikâyetçi olmamak, yakınmamak, sızlanmamak, nefse ağır gelen ve hoş gitmeyen işler karşısında sükûnet ve dayanma gücü”²⁹ anlamlarına gelmektedir.

Sabır; “Acı, yoksulluk, haksızlık gibi üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi ve dayanç anlamlarına gelmekle birlikte, olacak veya gelecek bir şeyi telaş göstermeden beklemek”³⁰ anlamlarına da gelmektedir. Ayrıca sabır nefsi manada akıl ve dini yaşantıya uygun olarak kişinin kendisini men etmesi gereken şeylerden alıkoyması ve bunlara karşı kendisine hâkim olabilmesidir.³¹

Kur’an-ı Kerim’de sabır, sıkıntı ve zorluklarla karşılaşılması durumunda paniğe kapılmadan, acelecilik göstermeden, sağlam ve kararlı adımlarla ilerleyip Allah’ın takdirini ve vereceği hükmü beklemektir. Çünkü insanın kendi nefsi ve musibetlerle baş edebilmesi ancak sabırlı ve kararlı duruşu ile olabilmektedir. Başarı ancak bu şekilde mümkün olabilmektedir.³²

Sabır, genel olarak, karşılaşılan sıkıntı esnasında acele etmeden beklemek anlamına gelmekle birlikte, kişinin atlatması ve beklemesi gereken o süreçte sıkıntılarla mücadele edebilmesi ve bunu yaparken ümitsizliğe düşmemesi, kimseyi ve hiçbir şeyi kırıp dökmeden, başarıya adım adım ilerlemesidir.

İslam Dini açısından sabır; “Acıya, zorluklara, sıkıntı ve başa gelen her türlü musibetlere karşı dayanabilmek, ibadetleri yerine getirirken doğabilecek meşakatlere ve shevi duygular ve haramlardan uzak durmak için katlanılan zorluklara karşı tahammül gösterebilmek, hayatın tüm olumsuzluklarına rağmen Allah’a ve Peygamberine itaat ederek iyi ameller işlemeyi sürdürebilmektir.”³³

²⁸Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık Yay, 1995), 468.

²⁹Selim Uğur, *Efendimizin Örnek Ahlakı* (İstanbul: Semerkand Yay, 2013), 22.

³⁰http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GT5ba25fece101f0.65389220.

³¹Berat Sarıkaya, Zeynep Şeren, “İnsan Sorumluluğu ve Fiillerine Etkisi Bağlamında Sabır ve Tevekkül Kavramları”, *Gümüşhane Üni. İlahiyat Fak. Dergisi* 6, Sy 12 (2017): 69.

³²Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili* (İstanbul: Zahraveyn Yay, 1, 1992,), 448,449.

³³İsmail Karagöz, “Kur’an Kavramları Sabır-Sabır” , *Diyanet Aylık Dergi*, Sy 286 (Ekim 2014), 72.

Sabır, sadece kötü ve nahoş durumlar karşısında olmamaktadır. Tam aksine insanlar çok mutlu, sağlıklı ve refah içerisinde iken de bazı durumlara sabır göstermek durumundadır. Çünkü içinde bulunduğu olumlu durum nedeniyle insan şımarıp azabilmekte ve gurur, kibir gibi hoş olmayan bazı kötü tavır ve davranışlar içerisine girebilmektedir. Abdurrahman b. Avf, Müslümanların şu haline dikkat çekmiştir; “Biz belalara karşı sabır gösterdik ama rahat ve refaha karşı sabırlı olmayı başaramadık.” Bu sözden hareketle, insanın nefsi yoklukta sabredebilirken bu durum varlık içerisinde daha zor olabilmekte ve insan taşkınlık yaparak günaha meyletmekte ve onu işlemektedir. İşte gerçek Mümin, mal ve diğer dünya nimetlerinin çokluğunda günaha sabreden ve sahip olduğu nimetleri helal yolda sarf eden kişidir. Ve bu davranışı ile Allah katında üstün derecelere sahip olacaktır.³⁴

1.1.4.1. Sabırla İlgili Kavramlar

Sabırla ilgili ve bağlantılı, sabır konusunu daha iyi anlamamızı sağlayacak bazı kavramlar vardır. Aşağıda açıklayacağımız kavramlar, sabır olgusunun içinde yer alan ve onu değerlendirirken bu kavramlarla bütünleştirebileceğimiz, açıklayıcı ve tamamlayıcı kavramlardır.

1.1.4.1.1. Hoşgörü

Türkçedeki karşılığı, her şeyi ve her durumu “anlayışla karşılamak” ve “müsamahalı olmak”³⁵ anlamlarında kullanılan hoşgörü kavramı affetmek, kusurları görmezlikten gelip onlara aldırış etmemek anlamlarında da kullanılmaktadır. Hoşgörü kavramının içerisinde ayrıca ahlaki kurallara aykırı olmadıktan sonra hoş olmayan, sevilmeyen ve farklı olan şeylere karşı olmama ve onların varlığına izin verme, farklı olanla empati kurma söz konusudur. Sabırlı kişiler hoş görülü olurlar ancak hoş görünün zemininde sevgi, güzel ahlak ve olumlu bakış açısı gibi manevi durumların desteğinin olması gerekir.³⁶

³⁴Abdullah el- Muncabi, *Bela ve Sıkıntılara Karşı Sabır ve Rıza*, çev. İbrahim Doğu (İstanbul, İlk Harf Yayınevi, 2012), 235-239.

³⁵http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GT5ba25fece101f0.65389220.

³⁶M. Doğan, *Sabır Psikolojisi*, 91-94.

Yetişkin din eğitimi sürecinde farklı yapıdaki insanlar ve bazı olumsuz sayılabilecek durumlarla karşılaşıldığında, eğitimcinin hoşgörülü davranması ve negatif durumu iyi niyeti ve çabası sonucu pozitif hale dönüştürebilmesi gerekir.

1.1.4.1.2. Sebat

Arapça kökenli olan sebat; “sağlam, hareketsiz ve sarsılmaz duruş,”³⁷ “sözünden ve kararlarından dönmeme, direnme”³⁸ tutumu olarak anlandırılan bir kelimedir. Sebat sahibi birey hedefleri doğrultusunda karşılaşılabilecek zorluklara karşı azimle, sabırla ve kararlılıkla karşı koyan ve başarıya doğru yürüyen kişidir.³⁹

Yetişkinlerin dini eğitim alma sürecinde karşılaştıkları çeşitli problemlere karşı hem eğitimi veren eğitimcinin hem de yetişkin öğrencilerin bu süreçte sebatlı bir şekilde hedefleri doğrultusunda yılmadan çalışmaları ve gayret sarf etmeleri önem arz etmektedir.

Hız Muhammed (sav) şöyle dua edermiş; “Ey Rabbim! Biz senden işlerde sebat göstermeyi nasip etmeni istiyoruz.”⁴⁰ Bu durum Mümin kulun olgunluğunun son aşamasıdır. Çünkü O yapmayı hedeflediği iş sırasında karşısına çıkacak olumsuzluklara isyan etmez aksine Rabbine güvenerek yoluna devam eder.⁴¹

1.1.4.1.3. Azim

Arapça bir kelime olan azim, “bir işe kastetmek, karar vermek, gözünü karartmak”⁴² ve “karşılaşılabilecek engelleri yenme kararlılığı”⁴³ anlamlarına gelmektedir. Azimli bir kimse hedefleri için çıktığı yolda karşılaşılabilecek zorluklarla yılmadan ve güçlü bir irade ile savaşıyor ve başarıya, takınacağı pozitif bir gayretle ulaşır.⁴⁴

Sabır ve azim, insanın hayatında yaşayacağı zorluklar içerisinden başarıyla çıkmasına yardımcı olan erdemlerdir. Hiçbir başarı tesadüf eseri değildir. Başarıya

³⁷Serdar Mutçalı, *Arapça- Türkçe Sözlük*, 94.

³⁸http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GT5ba25fece101f0.65389220.

³⁹M. Doğan, *Sabır Psikolojisi*, 67-69.

⁴⁰Hakim, De’avat, No:1872, İbn Hıbban, Ed’ıye, No:935

⁴¹el- Muncabi, *Bela ve Sıkıntılara Karşı Sabır ve Rıza*, 51.

⁴²Serdar Mutçalı, *age*, 568.

⁴³http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GT5ba25fece101f0.65389220

⁴⁴M. Doğan, *age*, 70,71.

ulaşmak için çok çalışmak, azmetmek ve sonrasında sabırla beklemek gerekir. Gösterilen çaba, azim ve sabır ne kadar büyük olursa başarıda o kadar büyük olur.⁴⁵

1.1.4.1.4. Metanet

Başta gelen kötü bir olay, hastalık, ölüm ve afet gibi durumlara karşı “dayanıklı olma ve dayanıklılık”⁴⁶ anlamlarına gelen metanet, sabır kavramı ile anlam yakınlığı olmasına rağmen bazı farklılıkları olan bir kelimedir. Metanet kötü durum karşısında umutsuz bir şekilde kabullenme ve dayanma olarak, sabır ise umutlu bir şekilde dayanma ve direnme olarak tanımlanmaktadır.⁴⁷

Metanet ve sabır kavramlarının din, iman ve Allah’a teslimiyet noktasında bir etkileşimi söz konusudur. Dolayısı ile Allah inancı olan ve Onun her olayda iradesinin olduğuna inanan kişi felaketler karşısında daha metanetli ve sabırlı davranacak ve manevi olarak teselli bulacaktır.⁴⁸ Çünkü inançlı insan bilir ki kendisinin, ailesinin ve malının mülkünün tek sahibi vardır. O da Allah’tır. Sahip olduklarının birer emanet olduğuna inanan insan onları kaybettiği zaman büyük bir yıkıma uğramayacaktır. Çünkü tasarruf hakkının her şeyi yaratan Allah’ın olduğuna inanmaktadır.⁴⁹ Kur’an-ı Kerim’de Allah-u Teâlâ “Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde, "Doğrusu biz Allah’a aidiz ve kuşkusuz O’na döneceğiz, derler. İşte rablerinin lütufları ve rahmeti bunlar içindir ve işte doğru yola ulaşmış olanlar da bunlardır.”⁵⁰ Buyurmakta ve felakete uğrayan kullarının sıkıntılı hallerinde mülkün sahibinin Allah (c.c) olduğuna inanarak ve O’na sığınarak teselli aramalarını takdir etmekte ve böyle davrananların davranışları karşılığı mükâfatlandırılacaklarını haber vermektedir.

---

⁴⁵M. Doğan, *Sabır Psikolojisi*, 136.

⁴⁶http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GT5ba25fece101f0.65389220

⁴⁷M. Doğan, *age*, 72.

⁴⁸M. Doğan, *age*, 75.

⁴⁹Abdullah el- Muncebi, *age*, 28,29.

⁵⁰Bakara Suresi, 156,157.

1.1.4.1.5. Tahammül

Kelime anlamı olarak “hoş olmayan durumlara karşı katlanabilme, tahammül edebilme”⁵¹ ve ağır yükü taşıyabilme anlamlarına gelmektedir. Tahammül sürecinde sabır duygusu fazlaca hissedilmekle birlikte, sabır davranışında aktif bir süreç ve kötü duruma karşı bir direniş söz konusu iken tahammül davranışında pasiflik ve zoraki kabulleniş vardır. Tahammül davranışını uzun süre devam ettiren birey duygularını bastırıldığı için öfke birikmesi ve patlaması yaşayacağı için sinirli ve hastalıklı bir ruh haline girebilmektir. Bu da kişi için olumsuz bir süreçtir. Bu yüzden tahammül aşamasından sabır aşamasına geçmesi gerekir.⁵²

Yetişkin din eğitimi sürecinde öğrenciler yönünden veya dersle ilgili sorunlar ortaya çıktığında eğitimci öncelikle bu duruma tahammül gösterebilir. Ancak sorunlara çözüm bulamadığı zaman ders esnasında öfke patlamaları yaşayabileceği için katlanma durumunu fazla uzatmaması gerekir.

1.1.4.1.6. Tevekkül

Kelime anlamı “ bırakmak, devretmek, vekil tayin etmek...” gibi anlamlara gelen “vekele”den türetilmiş bir mastar olan tevekkül kelimesi, “karşılıklı güven”⁵³ ve “her türlü sebebe başvurduktan sonra sonucu Allah’tan bekleme”⁵⁴ manalarında kullanılmaktadır. Sabır ve tevekkül hali insanın Rabbine olan güveni ve imanı ile alakalı bir durumdur.⁵⁵ Karşılaştığı zor durumla mücadele eden eğitimci elinden geleni yaptıktan sonra işi olurlarına bırakıp Allah’a havale edebilmeli ve bu süreçte sabırla işin sonucunu bekleyebilmelidir.

---

⁵¹http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GT5ba25fece101f0.65389220

⁵²M. Doğan, *Sabır Psikolojisi*, 76-78.

⁵³Serdar Mutçalı, *Arapça- Türkçe Sözlük*, 1009,1010.

⁵⁴http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GT5ba25fece101f0.65389220

⁵⁵Berat Sarıkaya, Zeynep Şeren, İnsan Sorumluluğu ve Fiillerine Etkisi Bağlamında Sabır ve Tevekkül Kavramları, 72,75.

1.1.4.1.7. Şükür

Arapça kökenli olan şükür kelimesi “şükretmek, teşekkür borçlu olmak”⁵⁶ ve “yapılan iyiliğe karşı duyulan hoşnutluğu belli ederek Allah’a karşı duyulan minneti dile getirmek”⁵⁷ anlamlarında kullanılmaktadır.

Kuran-ı Kerim’de ; “... Şüphesiz bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır”⁵⁸ gibi ifadeler kullanılarak sabır ve şükür kavramları arasında bir anlam bütünlüğü olduğu adeta biz insanlara anlatılmak istenmiştir.

Şükretmek, insanın yaşamış olduğu olayların içinde olumlu bir yön bularak, bulduğu güzelliklere teşekkür etmesidir. Şükrettikçe verilen nimetlerin artacağına, aksi durumda azalacağına inanan kişi başına gelen iyi durumlarda nasıl şükrediyorsa yaşayacağı kötü tecrübelerde de iyi bir yön bulup başkalarının başına daha kötülerinin geldiğini düşünerek kendi haline şükretmeyi bilmesi gerekir. Bu anlayışa sahip kaza geçiren ve kazadan yaralı kurtulan inançlı bir kişi, sağlıklı bir şekilde bu kazayı atlattığına şükredecek ve gelen maddi zarara üzülmeyecek dolayısı ile isyan etmeyecektir. Çünkü böyle durumlarda sabır ve şükür yan yanadır. Kişi, başa gelen iyi veya kötü durumun Allah’tan geldiğinin farkındadır. Olumsuz durumlarda şükreden birey, olumsuz vakalar sonucu yaşayacağı stres, bunalım ve umutsuzluk duygularıyla daha kolay başa çıkar ve içinde bulunduğu kötü durumdan daha rahat sıyrılıp hayata umutla bakabilir. Yaşanan felaketlerde şükür, umut ve iyimserlik duyguları o anda yaşanacak sabır durumunun zorluğunu azaltacak ve dayanıklılığı artıracaktır.⁵⁹

1.1.5. İletişim

İletişimin kelime anlamı “Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılmasıdır.”⁶⁰ Terim anlamı ise, kaynak kişi veya kişiler tarafından duygu ve düşüncelerin karşı tarafta oluşturulmaya çalışılan değişim amacıyla çeşitli iletişim kanalları yoluyla diğer kişi ve alıcılara aktarılması sürecine verilen

⁵⁶Serdar Mutçalı, *Arapça- Türkçe Sözlük*, 453.

⁵⁷http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GT5ba25fece101f0.65389220

⁵⁸Şura Suresi, 33.

⁵⁹M. Doğan, *Sabır Psikolojisi*, 85-90.

⁶⁰http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GT5ba25fece101f0.65389220

addr.⁶¹ İnsanların birbirlerini anlama süreci veya kısaca “canın cana değmesi”⁶² şeklinde tanımlayanlar olmuştur.

İletişim, iki insanın birbirinin farkına varması ve aralarında oluşan anlam alışverişi ile devam eden süreçtir.⁶³

İletişimin en az iki kişi arasındaki bilgi, fikir ve duyguların paylaşıldığı süreç olarak değerlendirilmesi de da kabul gören tanımlar arasındadır.⁶⁴ Kısaca iletişimi bilginin üretilmesi, aktarılması ve anlamlandırılması süreci şeklinde tanımlayanlarda vardır.⁶⁵

İletişimle ilgili unsurlar şunlardır;

Kaynak: “Hedef kişi veya kişilere bilgi, davranış ve tutum kazandırmak amacı ile⁶⁶ iletilmek istenen mesajı sembollerle kodladıktan sonra uygun kanallar vasıtası ile alıcı veya alıcılara göndermek sureti ile iletişim sürecini başlatan kişi, grup veya kurum”⁶⁷ olarak tanımlanmaktadır.

Kaynak din eğitimi kapsamında iletişimi başlatan öğretmen, Kur’an Kursu öğreticisi, imam veya vaiz olacaktır. Kitle iletişim sürecinde ise başlatan bir kişi olduğu gibi bir grup da olabilmektedir.⁶⁸

Mesaj: Muhatap olunan kişi veya kişilere aktarılmak istenen anlam ve ifadeler⁶⁹ olarak tanımlandığı gibi alıcıya kaynak tarafından gönderilmek istenen duygu, düşünce, kanaat ve tutumların semboller kullanılarak kodlanmış hali⁷⁰ şeklinde de tanımlanmıştır.

İletişimin kilit noktası olan mesaj, karşılıklı paylaşılan sözlü veya sözsüz ifade şekillerinin tümüne verilen isimdir.⁷¹

Kanal: Mesajı kaynaktan alıcıya taşıyan bir “araç”, “oluk”⁷² veya “vasıta”⁷³ diyebiliriz. Kaynaktan alıcıya gönderilmek istenen mesajı taşıyan her türlü “söz, jest, mimik, dokunuş, resimler veya grafiklerdir.”⁷⁴

⁶¹Certel, “Din-İletişim İlişkisi ve İletişim Engelleri”, 129.

⁶²Suat Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim* (İstanbul: İz Yay, 2015), 26.

⁶³Doğan Cüceloğlu, *İletişim Donanımları* (İstanbul: Remzi Kitabevi, , 2002), 45.

⁶⁴Orhan Gökçe, *İletişime Giriş* (Konya: Çizgi Kitap evi, 2017), 22.

⁶⁵Üstün Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati* (İstanbul: Remzi Kitapevi, 2017), 37.

⁶⁶Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, 34.

⁶⁷Certel, *agm*, 130.

⁶⁸Gökçe, *age*, 72.

⁶⁹Mustafa Köylü, *Psiko –Sosyal Açından Dini İletişim* (Ankara: Ankara Okulu Yay, 2015), 31.

⁷⁰Certel, *agm*, 131.

⁷¹Gökçe, *age*, 73.

⁷²Certel, *agm*, 134.

⁷³Köylü, *age*, 33.

⁷⁴Cebeci, *age*, 35.

Alıcı: Kaynak tarafından gönderilen mesaja muhatap olan, onu alan kişi ve kişilerdir. Mesajı alıp anlamlandırın dinleyici veya okuyucu kişilerdir.⁷⁵ İletişim sırasında geri bildirim varsa alıcı kaynak, kaynak da alıcı durumuna geçebilmektedir.⁷⁶

Gönderilen mesajı algılayan, algıladığını ve anladığını da gösterebilen kişiye alıcı denilmektedir.⁷⁷

Geri Bildirim: Alıcının kaynaktan gelen mesaja vermiş olduğu olumlu veya olumsuz cevabıdır.⁷⁸ Mesajın hedef kitleye amaçlanan şekilde ulaşım ulaşmadığı veya ne ölçüde anlaşılıp yorumlandığı geri bildirim sayesinde mümkün olmaktadır.⁷⁹

Geri bildirim kısaca, hedefin konuyu anlayıp anlamadığı ile ilgili bilgi edine sürecidir diyebiliriz.

Engeller: Mesajın hedef kitleye doğru bir şekilde ulaşmasına mani olan her türlü etkene verilen addır.⁸⁰ Ayrıca iletişim sırasında hesaba katılmamış fakat iletişimin aksamasına veya kopmasına neden olan sebep veya engellere gürültü adı verilmektedir.⁸¹

1.1.6. Dini İletişim

Konusu din olan ve içeriğini de dini mesajların oluşturduğu, dinin ve dindarın olduğu her yerde olan bir iletişim türüdür. İnsanlara dini bilgi verme, onlarda davranış ve inanç oluşturma amacı ile Allah'ın peygamberler aracılığı ile kullarına ilahi mesajı göndermesi ile başlayan ve bu bağlamda kulları tarafından inanıp inanmama veya davranışa dönüştürüp dönüştürmeme konusunda geri bildirimde bulunulan her türlü dini eğitim, öğretim, irşat ve misyonerlik faaliyetlerine verilen addır.⁸² Yetişkinler açısından bakıldığında dini iletişim; insanların yaş, bilgi ve kültürel farkları gözetilmeksizin belirli bir amaç doğrultusunda yetişkinlere uygulanan planlı öğretim faaliyetidir diyebiliriz.⁸³

---

⁷⁵Köylü, *Psiko –Sosyal Açından Dini İletişim*, 34.

⁷⁶Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, 37.

⁷⁷Gökçe, *İletişime Giriş*, 74.

⁷⁸Certel, "Din-İletişim İlişkisi ve İletişim Engelleri", 135.

⁷⁹Köylü, *age*, 38.

⁸⁰Köylü, *age*, 35.

⁸¹Gökçe, *age*, 87.

⁸²Certel, *agm*, 141-142.

⁸³Köylü, *age*, 138.

1.2. YETİŞKİN DİN EĞİTİMİ ALANLARI

Yetişkin din eğitimi, “hayat boyu eğitim” anlayışından yola çıkarak yetişkinlerin dini yaşayışı ile ilgili hayatın içinden her konuyu inceleme alanı olarak ele almaktadır. Mesleği dinle alakalı olan kişilerin kendi alanlarında gelişimi için uygulanan hizmet içi eğitim ve programları da bu alanla ilgilidir. Ayrıca kişinin aile, arkadaş ve sosyal çevresinde yaşayacağı güç durumlarla ve onun hayatın içerisinde üstleneceği rollerde, dini ve politik konularda yaşayacağı sorunlarla başa çıkmasına yardımcı olacak bilgileri alabilmesine imkân tanıyan eğitim programları ve uygulamalarını da içine alır.⁸⁴

Yetişkin din eğitiminin alanı oldukça geniştir. En önemlileri cami, mescit, Kur’an Kursları, ceza evleri, huzur evleri ve hastanelerdir. İnsanların toplanıp ibadet ettikleri cami ve mescitler, ayrıca insanların dini bilgileri de vaaz, hutbe ve cami dersleri ile alabildikleri yegâne din eğitimi merkezleridir. Bunu Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Kur’an Kursları takip etmektedir. Diğer kurumlarda da yetişkinlerin din eğitimi ve dini ihtiyaçlarının karşılanması vaizler ve konunun uzmanları tarafından gerçekleştirilmektedir.⁸⁵ Bu kurumlar eğitim merkezleri, aile ve danışmanlık büroları, konferans ve seminer gibi sivil toplantı mekânları ile kitle iletişim araçlarıdır⁸⁶ diyebiliriz. Kısaca Diyanet İşleri Başkanlığının her yaş ve kesimden insanlara dini bilgi ve ahlaki değerleri kazandırmaya yönelik olan vaaz, hutbe, kurs, konferans, seminer ve basın yayın yoluyla yapmış olduğu bütün faaliyetlerdir diyebiliriz.⁸⁷

1.3. YETİŞKİN DİN EĞİTİMİNDE TARİHSEL SÜREÇ

Yetişkin eğitiminin tarihsel süreci incelendiği zaman insanlık tarihi ile yaşıt olduğu görülmektedir. Çünkü insanların hayatta kalabilmeleri için gerekli olan malzeme ve aletlerin yapımı ve avlanma gibi becerilerin kazanılmasına yönelik insanların deneyimleri sonucu oluşan bilgi birikiminin yeni kuşaklara aktarılması öğreten-öğrenen

⁸⁴Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 157.

⁸⁵Recai Doğan, “Yaygın Din Eğitiminin Neliği” *Din Eğitimi El Kitabı*, 275.

⁸⁶M. Şevki Aydın, *Din Eğitimi Bilimi* (Kayseri, Kimlik Yay, 2017), 89.

⁸⁷Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi* (Ankara: Akçağ Yay, 2015), 138.

sürecini başlatmıştır.⁸⁸ İlk insanlar açlıklarını nasıl gidereceklerini birbirlerine öğretmişlerdir diyebiliriz.⁸⁹

İnsanlık tarihindeki eğitim süreci sözlü kültürle başlamıştır. Yazının icadı ile yazılı kültür ön plana çıkmıştır. İlk devirlerde eğitim-öğretim bu alanda uzman olmayan kişilerce yürütülmüş ve plansız bir şekilde uygulanmıştır.⁹⁰

Sümerlerin yazıyı bulması ile Ortadoğu'daki Sümer ve Mısır uygarlıkları kendi okul sistemlerini oluşturmuşlardır. M. Ö. 5. yy'da Yunan şehir devletlerinde aristokrat erkeklerin pratik beceriler kazanmalarına yönelik eğitim yapılmıştır. M.Ö. 3. yy'da Antik Roma Uygarlığında Yunan kültürünün de etkisi ile "iyi vatandaş" yetiştirmeye yönelik eğitim faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Platon başta olmak üzere ilk çağ filozofları birer yetişkin eğitimci sayılmaktadır. 5. yy'da Avrupa'da "karanlık çağ" olarak adlandırılan dönemde kilise eğitime yön veren kurum olmuştur. Rönesans dönemi ile birlikte 14 ve 16. yy'lar arası yeni bir dünya görüşü olmasına rağmen eğitim zengin kesimin ulaşabildiği bir ayrıcalık olarak devam etmiştir. 17. yy'da Avrupa'da bilim alanında yaşanan gelişmeler, matbaa ve buna paralel insanların bilinçlenmesine yönelik yaygınlaşan basılı yayınlarla okuma yazma oranı artmış ve böylece yetişkin eğitiminin temelleri atılmıştır.⁹¹

Yetişkin eğitimin okul dışında kalanlara yönelik bir etkinlik olarak görülmesi ve fark edilmesi 18. yy'da gerçekleşebilmiştir. İngiltere'de din eğitimi vermek üzere açılan pazar okulları ve kilise okulları, sanayi devrimi ile eğitilmiş kişilere duyulan ihtiyacın giderilmesine yönelik açılan eğitsel kurslar yetişkin eğitimi gerçekleştiren kurumlar olmuşlardır. 1. Dünya Savaşı sonrası İngiltere'de Yetişkin Eğitim Komisyon'u tarafından "yetişkin eğitimin vatandaşın ayrılmaz bir parçası olduğu, evrensel ve yaşam boyu olması gerektiği" dile getirilmiştir. ABD'de "junta" adlı haftalık tartışmaların yapıldığı eğitim merkezleri B. Franklin tarafından kuruldu (1727) ise de 17. yy'da açılması düşünülen yetişkinlere yönelik kurslar 1816 yılında açılabilmiştir. Devamında düzenlenen konferanslar, açılan kitaplıklar, gece okulları ve enstitülerle faaliyetler devam etmiştir. Özellikle sanayideki gelişmelere yönelik kurslar açılmış ve dernekler kurulmuştur. Diğer Avrupa ülkelerinde yetişkinlere yönelik kurslar 1700-1800'lü

⁸⁸Mehmet Bilir, "Yetişkin Eğitiminin Tarihsel Gelişimi", *Yetişkin Eğitimi*, Ed. Ahmet Yıldız, Meral Uysal (İstanbul: Kalkedon Yay, 2013), 25.

⁸⁹Rıfat Okçabol, *Halk Eğitimi (Yetişkin Eğitimi)*, 103.

⁹⁰İhsan Kurt, *Yetişkin Eğitimi*, 75.

⁹¹Mehmet Bilir, *agm*, 26-28.

yıllarda açılmıştır. Diğer ülkelerdeki yetişkin eğitimi etkinlikleri 20. yy'ın ikinci yarısında yoğunluk kazanabilmiştir.⁹²

2. Dünya Savaşı'nın ardından dünya barışına katkı sağlamak için 4 Kasım 1945 yılında Londra'da Eğitim Bilim ve Kültür Konferansı düzenlenmiş, Türkiye'nin de kuruluş aşamasına katkı sağladığı UNESCO 16 Kasım 1945'te kurulmuştur. Bu yapı kuruluşundan itibaren yetişkin eğitiminin gelişmesine katkılar sağlamıştır.⁹³ UNESCO bünyesinde 1960 yılında Yetişkin Eğitimi Konseyi (ICAE) kurulmuştur.⁹⁴

Türkiye tarihinde konuyu cumhuriyet öncesi ve sonrası olarak ele alacak olursak; cumhuriyet öncesi eski Türklerde şamanlar, din adamları, halk şairleri ve Horasan erlerini birer yetişkin eğitimcisi olarak değerlendirebiliriz.⁹⁵ Ayrıca Türk tarihinin yazılı kaynağı olan Orhun kitabeleri, Anadolu'da Mevlana, Yunus Emre gibi şahsiyetler birer yetişkin eğitimci rolündedirler.⁹⁶ Medine'de Hz. Muhammed (sav)'in kimsesizler için açtığı "Suffa" da yapılan din eğitimi faaliyetleri de yetişkin eğitimi kategorisindedir. Özellikle Osmanlı dönemindeki cami, medrese, tarikatlar, kütüphaneler, masallar, bilmeceler, Nasrettin Hoca hikâyeleri, Karagöz, meddah ve orta oyunu birer yetişkin eğitimi kurumu ve araçlarıdır.⁹⁷

Tekkeler, eğitimciler tarafından yaygın din eğitimi veya halk eğitimi kurumu olarak kabul edilmektedir. 7. yy'da ortaya çıkan bu kurumun yönetimi şeyh veya mürşit diye bilinen kişidedir. Burada insanların nefsinin terbiye ederek iç kontrolünü sağlaması ve böylece yanlış ve kötü davranışlardan uzak durması hedeflenmektedir. Türklerin eski inanç yapılarına uygun olan ve kolayca uyum sağlayıp yaygınlaştırdıkları "tekke" sistemi, Anadolu'nun fethedilmeye başlanmasıyla birlikte fethedilen yerlere de taşınmıştır. Anadolu'nun Türkleşmesi ve Müslümanlaşmasına büyük katkısı olan tekkelerin yaygın olanları ise Yesevi, Nakşi, Kadiri vb. tekkeleridir.⁹⁸

---

⁹²Rıfat Okçabol, *Halk Eğitimi (Yetişkin Eğitimi)*, 103-111.

⁹³Mehmet Bilir, "Yetişkin Eğitiminin Tarihsel Gelişimi", *Yetişkin Eğitimi*, 33,34.

⁹⁴Rıfat Okçabol, *age*, 112.

⁹⁵Okçabol, *age*, 126.

⁹⁶İhsan Kurt, *Yetişkin Eğitimi*, 77.

⁹⁷Rıfat Okçabol, *age*, 126.

⁹⁸Abbas Çelik, *Din Eğitimi Tarihi* (İstanbul: Arı Sanat Yay, 2013), 97,98.

13. yy'da Kırşehir'de Ahi Evran tarafından kurulan, Selçuklular döneminde Türkmenler tarafından örgütlenen, Osmanlı döneminde 18. yy'a kadar etkili olmuş önemli yetişkin eğitim kurumu olan "Ahilik", 18. yy'dan sonra esnaf arasında birlik ve dayanışmayı sağlayan, usta, kalfa ve çırak yetiştiren "Lonca" teşkilatı, Selçuklu ve Osmanlı döneminde dine dayalı kurum olan ve bünyesinde "şifahaneler", "tımarhaneler", "imarethaneler" ve "kütüphaneler" barındıran "medreseler", erkekler için Osmanlı ve günümüz Türkiye'sindeki "kışla(ordu)" ve Tanzimat döneminde basılı yayınların ortaya çıkması ile yaygınlaşan "kıraathaneler" birer yetişkin eğitim kurumu olarak görev yapmışlardır.⁹⁹

Cumhuriyet dönemine ait yetişkin eğitimi kurumları genelde halka okuma ve yazma öğretmek ve onları bilinçlendirmek üzere görev yapan kurum ve kurslardır. Bunlar, "halk mektepleri, gece dersleri, gezici köy eğitim kursları, köy enstitüleri" gibi.¹⁰⁰ Halkın okuma yazma öğrenmesi, tarih, coğrafya ve din konularında bilgilendirilmesi amacını taşıyan "halk dersaneleri, halk evleri ve Türk kültür dernekleri" gibi kurumlar oluşturulmuştur.¹⁰¹

Yetişkinler Din Eğitimi, örgün din eğitimine nazaran tarihi önceliğe sahiptir. Bütün dinlerde olduğu gibi, İslam dininde de eğitim, yetişkin eğitimi olarak başlamış yani yetişkinleri muhatap almış, zaman içerisinde sistemleşerek örgün halini almıştır.¹⁰² Hatta "insanlık eğitimi" ve "hayat eğitimi" olarak gelişimini sürdürmüştür.¹⁰³ Yetişkin din eğitimi alanındaki gelişmeler 1970'li yıllardan sonra olmuştur. Başta ABD olmak üzere bu alandaki çalışmalar önem kazanmaya başlamıştır. Bu alanın çeşitli boyutları ele alınarak üniversite ve Hıristiyan din okullarında yetişkin din eğitimi alanında lisans, yüksek lisans ve doktora çalışmaları yapılmış ve bu alanda diplomalar verilmiştir. Ülkemizde okutulan din eğitimi ve bu alanla ilgili dersler genelde ilk ve orta öğretim düzeyine hitap etmekte ve yetişkinlere yönelik bir çalışma görülmemektedir. Oysa din eğitimi denince akla nüfusun çoğunluğunu oluşturan yetişkinler gelmelidir.¹⁰⁴

Günümüzde yetişkin din eğitimi alanında çeşitli kuruluşlarca özellikle medya organları aracılığı ile yetişkin din eğitimi faaliyetleri yürütülmektedir. Ancak resmi

⁹⁹Mehmet Bilir, "Yetişkin Eğitiminin Tarihsel Gelişimi", *Yetişkin Eğitimi*, 42-44.

¹⁰⁰Bilir, *agm*, 48-53.

¹⁰¹Rıfat Okçabol, *age*, 127-131.

¹⁰²Tosun, *age*, 154.

¹⁰³Aydın, *Din Eğitimi Bilimi*, 33.

¹⁰⁴Mustafa Köylü, *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi* (İstanbul, Dem Yay, 3. Baskı, 2014), 33.

olarak DİB tarafından Kur'an kursları ve camilerde yapılan yaygın din eğitimi faaliyetleri, hizmet içi eğitim kursları, radyo, televizyon ve yazılı basın ile bu alanda kayda değer faaliyetler yapılmaktadır. Ancak yetişkin din eğitiminin kendi plan, program ve metotlarına uygun olarak uygulamaya konmasına ve bu alanda çalışmaların yapılmasına ihtiyaç vardır.¹⁰⁵ Çünkü cumhuriyetin kurulması ile birlikte önce değişikliğe gidilen sonra da kesintiye uğrayan (otuz yıl süreyle) din eğitimi, toplumda din eğitimi açığına ve kuşaklar arası eğitim farkına neden olmuştur. Bu açığın kapatılması ve kuşaklar arası farkın ortadan kaldırılması adına yaygın din eğitimi faaliyetleri sürdürülmekte¹⁰⁶ ve yetişkinlere yönelik eğitim etkinlikleri devam ettirilmektedir.

1.4. YETİŞKİN DİN EĞİTİMCİSİNDE ARANAN/ BEKLENEN ÖZELLİKLER

1.4.1. Diyanet İşleri Başkanlığı Görev Tanımları

T.C. Anayasası'nın 136. Maddesi ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığının kuruluş ve görevleri hakkında kanun ve bu kanunu revize eden 01.07.2010 tarihli 6002 sayılı kanunun öngördüğü çerçevede Diyanet İşleri Başkanlığına dini faaliyetleri yürütme, camilerin yönetimi, halkı dini konularda aydınlatma gibi sorumluluklar verilmiştir. Bu bağlamda hizmet yürüten personelin sahip olması gereken yeterlilikler vardır.

Bütün personelin sahip olması gereken genel kültür yeterlikleri olduğu gibi her hizmet sınıfının da sahip olması gereken temel ve özel yeterlikler vardır.

Bu yeterlikler şu şekilde yer almıştır; "Ortak Genel Kültür Yeterlikleri (Tüm görevliler için)

1. Din-birey-toplum-kültür ilişkisini açıklar.

2. Türkiye'nin yönetim yapısını ana hatlarıyla özetler.

3. Diyanet İşleri Başkanlığının tarihini ve idari yapı içerisindeki yerini değerlendirir.

¹⁰⁵Mustafa Köylü, *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*, 36.

¹⁰⁶Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, 208,209.

4. Görevinin gerektirdiği düzeyde İslam'ın evrensel değerlere, barış ve uzlaşma kültürüne katkılarını açıklar.

5. Görevinin gerektiği düzeyde ulusal ve uluslararası güncel dinî gelişmeleri takip eder.

6. Başkanlıktaki görev yetki ve sorumluluklarını açıklar.

7. Başkanlığın teşkilat yapısını ve görevlerini açıklar.

8. Görevinin gerektirdiği düzeyde Müslümanların bilim, kültür ve medeniyete katkılarını açıklar.

9. Türkçeyi doğru ve etkili biçimde kullanır.

10. Türkiye'nin ve görev yaptığı bölgenin sosyo-ekonomik, kültürel ve dinî özelliklerini tanır.

11. Bilişim teknolojilerini kullanma becerisine sahiptir.

12. Görevinin gerektirdiği düzeyde İslam bilimleri ile diğer bilimleri ilişkilendirir.

13. Görev alanı ile ilgili mevzuatı açıklar.

14. Alanıyla ilgili yayınları takip eder.

1.4.1.1. Müftü Yeterlikleri

Temel Yeterlikleri

1. Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun okur.

2. Kur'an-ı Kerim'den belli ayet ve sûreleri ezbere okur.

3. İslamî ilimler ile ilgili temel kaynak ve kavramları açıklar.

4. İslam düşüncesindeki belli başlı yorum farklılıklarını analiz eder.

5. Fıkıh hükümleri delilleri ile birlikte açıklar.

6. İslam inanç, ibadet ve ahlakının esaslarını temel kavramlarıyla açıklar.

7. İslâm'ın inanç, ibadet ve ahlak esaslarının birey ve toplum hayatındaki yeri ve önemini açıklar.

8. Anlam-bağlam bütünlüğü içinde ayet ve hadisleri yorumlar.

9. İslam bilimlerinin gelişimini ana hatlarıyla açıklar.

10. Fıkıh mezheplerini; oluşumları, temsilcileri, kaynakları ve yöntemleriyle açıklar.

11. Fıkıh metodolojisi çerçevesinde güncel problemlere ilişkin yeni yaklaşımları bilir.

12. Fetva verme ilke ve yöntemlerini açıklar.
13. Dinî metinleri ve meseleleri Kur'an, sünnet, akıl-bilim ve İslam'ın tarihi tecrübesi ışığında değerlendirir.

14. Din İşleri Yüksek Kurulu'nun karar, fetva ve mütalaalarını değerlendirir.

15. Yaşayan dünya dinleri ve yeni dinî oluşumları kritik eder.

16. İslâm dünyasındaki farklı dinî -sosyal yapıları açıklar.

17. Müftülük görevinin tarihi gelişimini açıklar.

18. Görevinin gerektirdiği düzeyde Arapça ve Osmanlıca bilir.

19. Modern ve klasik dinî metinleri değerlendirir.

20. Mesleğiyle ilgili gelişmeleri ve bilimsel yayınları takip eder.

21. Vaaz ve hutbe hazırlama, sunma ve değerlendirme becerisine sahiptir.

Özel Yeterlikleri

1. Sorun çözme becerisine sahiptir.

2. Mesleği ile ilgili yeni projeler yürütür.

3. Yaygın din eğitim ve öğretiminde yeni yaklaşım, yöntem ve tekniklerin farkında olur.

4. Rehberlik ve denetim ilke ve yöntemlerini uygular.

5. Müftülüğün gerektirdiği liderlik becerisini sahiptir.

6. Kurum personeli ile etkili iletişim kurmanın din hizmetlerindeki önemini farkında olur.

7. Üst makam ve diğer kurumlarla olumlu iletişim kurar.

8. Din hizmetlerinin planlanması, yürütülmesi ve değerlendirmesinde çağdaş yönetim ilkelerine göre hareket eder.

9. Din hizmetlerinin verimliliğini artırmada ve karar süreçlerinde personelin görüşlerinden yararlanır.

10. Halkın dinî ihtiyaçlarını analiz eder.

11. Paydaşlarla işbirliği yapar.

12. Verilen hizmetin sonuçlarını değerlendirir.

13. Din hizmetlerinin yürütülmesinde yerel ve bölgesel dinamiklerin farkında olur.

14. Din hizmetlerinin yürütülmesinde ilgili kişi, birim, kurum ve kuruluşların katılım ve desteğini sağlar.

15. Katılımcı bir yönetim anlayışına sahiptir.

16. Görev alanıyla ilgili iş analizi yapar.
17. Mesleki açıdan personelinin güçlü ve zayıf yönlerini belirler.
18. Kurum personelinin uyumlu çalışması için gerekli şartları oluşturur.
19. Toplantıları amacına uygun yönetir.
20. İş önceliğine göre kaynak planlaması yapar.
21. Hizmet alanıyla ilgili yeni projeler üretir.
22. Kurumun güçlü ve zayıf yönlerini belirler.
23. Hizmet planlamasında neyi, ne zaman, niçin, kiminle, nasıl yapacağını tasarlar.
24. Başkanlığın stratejik planı doğrultusunda eylem planları hazırlar.
25. Din hizmetlerini yürütürken diğer bilimlerin verilerinden yararlanır.
26. Kişisel ve mesleki gelişimine katkıda bulunacak bilimsel ve kültürel etkinliklere katılır.
27. Görev alanı ile ilgili rapor hazırlar.
28. Bütçeleme ve harcama süreçlerini yürütür.

1.4.1.2. Eğitim Görevlisi Yeterlikleri

Temel Yeterlikleri

1. Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun okur.
2. Kur'an-ı Kerim'den belli ayet ve sûreleri ezbere okur.
3. Tecvid kurallarını örneklerle açıklar.
4. Temel İslam ilimlerinin tarihsel gelişim sürecini değerlendirir.
5. Temel İslamî kavramları açıklar.
6. İslam bilimleri ile ilgili temel kaynakları kullanır.
7. İslam düşünce ekollerini temel özellikleriyle açıklar.
8. İslam düşüncesindeki belli başlı yorum farklılıklarının temel özelliklerini karşılaştırır.
9. Fıkıh hükümleri delilleriyle açıklar.
10. İman-ibadet-ahlak ilişkisini açıklar.
11. Anlam-bağlam bütünlüğü içinde ayet ve hadisleri yorumlar.
12. Kur'an-ı Kerim tarihini açıklar.
13. Din-akıl-bilim ilişkisini açıklar.
14. Yaşayan dünya dinlerinin temel özelliklerini açıklar.

15. Arapça klasik metinleri çözümler.
  16. İslâm'ın inanç, ibadet ve ahlak esaslarını delilleriyle açıklar.
  17. Fıkıh ilminin temel amaç ve ilkelerini açıklar.
  18. Arap dilinin belağat ve fesahat özelliklerinden yararlanır.
  19. Kur'an meali yapabilme bilgi ve becerisine sahiptir.
  20. Dinî ilimlerdeki yeni yönelimleri açıklar.
  21. Dinî metinlerdeki olgu ve yorumları ayırt eder.
  22. Dinî metinlerin tahlil ve tenkidine ilişkin yaklaşımları açıklar.
  23. Görevinin gerektirdiği düzeyde yabancı bir dili kullanır.
  24. Dinî problemlerde akıl yürütme ve tartışmanın kural ve ilkelerinden yararlanır.
  25. Dinî metinleri anlama ve yorumlamada tarihi ve güncel yaklaşımları değerlendirir
  26. Fetva verme yöntem ve ilkelerini bilir.
  27. Din İşleri Yüksek Kurulu'nun karar, mütalaa ve fetvalarını bilir.
  28. Analitik ve eleştirel düşünme becerisine sahiptir.
  29. Temel İslam bilimlerinden hareketle güncel problemleri yorumlar.
- Özel Yeterlikleri
1. Bireyin gelişim basamaklarını (zihinsel, duyuşsal, kültürel, dinî ve ahlakî vb.) açıklar.
  2. Kişisel ve mesleki gelişimine katkıda bulunacak bilimsel ve kültürel yayın ve etkinlikleri takip eder.
  3. Kursiyerin bireysel ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri ile öğrenme özelliklerini belirler.
  4. Kursiyerlerin güçlü ve zayıf yanlarını fark etmesini ve kendini geliştirmesini sağlayacak ortamlar oluşturur.
  5. Kursiyerlerin sorunlarının çözümü için ilgili kişi ve uzmanlarla işbirliği yapar.
  6. Kursiyerlere mesleki rehberlik yapar.
  7. Yaygın din eğitim ve öğretimi etkinliklerini planlar.
  8. Başkanlığın öğretim programlarını (amaçları, süresi, niteliği vb. açılardan) açıklar.
  9. Öğretim materyalleri geliştirir.
  10. Amaçları doğrultusunda öğrenme-öğretme ortamlarını düzenler.

11. Öğrenme-öğretme sürecini değerlendirir.
12. Öğrenme-öğretme sürecinde bireysel farklılıkları dikkate alır.
13. Temel İslam bilimlerinin öğretimine yönelik özel öğretim ilke, yöntem ve tekniklerini uygular.
14. Kur'an öğretimi yöntem ve tekniklerini uygular.
15. Yaygın din eğitimi ile ilgili kavram, ilke, kuram ve kaynakları yorumlar.
16. Bilimsel araştırma yöntem ve tekniklerini alanına uygular.
17. Hitabet çeşitlerini ve farklılıklarını açıklar.
18. Cami içi ve cami dışı dinî hitabetin özelliklerini açıklar.
19. Hutbe ve vaaz hazırlama, sunma ve değerlendirme tekniklerini uygular.
20. İletişim ve dinî danışmanlığın temel ilkelerini açıklar.
21. Mesleği ile ilgili projeler üretir.
22. Eğitim süreçlerinde yerel ve bölgesel dinamiklerin farkında olur.

1.4.1.3. Vaiz Yeterlikleri

Temel Yeterlikleri

1. Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun okur.
2. Kur'an-ı Kerim'den belli ayet ve sûreleri ezbere okur.
3. Tecvid kurallarını örneklerle açıklar.
4. Temel İslam ilimlerinin tarihsel gelişim sürecini ana hatlarıyla değerlendirir.
5. Temel İslamî kavramları açıklar.
6. İslam bilimleri ile ilgili temel kaynakları kullanır.
7. İslam düşünce ekollerini ana hatlarıyla açıklar.
8. Fıkhî hükümleri delilleriyle açıklar.
9. İman-ibadet-ahlak ilişkisini açıklar.
10. Anlam-bağlam bütünlüğü içinde ayet ve hadisleri yorumlar.
11. Kur'an-ı Kerim tarihini açıklar.
12. Dinî metinleri anlama ve yorumlamada tarihi ve güncel yaklaşımları açıklar.
13. Din-akıl-bilim ilişkisini açıklar.
14. Yaşayan dünya dinlerinin temel özelliklerini açıklar.
15. Arapça klasik metinleri çözümler.
16. İslâm'ın inanç, ibadet ve ahlak esaslarını delilleriyle açıklar.
17. Hz. Peygamberin dindeki konumunu açıklar.

18. Fıkıh ilminin temel amaç ve ilkelerini açıklar.
19. Fıkhî meselelere ilişkin mezheplerin görüşlerini açıklar.
20. Fetva verme yöntem ve ilkelerini bilir.
21. Din İşleri Yüksek Kurulu'nun karar, mütalaa ve fetvalarını bilir.
22. Analitik düşünme becerisine sahiptir.
23. Temel İslam bilimlerinden hareketle güncel dinî problemleri açıklar.
24. İslâm inanç, ibadet ve ahlakının birey ve toplum hayatındaki yerini açıklar.
25. İslâm dünyasındaki dinî akımları ana hatlarıyla tanıır
26. Vaizlik görevinin tarihi gelişimini açıklar.
27. Görevinin gerektirdiği düzeyde Arapça ve Osmanlıca'yı kullanır.

Özel Yeterlikleri

1. Sorun çözme becerisine sahiptir.
2. Alanıyla ilgili gelişmeleri takip eder.
3. Alanıyla ilgili bilimsel ve kültürel etkinliklere katılır.
4. Görev yaptığı bölgenin demografik, sosyo-ekonomik, kültürel ve dinî özelliklerini tanıır.
5. Vaaz ve hitabetin ilke, yöntem ve tekniklerini uygular.
6. Yaygın din eğitimi ve öğretimiyle ilgili yeni yaklaşım, yöntem ve tekniklerden yararlanır.
7. Rehberlik ve dinî danışma ilke ve yöntemlerini uygular.
8. Eğitim ve bilişim teknolojisindeki yeniliklerden yararlanır.
9. Vaaz ve irşat faaliyetlerini ayet ve hadislerin yanı sıra, ibretli/hikmetli söz, kıssa, menkıbe, mesel, şiir, güvenilir tarihi bilgiler ile zenginleştirir.
10. Vaaz ve irşat faaliyetinde kullandığı ayet, hadis, mesel, şiir ve güvenilir tarihi bilgileri günümüzle ilişkilendirir.
11. Din hizmetlerinin planlanması, yürütülmesi ve değerlendirmesinde çağdaş yönetim ilkelerini uygular.
12. Vaaz ve irşat faaliyetlerini hedef kitlenin ilgi, ihtiyaç ve beklentilerini dikkate alarak düzenler.
13. Müftülük personelinin irşat hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik eğitim çalışmalarını koordine eder.
14. Vaazlarda kullanılan geleneksel kaynakları temel özellikleri ile açıklar

1.4.1.4. Kur'an Kursu Öğreticisi Yeterlikleri

Temel Yeterlikleri

1. Kur'an-ı Kerim'i "Maharic-i Huruf'a ve "Tecvit" kurallarına riayet ederek okur.
2. Kur'an-ı Kerim tarihini ana hatlarıyla açıklar.
3. Kur'an-ı Kerim'in 30. cüzü ile Yasin, Mülk, Hucurat, Fetih ve Rahman sureleriyle, Bakara 1-5, 255, 285-286, Haşr suresi 20-24. ayetleri ezbere okur.
4. Tecvit kurallarını örneklerle açıklar.
5. Kur'an-ı Kerim'den ezbere okuduğu ayet ve surelerin anlamlarını açıklar.
6. Kur'an-ı Kerim'in temel özelliklerini ve ana konularını açıklar.
7. Kur'an-ı Kerim'le ilgili temel kavramları açıklar
8. Temel İslam Bilimleri ile ilgili belli başlı Türkçe kaynaklardan etkin biçimde yararlanır.
9. İtikat, ibadet, ahlak ve siyerle ilgili dinî kavramların anlamlarını açıklar.
10. İtikadî ve fikhî mezhepleri ana hatlarıyla açıklar.
11. İnanç, ibadet ve ahlak esaslarını açıklar.
12. Hz. Peygamberin hayatını açıklar.
13. İslam'ın doğduğu ortamın dinî, kültürel, siyasi, toplumsal vb. özelliklerini açıklar.
14. Hz. Peygamberin söz, tutum ve davranışlarından örnekler verir.
15. Ayet ve hadisleri yorumlarken günün şartları, ihtiyaçları ve sorunlarıyla ilişki kurar.
16. Ayet ve hadisleri yorumlarken diğer bilimlerin verilerinden yararlanır.
17. Yaşayan dünya dinlerini ana hatlarıyla açıklar.
18. Görevinin gerektirdiği düzeyde Arapçayı kullanır.

Özel Yeterlikleri

1. Bireyin gelişim basamaklarını (zihinsel, duyuşsal, kültürel, sosyal, dinî ve ahlakî vb.) açıklar.
2. Öğrencinin bireysel ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri ile öğrenme özelliklerini belirler.
3. Öğrencilerin gelişimine uygun öğrenme-öğretme ortamları oluşturur.
4. Öğrencilerin sorunlarının çözümü için ilgili kişi ve uzmanlarla işbirliği yapar.

5. Uyguladığı eğitim programlarının temel özelliklerini açıklar.
6. Öğretimi öğrencilerin ihtiyaçlarına ve öğretimin amaçlarına uygun planlayarak yürütür.
7. Kur'an-ı Kerim'in yüzüne ve ezbere öğretiminin ilke ve yöntemlerini kullanır.
8. Din öğretimi ilke, yöntem ve tekniklerini kullanır.
9. Öğrenenlerin özelliklerine uygun materyalleri seçerek, etkili bir şekilde kullanır.
10. Gerçekleştirdiği din eğitiminin etkililiğini belirlemeye yönelik ölçme-değerlendirme teknik ve araçlarını etkili bir biçimde kullanır.
11. Eğitim hizmetlerinde yerel ve bölgesel dinamiklerin farkında olur.
12. Öğrenme-öğretme sürecini değerlendirir.
13. Öğretim sürecindeki eksiklikleri belirleyerek tedbir alır.
14. Zamanı etkili ve verimli kullanır.
15. Görevi çerçevesinde dinî konularda danışmanlık ve rehberlik yapar.
16. İletişim ve dinî danışmanlığın temel ilkelerini açıklar.
17. Hedef kitle ile (çocuk, ergen, yetişkin) etkili iletişim kurma becerisine sahiptir.
18. Kurs kaynaklarını etkili kullanır.
19. Sorun çözme becerisine sahiptir.

1.4.1.5. İmam-Hatip Yeterlikleri

Temel Yeterlikleri

1. Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun okur.
2. Yasin, Mülk, Rahman ve Nebe sureleriyle Buruc'dan Nâs'a kadar olan sureleri, Bakara suresi 1-5, 255, 285-286, Haşr suresi 20-24. ayetleri ezbere okur.
3. Kur'an-ı Kerim'den ezbere okuduğu sure ve ayetlerin anlamlarını bilir.
4. Tecvit kurallarını örneklerle açıklar.
5. Kur'an-ı Kerim'le ilgili temel kavramları açıklar.
6. Kur'an-ı Kerim'in temel özelliklerini ve ana konularını açıklar.
7. Belli başlı Türkçe meal, tefsir, hadis, itikat, ibadet, siyer ve İslam tarihi ile ilgili kaynaklardan yararlanır.
8. İtikat, ibadet, ahlak ve siyerle ilgili dinî kavramların anlamlarını açıklar.
9. İtikadî ve fikhî mezhepleri ana hatlarıyla açıklar.

10. İslam inanç, ibadet ve ahlakının temel esas ve ilkelerini açıklar.
11. İnanç-ibadet-ahlak ilişkisini açıklar.
12. Hz. Peygamberin hayatını ana hatlarıyla açıklar.
13. Hz. Peygamberin söz, tutum ve davranışlarından örnekler verir.
14. Ayet ve hadisleri yorumlarken günün şartları, ihtiyaçları ve sorunlarıyla ilişki kurar.

15. Yaşayan dünya dinlerini ana hatlarıyla açıklar.

Özel Yeterlikleri

1. Namazları usulüne uygun kıldırır.
2. İlkelerine uygun hutbe ve vaaz sunar.
3. Vaaz ve hutbelerin muhatap kitle üzerindeki etkililik düzeyini değerlendirir.
4. Cenaze ile ilgili dinî görevleri usulüne uygun yapar.
5. Yapılması mutad olan duaları (nişan, nikâh, hatim, yemek, yağmur, açılış, vb.) usulüne uygun yapar
6. Din hizmetlerinde hedef kitleye uygun rehberlik ve dinî danışmanlık ilke, yöntem ve tekniklerini uygular.
7. Önemli gün ve gecelerde program düzenler.
8. Mesleğiyle ilgili gelişmeleri ve yayınları takip eder.
9. Kişisel ve mesleki gelişimine katkıda bulunacak bilimsel ve kültürel etkinliklere katılır.
10. Hedef kitlenin (çocuk, ergen, yetişkin) gelişim ve öğrenme özelliklerini açıklar.
11. Hedef kitlenin (çocuk, ergen, yetişkin) ilgi, ihtiyaç ve beklentilerini tespit eder.
12. Kur'an'ı Kerim'i yüzünden ve ezberden öğrenme-öğretme strateji, ilke ve yöntemlerini uygular.
13. Yaygın din eğitim ve öğretimi süreçlerini temel özellikleriyle açıklar.
14. Yaygın din eğitiminde kullanılan strateji, yöntem ve teknikleri uygular.
15. Uyguladığı eğitim programlarının temel özelliklerini (amaçlarını, ilkelerini, uygulama süreçlerini vb.) açıklar.
16. Öğrenenlerin özelliklerine uygun araç-gereç ve öğrenme-öğretme materyalleri kullanır.

17. Öğrenenlerin kendilerini fiziki ve psikolojik açıdan rahat ve güvende hissetmelerini sağlayacak olumlu bir öğrenme ortamı oluşturur.

18. Zamanı etkili ve verimli kullanır.

19. Gerçekleştirdiği din hizmetlerinin etkililiğini değerlendirir.

20. Caminin bulunduğu çevrenin sosyo-ekonomik, dinî ve kültürel özelliklerini açıklar.

21. Sosyal iletişim becerisine sahiptir.

22. Sahip olduğu bilgi, beceri, görgü ve aile hayatı ile çevresine örneklik eder.

1.4.1.6. Müezzin-Kayyım Yeterlikleri

Temel Yeterlikleri

1. Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun okur.

2. Yasin, Mülk, Hucurat, Fetih, Rahman ve Nebe sureleriyle Buruc'dan Nâs'akadar olan sureleri, Bakara suresi 1-5, 255, 285-286, Haşr suresi 20-24.ayetleri ezbere okur.

3. Kur'an-ı Kerim'den ezbere okuduğu ayetlerin anlamlarını açıklar.

4. Tecvit kurallarını örneklerle açıklar.

5. Kur'an-ı Kerim ile ilgili temel kavramları açıklar.

6. Kur'an-ı Kerim'in temel özelliklerini ve ana konularını açıklar.

7. Kur'an-ı Kerim meallerinden yararlanır.

8. İtikat, ibadet, ahlak ve siyerle ilgili dinî kavramların anlamlarını açıklar.

9. İtikat, ibadet, ahlak ve İslam tarihi ile ilgili belli başlı Türkçe kaynaklardan yararlanır.

10. İslam inanç ve ibadet esaslarını ana hatlarıyla açıklar.

11. Belli başlı itikadi ve fikhî mezhepleri ana hatlarıyla açıklar.

12. İnanç-ibadet-ahlak ilişkisini açıklar.

13. Hz. Peygamberin hayatını ana hatlarıyla açıklar.

14. Sesini ve nefesini doğru ve etkili kullanma becerisine sahiptir.

15. Hz. Peygamberin söz, tutum ve davranışlarından örnekler verir.

16. Yaşayan dünya dinlerini ana hatlarıyla tanır.

Özel Yeterlikleri

1. Usulüne uygun müezzinlik yapar.

2. Elektronik ses sistemleri kullanım bilgi ve becerisine sahiptir.

3. Namazları usulüne uygun kıldırır.
4. Hutbe ve vaaz sunma bilgi ve becerisine sahiptir.
5. Cenaze ile ilgili dinî görevleri usulüne uygun yapar.
6. Yapılması mutad olan duaları (nişan, nikâh, hatim, yemek, yağmur, açılış, vb.)usulüne uygun yapar.
7. Cami merkezli yaygın din eğitim-öğretimi faaliyetlerinin yürütülmesine katkıda bulunur.
8. Önemli gün ve gecelerde program düzenlenmesine katkıda bulunur.
9. Din hizmetlerinin etkili yürütülmesi için katkıda bulunur.
10. Görevinin gerektirdiği düzeyde iletişim, rehberlik bilgi ve becerisine sahiptir.
11. Mesleğiyle ilgili gelişmeleri ve yayınları takip eder.
12. Kişisel ve mesleki gelişimine katkıda bulunacak bilimsel ve kültürel etkinliklere katılır.
13. Caminin bulunduğu çevrenin sosyo-ekonomik, dinî ve kültürel özelliklerinin farkındadır.
14. Ezan ve salayı usulüne uygun olarak okur.”¹⁰⁷Başlıca yeterliklerdir.

1.4.2. Yetişkin Din Eğitimcisinde Aranan Özellikler

Diyanet İşleri Başkanlığının yayınlamış olduğu yeterlikler dışında yetişkin din eğitimcilerinin sahip olması gereken ve onlardan beklenen bazı özellikler ise şöyledir;

Yetişkin din eğitimcisi her şeyden önce iyi bir kişilik ve karaktere sahip olarak “örnek bir Müslüman” olmalıdır.¹⁰⁸ Allah inancı olan ve hayatını her daim Allah’a saygı çerçevesinde idame ettiren bir eğitimci görevini asla dünyalık menfaatleri için kullanamaz. Bu yüzden inançlı olması önem arz etmektedir. O, inancının tam olmasının yanında kılık kıyafetine ve temizliğine de önem vermeli, görev mahalline girerken kendinden emin bir duruşla ve mütevazı bir şekilde girmelidir. Ayrıca sözlerine Kur’an’la ve dua ile başlamalıdır. Tanışma aşamasında muhatabının ismini, memleketini ve durumunu öğrenmeli, dert ve sıkıntıları ile ilgilenmeli hatta imkân çerçevesinde ona yardımcı olmalıdır. Muhataplarına sevecen, güler yüzlü ve eşit

¹⁰⁷http://www2.diyaret.gov.tr/EgitimHizmetleriGenelMudurlugu/Documents/Personel_Yeterlikleri_2014.pdf, 10-26.

¹⁰⁸Mustafa Öcal, *Din Eğitim Ve Öğretiminde Metodlar* (Ankara: TDV, 2007), 32.

davranmalı, onların seviyesinin üstünde bir eğitime onları tabi tutmamalı, gerekirse dinlenmelerine müsaade etmelidir. Ayrıca anlattığı konuların öğrenilmesinin dini açıdan önemini ve bu sayede Allah'ın onları mükâfatlandıracağını onlara anlatmalı ve onları öğrenmeye karşı heveslendirmelidir. Model olabilmesi açısından cemaatle namaz kılmaya, selamı yaymaya, iyiliği emredip kötülükten men etmeye imtina göstermelidir. Kendisini yetiştirme açısından ise ilim öğrenmeye hayatı boyunca devam etmesi ve lüzumsuz işlerle de meşgul olmayı bırakması gerekmektedir.¹⁰⁹

Yetişkin din eğitimcisi “ kolaylaştırıcı” özelliğe sahip olmalı, muhatapları ile empati yapabilmeli ve onları kabullenerek onlara güvendiğini hissettirebilmelidir. Onun muhataplarına karşı sıcakkanlı ve saygılı olması, özellikle yaşlılara daha fazla zaman ayırabilmesi¹¹⁰ yetişkin din eğitimcisine artı puan kazandıracak ve hedefine ulaşmada yardımcı olacaktır.

Açık fikirli, esnek, öğrencilerine cesaret ve destek veren, sabırlı ve esprili bir yapıya sahip olması,¹¹¹ eğitimcinin öğrencisi tarafından sevilmesine ve bu da onun anlattığı konulara karşı muhataplarında daha fazla ilgiye neden olacaktır. Onun, öğrencisine gerekli ilgi ve iltifatı göstermesi ve anlayışı kıt öğrencisine dahi gayet anlayışlı, sabırlı ve tevazu sahibi olması,¹¹² öğrenme yeteneği az olan öğrencileri de gayretlendirip onların öğrenebilmelerine katkı da bulunacaktır.

Yaptığı işi gönüllülük esasına dayalı yapan bir yetişkin din eğitimcisi, hitap ettiği kitlenin seviyesini göz önünde bulundurup ona göre bir dil kullanarak ve dini mesajları sevdirecek, teşvik edici bir üslupla dini mesajları muhatabına ulaştırabilir. Kendisi ile iletişime geçen kişilerin özel bilgilerini gizli tutabilen ve kendisinden yardım talep edenlere samimiyetle yardım edebilen bir eğitimci de onların dünyevi, kişilik ve kimlik sorunlarına çözümler getirebilir. Bu aşamada muhataplarından geri bildirim alması eksiklerin tamamlanması açısından önem arz etmektedir.¹¹³ Ancak insancıl, hoşgörülü, eleştirel düşünce yapısına ve toplumsal bilince sahip olan bir eğitimci

¹⁰⁹ B. Sa'dullah İbn Cema, *İslam Geleneğinde Öğretmen-Öğrenci*, çev. M. Şevki Aydın (İstanbul: Marifet Yay, 1998), 51-87.

¹¹⁰ Mustafa Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri* (Etüt Yay, 2000), 210-213.

¹¹¹ Münire Erden, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş* (İstanbul: Alkım Yay,1998), 39-42.

¹¹² Abdulfettah Ebu Gudde, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metodları*, çev. Enbiya Yıldırım (Ankara, Otto Yay, 2016), 33,34.

¹¹³ Tuğrul Yürük, “Din Hizmetleri: Kavramsal ve Teorik Çerçeve”, *Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim*, Ed. Recai Doğan, Remziye Ege. (Ankara: Grafiker Yay, 2015), 33,34.

yaptıklarının sonuçlarını değerlendirebilir ve yetersizliklerin giderilmesi konusunda da çaba sarf edebilir.¹¹⁴

Sosyal hayatın içinde aktif, insanların sorunlarının farkında olan ve onların sıkıntılarına zekice ve pratik çözümler bulabilen, söz, davranış ve niyetinde samimi ve ihlâslı olan, nefsini günah, zarar ve şüpheli durumlardan uzak tutan, edepli olan¹¹⁵ bir eğitimci için görev sorumluluğu konusunda Hz. Muhammed(sav)’i örnek alıyoruz diyebiliriz. Onlar ancak bu sayede O’nun gibi güvenilir olabilmeyi ve öğrencilerine değerli olduklarını, Hz. Muhammed (sav)’in sahabesinin her birine biricik olduğunu hissettirdiği gibi hissettirebilmeyi¹¹⁶ başarabilirler.

Öğrencilerinin kavrama gücünün farkında olan, farklılıklarını kabullenip onların durumlarına uygun eğitim ortamını sağlayabilen bir eğitimci¹¹⁷ öğrencilerinin öğrenememelerindeki nedenleri bularak, onları ortadan kaldırır ve öğrenmenin hayat boyu devam eden bir süreç olduğunu onlara benimseterek, öğrenme konusunda onların özdenetim kazanmalarına yardımcı olur.¹¹⁸ Bunu yaparken öğrencilerine karşı güler yüzlü ve tatlı dilli olması, sözlerine dikkat etmesi ve öfkesini de kontrol edebilmesi¹¹⁹ onun için büyük avantaj sağlar.

Yetişkin din eğitimcisi, diğer meslektaşları ile iletişim halinde olup birbirleri ile bilgi alışverişinde bulunabilmeli ve tecrübelerini paylaşabilmelidirler. Muhatapları ile olan iletişimlerini ise program sonrası da devam ettirebilmelidirler.¹²⁰ Bu açıdan onun yetişkin eğitime ait gerekli dersleri almış olması ve yetişkinlerle birlikte çalışma tecrübesine sahip olması önemlidir. Ayrıca eğitimcinin, yetişkinlerin eğitiminde başarı sağlayabilmesi için bulunduğu toplumun gelişmesini ve özelliklerini takip edebilmesi gerekir. Yetişkin din eğitimcisi muhatapları ile iletişimi sırasında onun tecrübe ve bilgi sahibi olduğunu unutmadan bu duruma karşı saygılı davranmalı ve gerektiğinde bu bilgi ve tecrübeden yararlanabilmelidir. Çünkü eğitimci onaylayıcı, destekleyici anlayışlı ve hoşgörülü kişi olduğunda¹²¹ başarı elde edebilmektedir.

¹¹⁴Rıfat Okçabol, *Halk Eğitimi (Yetişkin Eğitimi)*, 91.

¹¹⁵Fikret Karaman, *Sünnetin ışığında Tebliğ ve Davet* (Ankara: DİB Yay, 2010), 254-258.

¹¹⁶Ahmet Çapku, “ Din Ve Eğitim”, *Diyanet Aylık Dergi* (Eylül, Sy:321, 2017), 68,69.

¹¹⁷Vehbi Karakaş, *Nasıl Bir Din Eğitimi* (İstanbul, Rağbet Yay, 2015), 169, 171.

¹¹⁸Rıfat Okçabol, *age*, 87.

¹¹⁹Vehbi Karakaş, *age*, 169, 171.

¹²⁰İhsan Kurt, *Yetişkin Eğitimi*, 125.

¹²¹İhsan Kurt, *age*, 125,246.

Hiçbir zaman yetişkin din eğitimcisi öğrencisine karşı kin, nefret ve öç alma gibi duygular beslememeli ve her türlü olumsuzluk ve zorluğa dayanabilecek güce ve sabra sahip olmalıdır.¹²² Olumsuz duygu ve düşüncelerle hareket etmek her zaman başarısızlık getirir. Yetişkin din eğitimcisi karşılaştığı her türlü sorunla sabır, azim ve kararlılıkla mücadele edebilmeli ve içinde bulunduğu durumun güzel yönlerini görebilecek kadar şükür duygusuna da sahip olabilmelidir. Ancak bu sayede tahammül ve başarı gücü artabilir.

Yetişkin eğitimi alanında söz sahibi olan bazı yabancı bilim insanlarının yaptıkları yetişkin eğitimci tanımları da yetişkin din eğitimcisinde olması beklenen özellikleri içermektedir;

Rogers'a göre yetişkin eğitimcisi öğrencisine karşı samimi davranan, ona güven ortamı sağlayabilen ve ona karşı duyarlı olabilen "kolaylaştırıcı" kimsedir.

Tough öğretmeni gelişime açık, öğrencisini dinleyen, kabul eden ve sorularına cevap veren "ideal yardımcı" olarak tanımlar.

Bandura için öğretmen öğrenci için "rol model" olan kimsedir.

Brookfield'e göre kolaylaştırıcının görevi, öğrenenin daha önceden sahip olduğu fikir ve inançlarını sorgulatabilen ve düşünmek istemediği alternatif fikirlerle yüzleşmesine yardımcı olan kimsedir.¹²³

---

¹²²Abbas Çelik, *Din Eğitimi Tarihi* (İstanbul: Arı Sanat Yay, 2013), 154.

¹²³Knowles ve diğerleri, *Yetişkin Eğitimi*, 92-112.

İKİNCİ BÖLÜM

YETİŞKİN DİN EĞİTİMİNDE DİNİ İLETİŞİM

2.1.DİNİ İLETİŞİM

Dini iletişimin tarihinin insanlığın varoluş tarihi ile aynı, hatta daha da öncesine dayandığını söyleyebiliriz. Kur'an-ı Kerim'de, "Rabbin Âdemoğullarından, zürriyetlerini alıp bunları kendileri hakkındaki şu sözleşmeye şahit tutmuştu: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? "Elbette öyle! Tanıklık ederiz." dediler. Böyle yaptık ki kıyamet gününde, "Bizim bundan haberimiz yoktu." demeyesiniz."¹²⁴ Ayetinde anlatıldığı gibi, insanlığın ilk dini iletişiminin yaratılmadan önce gerçekleşmiş¹²⁵ ve bu olaya "bezm-i elest" veya "kalu bela" isminin verildiğini anlıyoruz. Bizler bu olaya insanın Rabbi ile ilk iletişimidir diyebiliriz.¹²⁶

Hz. Âdem'den Hz. Muhammed (sav)'e kadar gelen bütün peygamberlerin görevi Allah (c.c) ile insanlar arasındaki dini iletişimi sağlamaktır. Kuran'da dini iletişim çeşitli şekillerde ele alınmıştır;

-Allah ile yaratılanlar arasındaki iletişim; Allah ile manevi varlıklar (melekler, cinler, şeytan), Allah ile insanlar, Allah ile hayvan ve diğer cansız varlıklar (kuş, yer, gök... gibi) olarak ele alınmaktadır.¹²⁷

Konumuz gereği insanın diğer insanlarla olan dini iletişimi, hatta yetişkin din eğitimcisinin öğrencileri olan yetişkinlerle olan iletişimi ele alınacaktır.

Vahye dayalı Allah ve yaratılmışlar arası dini iletişim son Peygamber Hz. Muhammed (sav) ile sona ermiş olup Allah ile insanlar arasındaki iletişim, Kur'an-ı Kerim, İslam dininin öğretileri, tebliğ, irşat, din eğitim ve öğretimi faaliyetleri ile günümüzde de devamlılığını sürdürmektedir. Bunlar dini sorumluluk gerektiren vazifelerdir. Bahsettiğimiz sorumluluk ise başta din bilginleri olmak üzere bütün Müslümanlara aittir.¹²⁸ Kur'an-ı Kerim, bu sorumluluğun yerine getirilmesi sırasında

¹²⁴A'raf Suresi, 172.

¹²⁵Mustafa Köylü, *Psiko –Sosyal Açıdan Dini İletişim* (Ankara: Ankara Okulu Yay, 2015), 101.

¹²⁶Certel, "Din-İletişim İlişkisi ve İletişim Engelleri", 141.

¹²⁷Köylü, *age*, 101-105.

¹²⁸Certel, *agm*, 145-146.

nelere dikkat edilmesi gerektiğini de bildirmiştir. Şöyle ki; “Kullarıma söyle, (inanmayanlara karşı) sözün en güzelini söylesinler; çünkü şeytan aralarına girer. Kuşkusuz şeytan insanların apaçık düşmanıdır”¹²⁹ ayeti ve Allah(c.c)’ın Musa ve Harun’u Firavun’u uyarmak için gönderirken “Yine de ona söyleyeceklerinizi yumuşak bir üslûpla söyleyin, ola ki aklını başına toplar veya içine bir korku düşer”¹³⁰ diyerek uyarması örnek olarak gösterilebilir.¹³¹

Dini tebliğ amacıyla insanların farklı yaş, gelişmişlik düzeyi, bilgi ve kültür farklılıklarına rağmen amaçlı ve planlı bir öğretim programına tabi tutulmaları, kısaca günümüz eğitim anlayışının “beşikten mezara” kadar olması, yetişkin din eğitimi ve dini iletişimde önemini arttırmaktadır. Bu amaçla yapılan vaaz, hutbe, konferans, televizyon ve radyo programları yetişkin din eğitimi gerçekleştirilmeye yönelik faaliyetlerdir.¹³²

Yetişkin din eğitiminde insanlara dini ve onun öğretilerini anlatmak olan “tebliğ”, bir iletişim sürecidir. Çünkü ancak kaynak ve alıcı arasında gerçekleşecek bir iletişimle tebliğ gerçekleşebilmektedir. Tebliğ bir eğitim ve öğretim süreci olduğundan dolayı, eğitim-öğretim yapmak, iletişimde bulunmak demektir. Bu açıdan tebliğ görevinin asıl sahipleri olan peygamberler, insanlara dini anlatmışlar ve bir nevi eğitim ve öğretim faaliyeti ile insanlarla iletişim kurmuşlardır.¹³³ Bu yönden onlar, yetişkin din eğitimcileri için önemli birer örneklerdir.

Yetişkinlerin din eğitimi için yapılan tebliğ faaliyetlerinde, “dinleyici merkezli” bir yol izlenmesi ve onlarla kurulması hedeflenen iletişimin başarılı olabilmesi için de hedef kitlenin iyi tanınması gereklidir. Çünkü hedef kitle farklı yaş, cinsiyet, eğitim, düşünce ve psikolojiye sahiptir.¹³⁴ Bu farklılıklar onların öğrenme durumlarına da yansıtacağı için dini iletişim sırasında bunlara dikkat edilmesi gerekir. Yetişkinlerin özellikleri dikkate alındığında, onlar seçici ve sorgulayıcı bir yapıya sahiptirler ve ihtiyaç duydukları konuda iletişime girerler. İhtiyaç duydukları dini bilgiyi, rahat elde edebilecekleri bir ortamda almak isterler. Bu yüzden yetişkin din eğitimcisi yetişkinlerin

---

¹²⁹İsra Suresi, 53.

¹³⁰Taha Suresi, 44.

¹³¹Köylü, *Psiko –Sosyal Açıdan Dini İletişim*, 111.

¹³²Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, 138-140.

¹³³Aydın, *Din Eğitimi Bilimi*, 25,27.

¹³⁴Köylü, *age*, 66-85.

farklı istek ve ihtiyaçlarını dikkate alarak kolaylaştırıcı bir yöntemle onların öğretim faaliyetini gerçekleştirmelidir.¹³⁵

2.2.YETİŞKİN DİN EĞİTİMİNDE ETKİLİ İLETİŞİM İLKELERİ

Etkili iletişim ilkelerini kaynak, mesaj, kanal ve alıcı açısından değerlendirerek ele alacağız.

2.2.1.Kaynak Açısından

Yetişkin din eğitimi sürecini başlatan ve muhataplarına dini bilgi ve değerleri kazandırmayı amaçlayan kaynak durumundaki Kur'an kursunda Kur'an kursu öğreticisi, camide imam, müezzin ve çeşitli mekânlarda vaaz veren vaiz gibi din görevlilerinin iletişim sırasında uygulayacakları bazı ilkelerle dini iletişim daha başarılı sonuçlar verecektir.¹³⁶

-Dürüstlük ve Güvenilirlik

Kaynak durumundaki din görevlisinin öncelikle yüksek bir ahlaka sahip olması, yalan söylememesi, dürüst olması gerekir ki verdiği bilgileri doğru kaynaklardan alsın ve bazı çıkarları veya sahip olduğu yanlış fikirlerine delil sunabilmek için bilgide tahribat yapmasın. Din görevlisi anlatacağı konularda sağlam delillerden yararlanmalı ve önce kendisi inanıp ikna olmalı ki muhatabını da ikna edebilsin.¹³⁷ Dürüst ve sahip olduğu bilginin güvenilirliğinden emin olan kaynak, alıcısına ulaşma ve ikna etme açısından daha başarılı sonuçlar elde edebilir.

Kaynak, verdiği mesajın farkında olmalı ve onun sorumluluğunu alabilmelidir.¹³⁸ Çünkü o, söz ve davranışları arasında tutarlılık olan kişidir. Onun örnek şahsiyet olması gereken bir kişi olma zorunluluğundan dolayı tutarlı davranışa sahip olması önemlidir. Malik b. Dinar'ın “ İlmikle amel etmeyen âlimin vaazı, yağmur damlasının mermerden kaydığı gibi gönüllerden kayar gider.” sözü konuya açıklık getirmektedir.¹³⁹ Ayet-i Kerime'de “Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız şeyleri söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz Allah katında çok çirkin bir

¹³⁵Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, 140,141.

¹³⁶Cebeci, *age*, 161,162.

¹³⁷Köylü, *Psiko –Sosyal Açısından Dini İletişim*, 112-117.

¹³⁸Doğan Cüceloğlu, *İletişim Donanımları* (İstanbul, Remzi Kitabevi, 55. Baskı 2002), 59.

¹³⁹Fikret Karaman, *age*, 249,250.

davranıştır”¹⁴⁰ diyerek söz ve davranışlardaki tutarsızlığın Müslüman’a yakışmayan çirkin bir davranış olduğundan bahsedilmektedir. Kur’an’ın emirlerini kendisine şiar edinmiş yetişkin din eğitimsi, bu konuda daha hassas davranmalıdır.

Kaynağın güvenilir bir kişilik olarak tanınması, onun vereceği bilgilere karşı da bir güven oluşturacak ve muhatapların bu durumdan olumlu etkilenmelerine katkı sağlayacaktır. Hz. Muhammed(sav)’in “el emin” olması O’nun tebliğinde başarılı olmasının sebeplerinden birisidir.¹⁴¹Hz. Peygamber (sav) hayatı boyunca hiçbir emanete hıyanet etmemiş ve hiçbir sırrı ifşa etmemiştir. O’nun güvenilir olduğunu bilen müşrikler İslamiyet geldikten sonra iman etmemiş olsalar bile Hz. Muhammed (sav)’e mallarını emanet etmeye devam etmişlerdir.¹⁴²Bu meziyet din görevlilerinin de sahip olması gereken ilk özellik olmalıdır.

-Alanında Uzmanlık

Kaynağın kendi alanında en üst seviyede bilgi¹⁴³, beceri ve tecrübe sahibi olması muhataplarının ona karşı rağbetini ve saygısını arttıracak, sözlerinin dinlenmesine ve ciddiye alınmasına vesile olacaktır. Böylece alanında yeterli bilgi ve tekniğe sahip görevli dini iletişimde başarılı olacaktır. Muhatapla ilk iletişim kurma sırasında kaynak durumundaki din görevlisi kendi eğitim durumu ve uzmanlık alanını mütevazı bir şekilde belirtirse karşı tarafın konuya olan ilgisini ve kendisine karşı güvenini sağlamış olacaktır.¹⁴⁴

Kaynağın kendi uzmanlık alanına has olan “özel dili” bilmesi ve onu nasıl kullanması gerektiğinin de farkında olması gerekir. Tıp dili, bilgisayar dili gibi uzmanlık gerektiren alanlara has dilleri¹⁴⁵ alanın uzmanlarının kullanması ne kadar önemli ise din dilinin de kaynak tarafından muhataplarına karşı nasıl kullanılması gerektiğinin bilinmesi de bir o kadar önem arz etmektedir. Bunun yanında kaynağın eğitim seviyesinin yüksek olması da önemlidir. Kaynağın eğitim seviyesinin en az “İlahiyat ön lisans veya lisans” seviyesinde olması beklenir. Ancak “İmam Hatip Lisesi” mezunu olanlarda vardır.¹⁴⁶ Kaynağın eğitim seviyesinin düşük olması bazen

---

¹⁴⁰Saf Suresi, 2, 3.

¹⁴¹Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, 163.

¹⁴²Karaman, *age*, 248.

¹⁴³Köylü, *Psiko –Sosyal Açıdan Dini İletişim*, 114.

¹⁴⁴Cebeci, *age*, 170-172.

¹⁴⁵Orhan Gökçe, *İletişime Giriş*, 102.

¹⁴⁶Remziye Ege, “Din Hizmetlerinde İletişim”, *Din Hizmetlerinde Rehberlik Ve İletişim*, Ed. Recai Doğan, Remziye Ege (Ankara, Grafiker Yay, 2015), 73.

iletişim problemlerine neden olabilmektedir. Alanında uzmanlık, muhataplarını olumlu yönde etkileyeceğinden din görevlisinin kendisini bu yönüyle tanıtmaya insanları ikna olmasında oldukça etkili bir yöntem olacak¹⁴⁷ ve problemlerin çözümünde kolaylık sağlayacaktır.

-İlgi Çekici Olma

Kaynak kişi muhataplarına karşı nazik, sevecen, anlayışlı ve sempatik tavırlar sergileyebiliyorsa onların ilgi ve sevgilerini kazanacak potansiyele sahip demektir. Etrafına karşı aykırı davranışlar sergilemeyen ve aykırı giyinmeyen, aksine; konuşması, kılık-kıyafeti tutum ve davranışları ile kendisini sevdiren dini iletişimde kaynak durumundaki kişiler, daha fazla ilgi görür ve onların sözlerine itibar edilir. Sözleri dinlenen ve davranışları insanlar tarafından taklit edilen bu kişilere, başarılı birer dini iletişimeci diyebiliriz. O bu başarısını hangi ortamda nasıl davranacağını ve nasıl konuşması gerektiğini bilerek yakalayan kişidir. Örnek verecek olursak; İslam'ın ilk yıllarında müşriklerin zulmünden kaçan ve Habeşistan'a göç eden Müslüman grubun başında bulunan Cafer b. Ebi Talip, Hıristiyan olan Habeş kralına Kur'an'da yer alan Hz. İsa ve Meryem'le ilgili ayetleri okumuştur. Böylece iki inanç arasındaki ortak noktaları ön plana çıkararak onun dikkatini ve ilgisini çekerek Müslümanlara yardım etmesini sağlamıştır.¹⁴⁸ Din görevlileri, Hz. Muhammed'i kendilerine örnek aldıkları gibi sahabesini de kendilerine örnek almalı ve muhatapları ile aralarında ortak yönler bularak, onların ilgilerini çekebilmelidirler. Kur'an-ı Kerim'de geçen ayeti kerime konuya açıklık getirmektedir; "De ki: Ey Ehli kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze gelin: Yalnız Allah'a tapalım, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım ve Allah'ı bırakıp da içimizden bazıları diğer bazılarına rab edinmesin..."¹⁴⁹

Muhatapların ilgisini çekmenin diğer bir yolu ise kaynak kişinin dinamik olmasıdır. Cansız ve neşesiz tavırlar muhatapları olumsuz etkilemekte ve adeta uykularını getirmektedir. Bu olumsuz durumun yaşanmaması için kaynak olan yetişkin din eğitimcisi jest-mimik, göz kontağı ve ses tonuna dikkat etmeli ve bunları etkili bir şekilde kullanarak muhataplarının ilgisini çekebilmelidir. Ayrıca hoş bir müzik ya da yiyecek ve içecek ile yapılacak bir ikramda insanların ilgisini kaynağa ve konuya çekmeyi başaracaktır. Hz. Muhammed(sav) ilk tebliğini akraba ve yakınlarına yapmak

¹⁴⁷Köylü, *Psiko –Sosyal Açıdan Dini İletişim*, 176,177.

¹⁴⁸Certel, "Din-İletişim İlişkisi ve İletişim Engelleri", 172-175.

¹⁴⁹Ali İmran Suresi, 64.

için onlara bir yemek daveti düzenlemiştir.¹⁵⁰ Bu durum genelde Kur'an kurslarında çay saati olarak uygulanmakta ve genelde ev hanımlarının dikkatini çekerek derslere olan katılımı arttırmaktadır.

Yetişkin din eğitimi sırasında gerçekleşen dini iletişimin sıkıcı olmadan devam etmesine, seviyeli ve dozunda yapılan mizahlar da ayrıca katkı sağlamaktadır.¹⁵¹

-Empati Kurabilme

Empati, kişinin kendisini muhatabının yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini anlaması, hissedebilmesi ve hissettiklerini muhatabına iletebilmesi olarak tanımlanmaktadır. Empati kurabilen kişi, kendini ifade etmekte zorlanmayan, sosyal duyarlılığı ve uyumu yüksek kimsedir diyebiliriz.¹⁵² Dini iletişim için sosyal duyarlılığın ve uyumun yüksek olması önem arz etmektedir.

Dini iletişim sırasında, empati kurabilen kişinin, muhatabını yargılamadan onun dünyasındaki anlamları keşfederek adeta onun hayatını yaşıyor olması, bir olmak, bilmek ve ilişki kurmak gibi süreçleri de içermektedir. Empati kurabilen kaynak, muhatabını anlayabildiği için paylaşım artmakta ve dolayısı ile insanlar kendilerini yalnız hissetmemektedirler. Bu sayede sağlıklı bir iletişim kurulabilmekte ve devamı da sağlanabilmektedir. Aksi halde empatinin olmadığı bir iletişim, sağlıklı ve sürdürülebilir bir iletişim olamaz.¹⁵³

Yetişkin din eğitimi sırasında başarılı bir iletişim için kaynak durumundaki yetişkin din eğitimcisi muhatabına karşı empati duyabilmesi gerekir. Böylece o, eğitim verilen ortamı ve onlara vereceği mesajı, muhatabının duygu, ilgi ve ihtiyaçlarına göre hazırlayabilir. Kendisini muhatabının yerine koyabilen, onlar gibi düşünüp hissedebilen bir din görevlisinin, hem sözleri anlaşılır olacak hem de bu sayede muhataplarından beklediği davranış değişikliğini de gerçekleştirebilmiş olacaktır. Bunun yanında kaynak, muhataplarına karşı sergilediği empati davranışını bir süre sonra onlarda da görmeye başlayacaktır. Böylece kaynak kişi, yetişkin muhataplarının insanlara karşı bakış açılarının, İslam dininin ahlak ve kuralları çerçevesinde oluşmaya başlamasına ve gerekirse bu yönde davranış sergileyebilmelerine de katkıda bulunabilecektir.¹⁵⁴ Empati kurmayı davranış edinebilen alıcılar, zekât ve sadaka gibi dini ritüelleri daha kolay

¹⁵⁰Köylü, *Psiko –Sosyal Açından Dini İletişim*, 174-177.

¹⁵¹Köylü, *age*, 188.

¹⁵²Üstün Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati* (İstanbul: Remzi Kitapevi, 2017), 157, 171.

¹⁵³Demet Gürüz, Ayşen Temel Eğinli, *İletişim Becerileri* (Ankara: Nobel Yay, 2016), 25-36.

¹⁵⁴Yusuf Batar, *Empatik Din Eğitimi* (Ankara: Elips Kitap, 2011), 96-98.

yapabileceklerdir. Yardım sırasında empatinin önemi Kur'an-ı Kerim'de vurgulanmaktadır. Bu konuda Allah(c.c) kullarına, muhataplarını kendi yerlerine koyarak yardımda bulunmaları gerektiğini hatırlatarak şöyle buyurmaktadır; “Ey iman edenler! Kazandıklarınızın ve sizin için yerden çıkardıklarımızın iyilerinden verin. Kendinizin ancak içiniz çekmeye çekmeye alabileceğiniz adi şeyleri hayır diye vermeye kalkışmayın. Bilin ki Allah zengindir, bütün iyilik ve güzellikler O'na mahsustur.”¹⁵⁵

Konuyla ilgili Hz. Muhammed(sav)'de Müslümanları “ Sizden biriniz kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe iman etmiş olamaz”¹⁵⁶ diyerek uyarmıştır.

Muhatapları ile empati kurabilen kaynak, onları eleştirip yargısız infaz yapmak yerine, karşısındakini her yönü ile tanıyacağı için iletişim kurma konusunda başarılı olacaktır.¹⁵⁷ Çünkü her insan, kendini anlayan biri ile daha rahat ve kolay bir şekilde iletişime geçebilir. Aksi olup, olumsuz eleştiriye maruz kaldığında ise, iletişim ya hiç başlamayacak veya başlasa dahi biran önce sonlandırılmak istenecektir.

-Olumlu Düşünebilme ve Sabırlı Olabilme

Yetişkin din eğitiminde kaynağın olumlu bir kişiliğinin olması büyük önem arz etmektedir. Gönüllülüğün esas olduğu din eğitimciliği veya din görevliliği olumlu düşünce ile pozitif bir örtüşme içerisindedir. Eğer kaynak muhatabına hem kendi düşüncesinin hem de ona karşı olan düşüncelerinin olumlu olduğunu yansıtabilirse başarılı bir iletişim ve iletişim ortamı oluşur. Muhataba karşı onun hakkındaki olumlu izlenimlerin ifade edilmesi bu duruma katkı sağlayacaktır.¹⁵⁸ Çünkü her insan değer verildiğini hissetmek ister. Değer verilen insan da değer verene karşı ilgi duyar ve onunla iletişim kurmayı ister.¹⁵⁹ Bu da dini iletişim açısından önemli bir durumdur.

Kaynak kendisini iyi tanıyan ve bilen bir kimse ise, muhatabının duygu ve bilinç dünyasına karşıda duyarlı olur. Kendini ifade etmede zorlanmayan kişi muhatabının da ilgi ve ihtiyaçlarını anlayabilir. Böyle bir kişi olumsuz duygularını kontrol edebilir ve insanlara hoşgörü ile yaklaşabildiğinden iletişimi ortadan kaldıracak olumsuzluklara rağmen sabır ve sebatla iletişimi devam ettirebilir.¹⁶⁰ Çünkü sabır ve sebatla hareket edebilmek ancak hoşgörü ile mümkün olabilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de konu ile ilgili

---

¹⁵⁵Bakara Suresi, 267.

¹⁵⁶Buhari, İman 13.

¹⁵⁷Köylü, *Psiko –Sosyal Açıdan Dini İletişim*, 184.

¹⁵⁸Köylü, *age*, 187.

¹⁵⁹Remziye Ege, “Din Hizmetlerinde İletişim”, *Din Hizmetlerinde Rehberlik Ve İletişim*, 69.

¹⁶⁰Gökçe, *İletişime Giriş*, 198-200.

ayet-i kerimede; “ Sen onlara sırf Allah’ın lütfü sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah’a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever”¹⁶¹ buyurarak muhataplara karşı sergilenecek hoşgörü ve olumlu yaklaşımın önemi anlatılmaktadır. İnsanların davranış ve sözlerini anlayışla karşılayan kaynak, onların anormal söz ve davranışları karşısında sabırlı davranarak onların sevgi ve güvenini kazanacaktır.

-Açık Görüşlü Olmak

Dini iletişim sürecinde kaynak konumunda olan yetişkin din eğitimcisi sabit fikirli olmak yerine farklı düşünce ve görüşlere karşı anlayışlı, yani açık fikirli olmalı, makul fikir ve görüşlere de açık olmalıdır.¹⁶² Dini iletişim sırasında kaynak, muhatabına karşı farklı kültür veya yaşantısından dolayı önyargı ile yaklaşıp ona değer vermemesi veya onunla ilgilenmemesi olumsuz durumlara sebebiyet verebilir ve kişinin dine karşı olumsuz duygular beslemesine neden olabilir. Bu yüzden önyargıların kontrol edilmesi ve iletişim tarzına yansımaması gerekir.¹⁶³ Önyargılı ve farklı fikirlere kapalı kimseler muhatabını anlamaya çalışmak yerine kendi fikir ve düşüncelerini öne sürer ve onların kabul görmesini ister.

Yetişkin din eğitimini veren görevli, önyargı ve katı fikirlerini bir tarafa atmali ve insanlara katı fikir veya görüşleri dayatıp onları kabul etmeye zorlamamalı aksine farklı bakış açılarını alternatif olarak sunmalı ve kararı onlara bırakmalıdır. Farklılıkları zenginlik olarak görmeli ve saygı çerçevesinde insanlarla iletişim kurabilmelidir.¹⁶⁴ Bu durum, İslam dininde de böyledir. Kur’an-ı Kerim’de sabit fikirlilik eleştirilmekte ve hoş karşılanmamaktadır. Ayeti Kerime de “Onlara, ‘Allah’ın indirdiğine uyun.’ denildiğinde, ‘Hayır, biz atalarımızdan gördüğümüze uyarız.’ dediler. Peki, ama ya şeytan onları alevli ateşin azabına çağırıyor!”¹⁶⁵ uyarısı dile getirilmiş ve müşriklerin sabit fikirliliği ve yanlış inançlarında olan inatçılıkları eleştirilmiştir. Kur’an’ın eleştirdiği bir davranışı, varsa yetişkin din eğitimcisinin, derhal terk etmesi gerekir.

¹⁶¹ Ali İmran Suresi, 159.

¹⁶² Köylü, *Psiko –Sosyal Açıdan Dini İletişim*, 186,187.

¹⁶³ Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, 183-185.

¹⁶⁴ Ege, “Din Hizmetlerinde İletişim”, *Din Hizmetlerinde Rehberlik Ve İletişim*, 75.

¹⁶⁵ Lokman Suresi, 21.

2.2.2. Mesaj Açısından

Dini iletişimde muhataba iletilmek istenen mesajın kaynağı Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed(sav)'in sünnetidir. Dini mesajın iletildiği insanları yanıltıp yanlış yönlendirmemek için mesajın doğru ve yeterli bir şekilde düzenlenmesi büyük önem taşımaktadır. İnsanlara inanç ve davranış kazandırmaya yönelik ve ilahi değere sahip mesajların olumlu sonuçlar ortaya koyabilmesi için bazı noktalara dikkat etmek gerekmektedir.¹⁶⁶ Bu konuda Aristoteles etkili bir mesajın mantıklı olması (logos), duyguları harekete geçirebilmesi (pathos) ve kaynağının güvenilir olması (ethos) gerektiğini vurgulamıştır.¹⁶⁷ Bu kapsamda mesajın şu üç özelliği ile daha anlaşılır ve daha etkili olacağını düşünüyoruz:

-Mesajın Doğru ve Anlamlı Olması

Dini iletişim sırasında muhataba aktarılan mesaj, Kur'an ve sünnet çerçevesinde doğrulanabilir, net bilgiler olmalıdır. Şüpheli ve tartışmalı bilgiler halka sunulduğu zaman onları yersiz şüphelere ve çelişkilere sürükleyecektir. Ayrıca sunulan bilgi doğru bile olsa uygun yer ve zamanı ayarlayamadığımızda mesaj iletiminde hedeflenen başarıya ulaşamayacaktır.¹⁶⁸ Yetişkin din eğitimcisinin doğru bilgiyi, doğru yerde ve doğru zamanda muhatabına aktarabilmesi gerekir.

Kur'an-ı Kerim'de bilginin doğruluğu ve kesinliğinin önemi vurgulanmıştır. Ayet-i kerime "Ey iman edenler! Bilmeden birilerine zarar verip de sonra yaptığınıza pişman olmamanız için yoldan çıkmışın biri size bir haber getirdiğinde doğruluğunu araştırın"¹⁶⁹ buyurmaktadır. Başka bir ayette "Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının"¹⁷⁰ buyurmuş ve inananları kesin bilgi sahibi olmadıkları konularda zanları ile hareket etmemeleri gerektiği söylenmiştir. Çünkü mesaj, güçlü argümanlara dayalı, mantıklı, istatistik verilere dayalı, kişisel tanıkları olan ve en önemlisi inanç temelli olduğunda alıcılar tarafından tereddüt edilmeden alınacak ve kabul edileceğinden¹⁷¹ kaynağa büyük sorumluluk düşmektedir. Kaynağın muhataplarını yanıltması, işini iyi yapmaması ve en önemlisi dini yönden sorumluluklarını yapmadığı anlamına gelir.

¹⁶⁶Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, 193-198.

¹⁶⁷Demet Gürüz, Ayşen Temel Eğinli, *İletişim Becerileri*, 111-113.

¹⁶⁸Cebeci, *age*, 198.

¹⁶⁹Hucurat Suresi, 6.

¹⁷⁰Hucurat Suresi, 12.

¹⁷¹Gürüz, T. Eğinli, *İletişim Becerileri*, 107, 109.

Dikkat edilmesi gereken başka bir konu ise, dini bilgiyi aktaran kişinin kendi fikir ve görüşlerini mesaj diye sunmamasıdır. Çünkü böyle bir davranışın da dini sorumluluğu vardır.¹⁷² Ayette “İnsanlar arasında öyleleri vardır ki bilgisizlik yüzünden başkalarını Allah yolundan saptırmak ve o yolu eğlence vesilesi kılmak için eğlendirici sözleri alıp kullanırlar; işte bunları alçaltıcı bir azap bekliyor”¹⁷³ buyurarak doğru bilgi olmaksızın insanları Allah yolundan saptıranlar, azap ile uyarılmıştır.

Din görevlilerinin örnek aldıkları Hz. Muhammed(sav), sözün en açık, anlaşılır, en veciz ve en doğru olanını kullanırdı. Onun sözlerinde aklın kabul etmeyeceği hiçbir şey bulunmaz ve asla yalan konuşmazdı.¹⁷⁴ O’nun bu özelliklerini bir yetişkin din eğitimcisinin örnek alması, başarının yakalanacağına göstergesi olacaktır.

Ayrıca muhataba dini bilgi ulaştırmak için her bilgi kullanılmamalıdır. Çünkü verilen her mesajın insanlara bir bilgi, anlam ve tutum kazandırması hedeflenmelidir. Özellikle yetişkinlere dini tutum ve davranış kazandırmak öncelikli hedef olduğundan bu konuya dikkat edilmelidir. Bu hedefe ulaşmak içinse mesajın hazırlık sürecinde alıcının bilgi, kültür ve algı seviyesi hesaba katılarak hareket edilmesi önem arz etmektedir.¹⁷⁵ Bu konu ile ilgili Mevlana hazretleri şöyle söylemiştir; “Ne kadar bilersen bil, söylediklerin karşındakinin anladığı kadardır.”

-Muhatabın İhtiyacına Cevap Vermeli ve Yararlı Sonuçları Olmalıdır

Mesaj alıcının ihtiyaç ve beklentilerine uygun bir şekilde hazırlanırsa alıcı bundan etkilenecek ve istenilen davranış değişikliği meydana gelecektir. Mesajın ayrıca alıcının dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştırıcı ve yararlı sonuçlar içermesi gerekir. Bunun yanında her mesaj her alıcıya sunulmamalıdır. Örneğin maddi açıdan ihtiyaç sahibi bir kişiye zekât ve sadaka vermenin önem ve ehemmiyetini anlatmamız yararsız bir davranış olacaktır. Bu konuya dikkat ettiğimiz kadar mesajın alıcının mesleğine, cinsiyetine, eğitim seviyesine, yaşına, ilgilerine ve de alışkanlıklarına uyumlu olmasına¹⁷⁶ aynı hassasiyetle dikkat etmemiz gerekir. Çünkü alıcının kendi özelliklerine uyumlu mesajı alması ve kabul etmesi daha kolay gerçekleşir.

Muhatabın beklentileri önemlidir ancak mesaj kaynak tarafından insanlardan alkış veya takdir almak için saptırılıyorsa veya muhatabın hoşuna gidecek şekilde

¹⁷²Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, 199.

¹⁷³Lokman Suresi, 6.

¹⁷⁴Ebu Gudde, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metodları*, 48-50.

¹⁷⁵Cebeci, *age*, 200.

¹⁷⁶Demet Gürüz, Ayşen Temel Eğinli, *İletişim Becerileri*, 106.

değiştirilip çarpıtılıyorsa burada iyi niyet değil art niyet vardır.¹⁷⁷ Burada dikkat edilmesi gereken nokta, verilen mesajla alıcı ihtiyaçlarının karşılanması hedeflenirken kaynağın şöhret için mesleğinin sorumluluklarından taviz vermesi ve böylece alıcıları yanıltmasıdır. Yetişkin din eğitimcisi bu tür yanılgılardan uzak durmalıdır.

-Mesaj Net, Anlaşılır ve Düzenli Hazırlanmalıdır

Dini mesaj açık ve net ifadelerle oluşturulmalıdır. Mesajın hazırlanış sürecinde insanların bakış açıları ve anlama kapasitelerinin farklı oluşu göz önünde tutulmalıdır. Dilin kullanımından kaynaklanan ve yanlış anlamlar çıkarılmasına neden olan zayıf yönleri bilinmeli ve bu konuda tedbir alınmalıdır.¹⁷⁸ Ayrıca farklı anlamlar çıkarılmaya müsait kapalı ifadelerin kullanımından kaçınılmalıdır.¹⁷⁹ Yanlış anlaşılmaya müsait kelimelerin kullanılması, insanların yanlış yorumlar yapmalarına neden olacak ve hedeflenen mesaj alıcısına ulaşamayacaktır. Bu konuda ünlü şair Yunus Emre şu ifadeleri kullanmıştır; “ Söz ola kese savaşı, söz ola kestire başı. Söz ola ağulu aşı, bal ile yağ ede bir söz.”¹⁸⁰

Hz. Muhammed (sav), sözünü çok uzatmadan az söz ile çok şey ifade ederdi. Ancak sözleri kısa ve öz olsa da fesahat ve belagat yönü güçlü idi. Onun sözleri diğerlerinde ayrılabilir kadar değerli ve dikkat çekiciydi. Bu yönü ile diğerlerinin sözleri ile karıştırılmazdı.¹⁸¹ Yetişkin din eğitimcisinin mesajları da en az Hz. Peygamber (sav) kadar kısa, öz ve anlaşılır olmalıdır ki muhatabına ulaşabilsin.

Mesajın net ve anlaşılır olması kadar düzenli bir şekilde hazırlanarak muhatabın karmaşa yaşamaması ve sıkılmasının önlenmesi de bir o kadar önem arz etmektedir. Ayrıca muhatabın ilgilerinin ve algılarının farklılığı göz önünde tutularak sunum malzemelerinin çeşitliliğine de özen gösterilmelidir. Birde sözel ifadenin yanında jest, mimik ve mesajın anlam ve önemine uygun bir ses tonu da kullanılmalıdır. Bunlar iletişimde önemli unsurlardır. Doğru kullanıldığında sözlerin muhataba ulaşmasını sağlarlar. Ayrıca mesaj görsel malzemeler ile de desteklendiğinde daha etkili olabilmektedir.¹⁸² Bu konu ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de, insanları yere ve göğe bakmaya

¹⁷⁷Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, 201-206.

¹⁷⁸Cebeci, *age*, 203, 204.

¹⁷⁹Ege, “Din Hizmetlerinde İletişim”, *Din Hizmetlerinde Rehberlik Ve İletişim*, 76.

¹⁸⁰<http://www.kalpehli.com/kose-yazisi-denemesi-4/>, 07.03.2012.

¹⁸¹Ebu Gudde, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metodları*, 51.

¹⁸²Cebeci, *age*, 207-209.

teşvik eden ayetler, insanları görsel olarak düşünmeye ve Allah'a inanmaya davet etmektedir. Şöyle ki; “Yedi göğü birbiriyle tam bir uygunluk içinde yaratan O’dur. Rahmân’ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun?”¹⁸³ Ayeti kerimesi hem insanlara görsel kanıtlar sunmakta hem de onlara uyum ve düzenin önemini belirtmektedir.

2.2.3. Kanal Açısından

İnsanlara ses, söz, beden dili, resim, grafik ve işaretlerle mesajların ulaşmasını sağlayan araçlara kanal denilmektedir. Dini mesajların ulaştırılmasında sözlü anlatım ve beden dilinin ağırlıklı kullanılması¹⁸⁴ nedeniyle konuyu bu yönden ele alacağız.

-Din Dilinin Toplumun Ortak Anlam Zeminine Göre Kodlanması

Dini iletişimde kaynağın mesajı alıcıya ulaştırmak amacı ile kullanmış olduğu kanal yani toplumun ortak anlaşma aracı olan dil, somut nesnelere anlatımında sorun oluşturmazken soyut anlamlar içeren kavramların kullanımında sorun teşkil edebilmektedir. Özellikle gözle görülmeyen “Allah, melek, ruh...” gibi kavramlar anlaşılması zor kavramlar olduğundan bunların anlatımı sırasında anlatan kişi kendine özgü anlatım yerine muhatapın anlayacağı tarzda ortak niteliklemlerle konuyu anlatmalıdır. Burada önemli olan, konunun anlaşılır olmasını sağlayan kodlamanın toplumun bulunduğu ortak anlam zemini göz önünde tutularak yapılmasıdır. Ayrıca bilgi, kültür ve anlayış farklılıkları bulunan kaynak ve alıcının kod açma yeterlilikleri de süreci etkilemektedir.¹⁸⁵ Geleneksel yapıya sahip kişilerin iletişim sırasında kullandığı simgeler sınırlı sayıda iken daha modern diye tabir edilen kişilerin kullandıkları simge sayısı daha fazla olabilmektedir.¹⁸⁶ Bu bilgiler ışığında kaynak mesajı ulaştırmak için kullandığı kelimeleri seçerken muhatapının seviyesini dikkate almaz ve daha üst bir seviyesinde hazırlığını yaparsa iletişim kopukluğu olur. Böylece mesajı belirli bir kesim anlar. Buna mahal vermemek için muhatapın tanınması ve mesajın seviyelerine uygun bir anlatımla onlara ulaştırılması gerekir.

Allah’tan gelen mesajları insanlara ulaştıran peygamberler, tebliğlerinde “kolaylık” unsurunu kullanmışlardır. Bu açıdan düşündüğümüzde insanlara mesajı

---

¹⁸³Mülk Suresi, 3.

¹⁸⁴Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, 211.

¹⁸⁵Cebeci, *age*, 212-216.

¹⁸⁶Orhan Gökçe, *İletişime Giriş*, 103.

ulaştırma üslubumuzun büyük, küçük, âlim ve cahil herkesin akıl ve mantığının kabul edeceği şekilde olması önem arz etmektedir.¹⁸⁷ Öte yandan toplum ve kullandığı dil zamanla gelişmekte ve değişmektedir. Bu durum göz önünde tutularak üslubun doğru seçilmesi ve din dilini bu süreç içerisinde sabit ve mantıksal bir çerçevede korunması sağlanırsa toplumda yanlış görüş ve inançlar ortaya çıkmayacak ve ayrışmalar yaşanmayacaktır.¹⁸⁸ Toplumda “Kur’an ve sünnetten benim anladığım şudur...” diyerek dini zeminden uzaklaşmış bazı sapık görüşler ve yorumlar ortaya çıkabilmektedir. Bu da gerçekleri bilmeyen kimseler için doğruyla yanlışın ayırt edilmemesi ve yanlış yollara sapılması demektir.

-Sözlü Anlatımın Yanında Farklı Araçların da Kullanılması

İnsanlar tarafından kolay anlaşılabilen ve tekrar edilebilir oluşu ile akılda tutmanın kolaylaştığı ve tarihi süreç içerisinde günümüze kadar ulaşabilmiş kültürel bir birikim olan şiir, hikâye, kıssa, fıkra ve atasözleri gibi anlatım tarzlarının kullanımı, dini mesajın insanlara aktarılmasında önemli birer araçtır.¹⁸⁹ İnsanlara ahlaki davranışların anlatımı sırasında terimlerin teorik tanımlarının yanında, Kur’an-ı Kerim’de geçen peygamberlerin kıssaları anlatılarak onların yaşadıkları tecrübe ve olayların inananlara vermek istediği mesajlardan yararlanılabilir. Ayrıca sayfalarca sözle anlatılabilecek bir konu, şairin yazdığı bir dördlük veya toplumun ortak değeri olan bir atasözü ile daha etkili ve kısa sürede anlatılabilmektedir.

Ne kadar etkisi fazla kanal, yani araç kullanılırsa mesaj muhataba o derecede hızlı ve başarılı bir şekilde ulaşır.¹⁹⁰ Örneğin “sabır” konusunu sayfalarca yazı veya sözle anlatabiliriz ancak ünlü Anadolu erenlerinden olan Yunus Emre konuyu şiirle daha etkili bir şekilde ifade etmiştir;

“Çü her hale sana sabır gerek hoş,

Sabır ider bu cuirle aguyı nuş,

Sabır gerek sana her hal içinde.

Sabursuzlar kalurlar kaal içinde,

¹⁸⁷Karaman, *Sünnetin Işığında Tebliğ ve Davet*, 37.

¹⁸⁸Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, 218.

¹⁸⁹Cebeci, *age*, 218-2020.

¹⁹⁰Köylü, *Psiko –Sosyal Açıdan Dini İletişim*, 34.

Ki her kimde olursa sabır hali,
Olusar hayırla anun meali.

Bırak cümle işi kıl sabr u tedbir,
Eren gönlinde olur sabrıyla yir.

Nebidür ger(ise) veli yol sabra ugrar,
Eger sen de varursan sabrıyla var.

Gözet sabrı ki ta sen kan(maden) bulasın,
Sabır bekler isen mercan bulasın.

Sabırsuz kişilerün dirligi ham,
Ki sabrıyla eyü olur ser-encam(başa gelen)¹⁹¹

-Dil Kullanımında Özenli Davranılması

Dilin sade açık olması mesajın muhataba ulaşımını kolaylaştırır. Ayrıca konuşma hızı ne çok hızlı ne de çok yavaş olmalıdır. Muhatabın algı seviyesine uygun hızda olmalıdır.¹⁹² Konuşma hızının alıcının seviyesine uygun olmasının yanında, telaffuzun da düzgün olması muhatapların mesajı doğru bir şekilde algılamalarında önem arz eder. Bu konuda Hz. Musa insanlara tebliğ yapmadan önce Rabbinden yardım istiyor; "Rabbim!" dedi, "Kalbime genişlik ver. İşimi bana kolaylaştır. Dilimden düğümü çöz ki sözümü iyi anlasınlar."¹⁹³ Bu isteğinden sonra telaffuzu daha düzgün olan kardeşi Harun'u kendisine yardım etmesi için yardımcı olarak istiyor.¹⁹⁴ Çünkü telaffuzun düzgün olup olmaması muhatapları olumlu veya olumsuz açıdan etkilemektedir. Düzgün bir telaffuz ilk etapta dinleyicinin dikkatini celp etmekte ve anlatılan konuya karşı ilgisini çekebilmektedir.

Dil kullanımında dikkat edilmesi gereken bir başka husus ise anlatımda kullanılan cümlelerin dil kurallarına uygun ve anlamlı olmasıdır. Alıcının anlam düzeyine uygun, farklı anlamlar içermeyen kelimelerden oluşan cümleler

¹⁹¹ Abdülbaki Gölpinarlı, *Yunus Emre Divan ve Risaletü'n Nushiyye* (İstanbul: Derin Yay, 2010), 23.

¹⁹² Köylü, *Psiko –Sosyal Açısından Dini İletişim*, 163.

¹⁹³ Taha Suresi, 25-28.

¹⁹⁴ Taha Suresi, 29-32.

kullanılmalıdır. Ses tonlamaları ve mimiklerle anlatılan konu desteklenmelidir.¹⁹⁵ Bu konuda Allah (c.c), peygamberi Hz. Musa'yı Firavun'u uyarmak için gönderirken ona karşı nasıl bir dil kullanması gerektiğini de bildirmektedir; “Yine de ona söyleyeceklerinizi yumuşak bir üslûpla söyleyin, ola ki aklını başına toplar veya içine bir korku düşer.”¹⁹⁶

-Beden Dilinin Etkili Kullanılması

İletişim sırasında beden dilinin yani “el, kol, baş, yüz hareketlerinin, duruş, oturuş ve yürüyüşün” anlatılan konuya uygun bir şekilde ayarlanması dini iletişimi daha etkin kılar. Fakat beden dilinin yanlış kullanılmasından kaynaklı muhatapta konuyla ilgili olmayan farklı izlenimlerin uyandırılması, muhatabın konudan kopmasına ve dikkatinin dağılmasına neden olabilmektedir.¹⁹⁷ Bu yüzden yapılan jest ve mimiklerin anlatılan konuya uygun olup olmadığına dikkat edilmesi gerekir. Çünkü kullanılan aynı sözcükler farklı ses tonu, jest veya mimiklerle çok farklı anlamlar çağrıştırabilmektedir. Sözsüz iletişim de denilen bu yöntem iç dünyanın dışı vurumu olarak konunun anlaşılıp anlaşılmamasında büyük bir öneme sahiptir.¹⁹⁸ Öyle ki kaynak, yumuşak bir ses tonu ve halim, selim bir tavırla anlatması gereken konuyu sinirli ve sert tavırlarla ve ses tonunu gereksiz yükselterek anlatıyorsa büyük ihtimalle alıcı konuyu anlamayacak ve o ortamdan sıkılacaktır.

Oysa beden dilinin anlatıma uygun ve doğal bir şekilde kullanılması iletişim açısından olumlu sonuçlar ortaya çıkarır. Çünkü iletişim uzmanı olan Albert Mehrabian'a göre duygu ve düşüncelerimizi ifade etmede sözcüklerin %7, ses tonunun %38, yüz ifadesi ve beden dilinin %55 oranında etkisi vardır.¹⁹⁹ Ayrıca beden dilinde yüz ifadesi büyük öneme sahiptir. Öyle ki insanlar güler yüzlü kişilerden olumlu ve daha yumuşak sözler beklerken asık suratlı kişilerden ise daha kaba ve soğuk sözler beklerler. Eğer aksi olursa mesela bir kişi gülen bir yüzle muhatabına kötü sözler söylüyorsa o kişinin akıl sağlığında problem var diye düşünülebilmektedir.²⁰⁰

Yetişkin din eğitiminde kaynağın örnek aldığı en önemli rehber olan Hz. Muhammed (sav), sahabesine bir konuyu açıklarken sözlü ifadenin yanında elleri ile de

¹⁹⁵Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, 221-223.

¹⁹⁶Taha Suresi, 44.

¹⁹⁷Cebeci, *age*, 235-238.

¹⁹⁸Orhan Gökçe, *İletişime Giriş*, 109,110.

¹⁹⁹Gürüz, T. Eğinli, *İletişim Becerileri*, 103.

²⁰⁰Cüceloğlu, *İletişim Donanımları*, 65.

işaret ederek konunun daha iyi anlaşılmasını sağlardı. Bir gün müminlerin birbirleri için ne kadar önemli olduklarını anlatmak için onların bir binanın birbirine sımsıkı bağlanan parçalarına benzediğini ifade ettikten sonra iki elinin parmaklarını birbirine kenetlemiştir.²⁰¹ Böylece konunun muhataplarına daha etkili ve unutulmaz bir mesaj vermiştir.

Hz. Muhammed (sav), sahabeye anlattığı konuların önemine binaen bazen duruş şeklini değiştirirdi. Yalancı şahitliğin büyük günah olduğuna vurgu yaparken yaslandığı yerden oturur vaziyete geçmesi sahabenin dikkatini çekmiş ve konunun önemini onlara hissettirmiştir.²⁰² Hz. Muhammed (sav), beden dilini öyle etkili kullanırdı ki karşısındaki kişi O'nun mutluluğu veya kızgınlığını duruşu ve sergilediği beden dili ile çok rahat anlayabilirdi.²⁰³

Din görevlilerinin beden dilini kullanıp kullanmamaları yanında, hayat tarzları ve giyim kuşamları da muhataplar tarafından ilgiyle takip edilmekte ve onların bu halleri ile muhataplarının takdirleri kazanıldığında dini iletişim daha da etkili olmakta ve iletilmek istenen mesaj onlara daha çabuk ulaşabilmektedir. Bu konuda din görevlilerinin örnek aldığı Hz. Muhammed (sav), her zaman sade ve temiz kıyafetler giymiştir. Görüşmek için gelen misafir heyet veya kişilerin karşısına da en güzel kıyafetlerini giyip çıkmıştır.²⁰⁴ Çünkü insanlarda oluşacak olan ilk intiba önemlidir. Bu yüzden yetişkin din eğitimcileri her zaman temiz, bakımlı ve şık giyinmelidirler.

2.2.4. Alıcı Açısından

Dini iletişim sırasında kaynağın gönderdiği mesajın ulaştığı kişi ya da kişilerdir. Gelen mesajı kendi düşünce yapılarına ve ihtiyaçlarına uygun şekilde alıp değerlendiren iletişimin son halkasıdır.²⁰⁵ Cami cemaati, Kur'an kursunda eğitim alan öğrenciler gibi dini bilginin muhatabı olan herkes alıcı konumundadır.

---

²⁰¹Ebu Gudde, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metodları*, 108.

²⁰²Ebu Gudde, *age*, 150.

²⁰³Gökçe, *İletişime Giriş*, 115.

²⁰⁴Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, 235-242.

²⁰⁵Certel, “Din-İletişim İlişkisi ve İletişim Engelleri”, 134.

-İyi Bir Dinleyici Olmak

Duyuma eylemi kulağa gelen sesleri birleştirip oluşan cümleye anlam verme yeteneği iken dinleme eylemi, kişinin duyduğu ses ve kelimeler arasında bağlantı kurabilmesini sağlayan bir algı ve dikkat sürecidir. Barker'a göre insanlar uyku saati dışındaki zamanlarının %53'ünü dinlemeye ayırmaktadır. Dinleme iletişimin önemli bir parçasıdır ve öğrenilmesi ve kazanılması gereken bir beceridir. İnsanlar kendilerini ilgi ile dinleyecek birilerine ihtiyaç duyar ve kendilerini dinleyen kişilere karşı da olumlu duygular beslerler. Olumlu duyguların oluşması ise iletişimin devamlılığı ve başarısı anlamına gelir.²⁰⁶

Her Müslüman'ın iyi bir dinleyici olma sorumluluğuna sahip olması gerekir. Bu dini bir sorumluluktur. Bu yüzden dini içerikli ders, vaaz, konferans gibi etkinliklerde dinleyicinin bütün dikkatini toplayıp konuşmacıya yönelmesi, zihnini meşgul eden düşüncelerden sıyrılıp anlatılan konuya odaklanması gerekir. Bu konuda çaba sarf ederek dikkatini toplayabilir. Bunu yaparken anlatılan konuya dini açıdan ne kadar ihtiyacı olduğunu hatırlaması gerekecektir.

İyi bir dinleyici olmak demek her duyduğu dini bilgiyi alıp doğru olduğunu düşünerek depolamak değildir. Aldığı bilgiyi Kur'an ve sünnete uygunluğu açısından irdeleyebilecek bilgi ve birikime de sahip olması demektir.²⁰⁷

Dinleyici dini bilgiyi alacağı kaynağı seçerken onun işinin ehli, dini bütün ve ahlaklı düzgün olanını tercih etmesi gerekir. Çünkü insanlar otorite kabul ettikleri kişilerden sadece bilgi almazlar aynı zamanda onların kişilik ve hayatlarını da örnek alırlar.²⁰⁸

Alıcı dini iletişim sırasında kaynağa karşı ilgisiz davranmamalıdır. Yönünün kaynağa dönük olması ve göz teması kurması iletişimin başarısını arttıracaktır.²⁰⁹ Ayrıca dinleyici ilim ortamına girdiğinde zihni arınmış, kişisel sorunlardan uzaklaşmış bir durumda olmalıdır. Alıcının öfke, açlık ve susuzluk gibi olumsuz hallerden de sıyrılmış bir şekilde dini iletişime muhatap olması mesajın hedeflendiği şekliyle alınması açısından önem arz eder. Görsel açıdan kıyafetlerinin düzgün ve temiz olmasına dikkat etmeli, otururken de kaynağa karşı edeplince ve yüzü ona dönük şekilde oturmalı, tüm

²⁰⁶Gürüz ve T. Eğinli, *İletişim Becerileri*, 251,252.

²⁰⁷Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, 259-262.

²⁰⁸İbn Cema, *İslam Geleneğinde Öğretmen-Öğrenci*, 96,97.

²⁰⁹Cebeci, *age*, 263,264.

dikkatiyle ona yönelmelidir. Ayrıca alıcı durumundaki Kur'an kursu öğrencisi veya cami cemaati olan kişi derslere, vaaz ve konferanslara devamlı katılmalıdır ki anlatılanları yerli yerinde ve bütün olarak kavrayabilsin ve hayatına aktarabilsin.²¹⁰ Devamlılık olmadığı zaman verilen mesajı birbirinden kopuk olarak alacağı için verimlilikte azalma olacaktır. Devamlılığın yanı sıra iyi bir dinleyici dikkat ve ilgisini konuşan kişinin anlattıklarına odaklayabilirse konuyu algılaması da o kadar kolaylaşır. Ayrıca dinleyicinin konuşmacıyı dikkatli bir şekilde dinlerken niçin dinlediğinin de farkında olması gerekir. İyi bir alıcı bazen sorular sorarak konuşmacıyı konuyla ilgili yönlendirebilmeli, oturuşu ve duruşu ile konuşmacıya yönelerek baş hareketleri, el işaretleri ve bazen gülümsemesi ile onu dinlediğini belli edebilmelidir.²¹¹

Son olarak, dini iletişimin başarılı bir şekilde devam edebilmesi veya sona ermesi için alıcının geri bildirim yapması önemlidir. Alıcının duruşu, mimikleri veya sözleri ile mesajı ileten kaynağa anlatılan konu ile ilgili anlayıp anlamadığını veya olumlu ya da olumsuz kanaatlerini iletmesi kaynağı yönlendirecek ve onun sunum sürecini bu geri bildirimler sayesinde verimli şekilde devam ettirebilmesine vesile olacaktır.²¹²

-Ön Yargısız ve İyi Niyetle Kaynağa Yönelmek

Alıcının dini bilgiyi alabilmesi için kalbini ve düşüncelerini kötü duygu ve düşüncelerden arındırması gerekir. Bu konuda halis bir niyete sahip olması da başlangıç açısından önemlidir. Alıcı, kaynağın ilim seviyesinin kendisinden üstün olduğunu kabul edip ona karşı saygılı olmalı ve iyi niyet taşımalıdır.²¹³ Şayet alıcının mesajın sunumu sırasında kaynağa ve konuya karşı ön yargıları varsa o, konuyu anlamak yerine kendi kafasında olan ve duymak istediği mesajı alacak ve böylece dini iletişimin başarısız olması nedeniyle istenen verim de sağlanamayacaktır. Bu yüzden alıcı, peşin hükümlerini bırakıp kaynağa yönelmeli ve sorumluluğunu yerine getirerek konuyu kavrayabilmelidir.²¹⁴

²¹⁰İbn Cema, *İslam Geleneğinde Öğretmen-Öğrenci*,102-117.

²¹¹Gürüz ve T. Eğinli, *İletişim Becerileri*, 273-280.

²¹²Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, 265,266.

²¹³İbn Cema, *age*, 89-100.

²¹⁴Cebeci, *age*, 267,268.

2.3. DİNİ İLETİŞİMDE SOSYO – PSİKOLOJİK ENGELLER

Dini iletişim sırasında verilmek istenen mesaj kaynaktan alıcıya ulaşırken bazı engellerle karşılaşılabilir. ²¹⁵ Engelleri sosyo-psikolojik açıdan değerlendirirken kişisel engeller, dil güçlükleri ve dinlemede yetersizlikler olarak değerlendirileceğiz.

2.3.1. Kişisel Engeller Ve Önyargılar

Dini iletişimde kaynak konumundaki kişilerin inanılır ve güvenilir olma özelliklerini kaybetmeleri, alıcıda güven problemine neden olacağı için iletişimde hedeflenen başarıya ulaşmak mümkün olmaz. Şayet alıcı kaynağın kendisini kandırmaya ve aldatmaya çalıştığını ve bu işten kaynak aleyhine bir getirim sağlandığını düşünüyorsa kaynağın söylediği sözlere inanmayacak, ona karşı savunmaya geçecek ve olumsuz duygular beslemeye başlayacaktır. Tarihten günümüze kadar bazı kişi veya çevreler insanların dini inançlarından yararlanmak sureti ile onların arasında bölücülük yapmış veya bu durumdan çıkar sağlamaya çalışmışlardır. Bu tür vakalar da insanların dini iletişimde engel sayılabilecek olumsuz duygular geliştirmesine sebep olmuştur. Toplumda nifak tohumları eken ve iyi niyetli davranmayan bu kişiler bazen kendilerini ilahiyatçı olarak tanıtarak, kendi uzmanlık alanları dışında yorumlar yaparak inananların çelişkiye düşmelerine ve toplumda ayrışmalara sebebiyet vermişlerdir. Dini iletişime geçmeden önce kaynağın uzmanlık alanı insanlara bildirilirse daha etkili bir iletim sağlanmış olacaktır.

Alıcı tarafından kaynağa karşı takınılan ve hissedilen olumlu veya olumsuz duygular dini iletişimin başarısını etkilemektedir. Eğer kaynak sevilmeyen birisi ise sözleri ne kadar doğru olursa olsun insanlar tarafından değer verilmez ve önemsenmez. Aynı sözleri insanlar tarafından sevilen ve sempatik bulunan birisi söylediğinde onaylanır, hatta alkış bile alabilir. Tam tersi, insanlar tarafından katı, kaba ve sevimsiz bulunan bir kaynak ise kişilerin dine ve dindara olan bakış açısını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Hatta dinden soğuyup uzaklaşmalara bile neden olabilmektedir. ²¹⁶ Özellikle kaynağın bir dediği bir diğerini tutmuyorsa, yalancı ve gösteriş meraklısı

²¹⁵Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, 289.

²¹⁶Certel, “Din-İletişim İlişkisi ve İletişim Engelleri”, 148-151.

olarak algılanıyorsa bu kişiyi muhatapları asla inandırıcı bulmaz ve söylediklerini kabul etmezler.²¹⁷

Kaynağa karşı duyulan güven, saygı ve sevgi eksikliği insanlarda “niyet okumaya” neden olmaktadır. Bu da alıcının mesajı ya yanlış anlamasına veya yanlış yorumlamasına sebebiyet vermektedir. Bu durum kendisini bir tarikat veya cemaat üyesi olarak tanıtan ve gören kişilerde daha çok görülen bir durumdur. Onlar en doğru bilgiye kendilerinin sahip olduğunu diğerlerinin ise yanlış yolda olduklarını düşünmektedirler. Bunun da sebebi kendi gruplarından onları yönlendiren kaynak durumundaki kişilerin ayrıştırıcı söylemleridir.²¹⁸ Bu tür bir dini iletişim engeli, halkın Diyanet görevlilerine olan güvenini sarsmakta ve toplumda ayrışmalara sebep olmaktadır. Buna mahal vermemek için Diyanet görevlilerinin toplumda var olan ayrışmaları yok ederek tekrardan güven tazelemeleri ve insanların olumsuz önyargılarına son vermeleri gerekir.

Kaynağın alıcıya mesaj ulaştırdığı süreçte alıcı saf ve tarafsız duygu ve düşüncelerle kaynağa yönelmez. Onun daha önceden edinmiş olduğu inançları, değer ve tutumları mevcuttur. Bunlar iletişimin olumlu veya olumsuz seyretmesine sebep olmaktadır. Alıcı sahip olduğu ön yargılarla kaynağa yöneldiği zaman kaynaktan gelen mesaj yerine kendi duymak istediklerini duyabilmekte ve yanlış anlaşılmalara sebebiyet verebilmektedir.²¹⁹ Kendisi hakkında olumsuz düşüncelere sahip insanlar ise iletişim sırasında sarf edilen sözleri veya sergilenen davranışları kendi aleyhlerinde yorumlayabilir veya kendi kişiliklerine bir saldırı olarak algılayabilirler. Böyle kimselerle iletişim kurmak zor olacağı için²²⁰ bunlara karşı kaynak, özel tedbirler alarak iletişimi sürdürmek zorunda kalacaktır.

Kendine güveni yüksek olan alıcılar yeni fikirlere karşı daha temkinli yaklaşır ve ikna edici iletişime karşı daha dirençli davranabilirler. Kendine güveni düşük kişilerde ise durum tam tersidir; yani onlar kendi fikirlerinden emin olmadığı için yeni fikirlere karşı daha açıktır ve onları ikna etmek daha kolaydır.²²¹

Otoriter kişilik yapısına sahip kişiler ise geçmişe ve geleneklere daha bağlıdırlar ve kendilerini ait hissettiği grubun düşünce yapısına uymayan fikirlere karşı reddetme

---

²¹⁷Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, 292.

²¹⁸Certel, “Din-İletişim İlişkisi ve İletişim Engelleri”, 154.

²¹⁹Köylü, *Psiko –Sosyal Açıdan Dini İletişim*, 90-94.

²²⁰Orhan Gökçe, *İletişime Giriş*, 169.

²²¹Gürüz, T. Eğinli, *İletişim Becerileri*, 103.

eğilimindedirler. Bu yapıdaki insanlar kendi grubunun fikir yapısına uygun fikirleri daha kolay kabullenirler.²²² Belirli cemaat ve tarikat veya gruba üye olan kişiler karşısında yetişkin din eğitimcisi daha dikkatli davranmalı ve onun bu katı tavrı karşısında nasıl hareket edebileceğinin bilincinde olmalıdır.

Endişeli kişilik yapısındaki insanlarda verilen mesaja odaklanamama durumu söz konusudur ve büyük ihtimalle mesajı algılama sorunu ortaya çıkacaktır. Bunun yanında bağımlı kişilik yapısına sahip bireyler gelen mesajları kabule açık olurlar. Oysa bağımsız kişilik yapısındaki kişiler gelen mesajı kendi bilgi ve deneyimleri ile değerlendirdikleri için mesajı kabullenmeleri daha zor gerçekleşir.²²³

Dini alanda oluşan yenilikler ve yeni fikirlerin alıcıya ulaştırılması önündeki en önemli iletişim engeli ise alıcıların geçmişe ve geleneğe olan körü körüne bağlılıklarıdır. Bu durum mesajın sunumu sırasında alıcıda aşırı bir tepkiye ve sunulan fikirlerin reddine neden olmaktadır. İnananların dinlerini ve inançlarını korumaya çalışmaları belli bir yere kadar olumlu olsa da bu durum aşırı uçlarda olduğu zaman dini iletişime engel olmaktadır. Peygamberler tarihinde ilahi vahyin insanlara ulaşmasının önündeki en büyük engel insanların atalarının dinlerine bağlılıkları ve ondan vazgeçmek istememeleridir.²²⁴ Hz. Muhammed (sav)’in dini tebliğ ettiği sırada Mekkeli müşrikler tarafından öne sürülen ve iletişime engel olan duyguları ve öne sürdükleri bahaneleri atalarının dininden vazgeçmek istememeleriydi. Kur’an-ı Kerim’de bu durum şöyle anlatılmaktadır; “Onlara, ‘Allah’ın indirdiğine uyun!’ denildiğinde ‘Hayır, atalarımızdan gördüğümüze uyarız.’ dediler. Ya atalarının akli bir şeye ermemiş, doğru yolu bulamamışlarsa!”²²⁵ “Onlara ‘Allah’ın indirdiğine ve peygambere gelin!’ dendiğinde ‘Atalarımızı üzerinde bulduğumuz (yol) bize yeter.’ derler. Ataları bir şey bilmeyen ve doğru yolda gitmeyen kimseler olsa da mı?”²²⁶

İnsanlar bazen kendi görüş ve düşünce yapılarına uymayan söylemleri “kötü ve yanlış” olarak görebilmekte ve bunun sonucu olarak söylemin sahibinde kusur aramaya başlamaktadırlar. Bu tür kimseler kusuru bazen kendilerinde aradıklarında da sorun

---

²²²Gürüz, T. Eğinli, *age*, 104.

²²³Gürüz, T. Eğinli, *age*, 105.

²²⁴Certel, “Din-İletişim İlişkisi ve İletişim Engelleri”, 156.

²²⁵Bakara Suresi, 170.

²²⁶Maide Suresi, 104.

otaya çıkmakta ve bu defa da eksikliklere odaklandıklarından dolayı neye ihtiyaçları olduğunun farkına varamamakta ve asıl almaları gereken mesajı alamamaktadırlar.²²⁷

Bazı insanlar ise dine, din adamlarına veya kurumlarına karşı önyargı duymaktan da öte bir alerji ve anlamsız bir düşmanlık içinde olabilmektedirler. Durum böyle olunca dini anlamda sunulan mesajların tümüne karşı bir reddetme ve sözlerin çarpıtılması söz konusu olabilmektedir.²²⁸ Kur'an'da bu tür kişiler şöyle tarif edilir; "... Bunların kalpleri vardır ama onlarla kavrayamazlar; gözleri vardır ama onlarla göremezler; kulakları vardır ama onlarla işitemezler. Onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da şaşkındırlar. İşte asıl gafiller onlardır."²²⁹

2.3.2. Dil Güçlükleri

Dil düşünce, hisler ve inançların insanlarla paylaşımını sağlayan bir araçtır. Bu yönüyle kullanılan dil insanların tutumlarını, hayattaki amaç ve gayelerini yansıtır. Ayrıca dil, hem düşünce dünyasını hem de insanların davranışlarını etkileyen bir sistemdir.²³⁰ Bu yönü ile insanlar arası iletişimi sağlayan ve ona yön verebilen yegâne bir araçtır.²³¹

Kaynağın dini mesajı alıcıya ulaştırırken kullanmış olduğu dil, alıcının algı seviyesinin üstünde ve akademik bir nitelik taşıyorsa, bu durumda iletişim engeli oluşacak ve mesaj alıcıya ulaşamayacak veya ulaşsa da alıcıda bir anlam ifade etmeyecek ya da alıcı tarafından yanlış anlamlandırılacaktır. Konunun uzmanı olan din görevlisi mesajı ilettiği sırada alıcılara adeta bilgi seviyesinin üstünlüğünü kanıtlar tarzda kullandığı dili halkın anlama ve bilgi seviyesinin üzerinde bir üslupla kullanırsa, yapmış olduğu sunum halka bir şeyler kazandırmaz yalnızca kaynağın kendi egosunu tatmin eder. Çünkü mesajın muhatapları kendi seviyelerinden daha üst perdede konuşulan bir dili anlamayacaklar ve iletişimi sonlandıracaklardır. Aynı şekilde bilgi seviyesi üstün olan bir topluluğa sunulan mesajın dili çok basit olursa alıcılar bu durumdan rahatsız olup sunum ve sunucuya karşı ilgisiz davranacaklardır. Kullanılan dilin basit veya ağır olması kadar üslubun kabalığı da insanları olumsuz yönde etkiler.

²²⁷Gökçe, *İletişime Giriş*, 188, 189.

²²⁸Certel, "Din-İletişim İlişkisi ve İletişim Engelleri" 157.

²²⁹A'raf Suresi, 179.

²³⁰John Condon, *Kelimelerin Büyülü Dünyası*, çev. Murat Çiftkaya (İstanbul: İnsan Yay, 2000), 14, 68, 155.

²³¹Gökçe, *age*, 171.

Hiçbir yetişkin kendisine hakaret eden ve sert sözler söyleyen biri ile iletişim kurmak istemez.²³²

Dini iletişimde kullanılan dil, hem mesajı sunan kaynaktan hem de mesajın ulaşması gereken alıcıda ortak anlamlar çağrıştırmıyorsa yine bir iletişim engeli ortaya çıkar ve farklı anlamlar ifade eden kelimeler kaynak ve alıcı arasında iletişim kopukluğuna, yanlış anlamalara sebebiyet verir. Farklı bölgelerde kullanılan aynı kelimeler farklı anlamlarda kullanılabilir. Örneğin “velet” kelimesi kötü anlamda kullanıldığı gibi “çocuk” anlamında da kullanılabilir.²³³ Dini iletişime muhatap olan halk farklı kültür, bilgi, yaş, cinsiyet, düşünce gibi özelliklere sahip olduğu için kelimelerin kullanım alanları ve anlamları da farklı olabildiğinden din görevlilerinin ağızlarından çıkan sözleri iyi düşünüp öyle sarf etmeleri daha uygun olacaktır. Atasözümüz “Bin düşün, bir söyle” bu konuya ışık tutmaktadır. Kaynak kişi alıcılara aktardığı kelimelerle nelerin tasarlanabileceğinin farkında olmalı ve dili nasıl kullanırsa yanlış anlaşılabilir ve farklı yorumlar yapılabileceğini hesap edebilmelidir.²³⁴

Dili etkili kullanamama, kaynağın dil bilgisi seviyesinin düşük olması, sunumu yapan kişinin yaşayabileceği ses kısıklığı veya bozukluğu, kekelemesi ve dili kullanma becerisinin zayıf olması da alıcıda olumsuz bir izlenin bırakacağından iletişim başarısızlıkla sonuçlanabilmektedir.²³⁵ Ayrıca kulağı ağır işiten bir muhatapın karşısında kaynağın kısık sesle konuşması durumunda da alıcı duyamadığı için başarılı bir iletişim gerçekleşmeyecektir. Duyma veya algılamadaki yetersizliklerin yanı sıra kaynak ve alıcı arasındaki farklı çevrelerden gelmiş olmanın neden olduğu ve iletişim sırasında kullandıkları simgelerin farklı olması yani basit veya karmaşık simgeler kullanmaları²³⁶ da iletişim engeli olarak karşımıza çıkabilmektedir.

İmalı konuşmalar ve üstü kapalı ifadeler mesajın muhataplar tarafından yanlış anlaşılmasına ve yorumlanmasına neden olacaktır.²³⁷ Bazen üstü kapalı ifade edilen ve yorumlanmak üzere muhataba bırakılan söz ve ifadeler büyük ihtimalle yanlış anlaşılmaya mahkûm olacak ve iletişim hedeflendiği şekilde gerçekleşmeyecektir. Yorumun serbest bırakılması değil denetlenmesi ve açıkça yapılması sayesinde bu engel

---

²³²Certel, “Din-İletişim İlişkisi ve İletişim Engelleri”, 152.

²³³Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, 295.

²³⁴Condon, *Kelimelerin Büyülü Dünyası*, 69.

²³⁵Cebeci, *age*, 296.

²³⁶Gökçe, *İletişime Giriş*, 172,173.

²³⁷Cebeci, *age*, 300-302.

bertaraf edilebilecektir.²³⁸ Cami cemaatine vaaz veren vaiz veya Kur'an kursunda ders yapan Kur'an kursu öğreticisi muhatapları olan kişilerden birkaçının yapmış olduğu kötü fiilin yanlış olduğunu ve bunun yapılmaması gerektiğini anlatırken isim verip onları gücendirmemek için “Şu kötü fiili yapıyorsunuz.” diyerek muhataplarını kırıp küstürebilmektedir. Bu da iletişimi negatif yönde etkileyeceğinden, kaynaktan uzaklaşmalara ve ona karşı soğumalara sebep olmaktadır. İmkânlar dâhilinde muhatapları kırıp gücendirmemek gerekir.²³⁹ Özellikle yetişkinlerin daha alıngan olduğunu göz önünde bulundurup onlara karşı daha hassas davranılması gereklidir. Atalarımız “Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.” demiştir. Aynı şekilde kötü kelimeler içeren sözlerde insanları kaçırabilmekte ve onların kabuklarına çekilmelerine neden olabilmektedir.

2.3.3. Dinleme Yetersizlikleri

Dini mesaj insanlara sunulmak üzere ne kadar özenli bir şekilde hazırlanırsa veya dinleyicilerin ilgileri ne kadar üst seviyede kazanılmış olsa bile sunum sırasında hiç hesaba katılmayan ve dinleyiciden kaynaklı o anda oluşabilecek nedenlerle dinlemede aksaklıklar ve dolayısı ile iletişim kopukluğu yaşanabilmektedir. Konunun en önemli yerinde kaçırılan bir cümle konudan uzaklaşmaya ve iletişimin kesilmesine sebep olmaktadır. Çünkü birbirinden kopuk, anlatılan konunun farklı yerlerinden dinlenen cümle ve bilgileri dinleyici birleştirip bunlardan anlamlı bir sonuç çıkaramaz veya konuyu yanlış ve istenmeyen bir şekilde yorumlar.²⁴⁰ Bu durumda istenmeyen sonuçlar ortaya çıkar ve alıcı mesajı yanlış anlar.

İnsanlar duymak istediklerini duydukları için, dinlerken konuya önyargılı bir şekilde yaklaşmaları da onların dinledikleri konuyu alışkanlık veya tutumları doğrultusunda değerlendirmelerine veya anlamlandırmalarına neden olmaktadır. Mesela dinledikleri konunun onların geçmiş yaşantılarına dair olumsuz hatıraları anımsatması, dinlemeyi sonlandırmalarına sebep olabilmektedir.²⁴¹

Dinleyicilerin iletişim sırasında “atlama”, “savsama”, “çarpıtma” veya “aşırı anlam yükleme” gibi nedenlerle konuyu tam algılayamamaları veya konuya aşırı anlam

²³⁸Gökçe, *İletişime Giriş*, 170.

²³⁹Köylü, *Psiko –Sosyal Açıdan Dini İletişim*, 130.

²⁴⁰Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, 296, 297.

²⁴¹Gürüz, T. Eğinli, *İletişim Becerileri*, 252, 253.

yüklemelerinden dolayı konu farklı yönlere çekeabilmekte ve böylece konu kaynağın hesap etmediği bir yöne doğru kayabilmektedir.²⁴²

Dini iletişimde kaynak tarafından sunulan mesajın alıcıları ve muhatapları olan dinleyicilerin anlatılan konuya karşı ilgisiz olmaları veya konunun beklenti ve isteklerine uygun olmaması da başka bir dinleme yetersizliği olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁴³ Çünkü insanlar hoşlarına gitmeyen, kendilerini rahatsız eden ve beklentilerini karşılamayan konuşmaları dinlemek istemezler. Bazen söylenmemiş şeyleri duyup söylenenleri duymayabilirler.²⁴⁴ Çünkü onlar konuşmanın ilgilerini çeken kısmına odaklandıklarından dolayı bütünü kavrayamaz ve konudan kastedilmeyen anlamlar çıkarabilirler.²⁴⁵

Kendine dönük kişilik yapısına sahip dinleyiciler ise konuşmacıyı dinlemek yerine kendi ihtiyaçları ile ilgilenirler ve konuşmacının anlattıklarına odaklanamazlar. Sık sık konuşmacının sözünü keserek dikkatleri kendi üzerlerine çekmeye çalışırlar. Bazıları ise konuşmacının kullandığı kelimelerden aşırı etkilenerek duygusal boyuta geçerler ve konuşulanları kendilerine göre yorumladıkları için asıl meseleyi kaçıırırlar. Ayrıca konuşmacının giyim tarzına, vücut şekline, yaşına, takılarına vs. takılarak konuşmanın seyrini takip edemeyen dinleyiciler de olabilmektedir. Ayrıntılara takılan bu dinleyiciler konuşmacının yapmış olduğu yersiz hareketlere takılıp onu takip ederler ve konunun özünden uzaklaşırlar. Sabırsız kişilik yapısına sahip dinleyiciler ise söylemedikleri halde unutacaklarından endişe ederek yersiz sorular sormak sureti ile anlatılan konuyu bölebilmekte ve böylece ne kadar bilgili olduklarını kanıtlamaya çalışabilmektedirler. Bu tür dinleme yetersizliği olan dinleyiciler yaptıkları hatanın farkına vardıkları an konuya geri dönebilirlerse etkili dinlemeyi gerçekleştirebilirler.²⁴⁶

Yukarıda bahsedilen dinleme yetersizliklerinin dışında ortamdan kaynaklı dinleme yetersizlikleri ortaya çıkabilmektedir. Aynı ortamda olan ve farklı konumlarda konuşmacıyı dinleyenler, yapılan konuşmadan farklı şeyler duyar ve anlayabilirler.²⁴⁷

---

²⁴²Gökçe, *İletişime Giriş*, 176.

²⁴³Köylü, *Psiko –Sosyal Açıdan Dini İletişim*, 94.

²⁴⁴Condon, *Kelimelerin Büyülü Dünyası*, 32.

²⁴⁵Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, 299.

²⁴⁶Gürüz, T. Eğinli, *İletişim Becerileri*, 272, 273,280.

²⁴⁷Condon, *age*, 36.

Bir de ortamın büyüklük, küçüklük, ses ve aydınlatma gibi yönlerden olumsuz özellikler taşıması da dinleyicide iletişimin kopmasına neden olabilir.²⁴⁸

İnsanlara dini mesajı ulaştırma vasıtası olan vaaz, hutbe, konferans veya ders gibi etkinliklerin süresinin dinleyicinin verimli dinleme süresini aşacak şekilde haddinden fazla uzatılması yine dinleme verimliliğini düşüren ve ilginin azalmasına hatta kopmasına sebep olabilen nedenler arasındadır. Ayrıca dini konuların hep aynı kişiler tarafından ve aynı tarzda anlatımı da insanlarda bıkkınlığa neden olduğundan bu olumsuz durum da etkili dinlemeye engel teşkil edebilmektedir.²⁴⁹

Bir insanın bir dakikada konuşacağı kelime sayısı 125 iken, zihin dakikada 600-800 arası kelimeyi işleme yeteneğine sahiptir. Arada kalan boş zamanda insanlar sıkılabilmekte hatta dikkatleri dağılabilmektedir. Dinleyici bu durumda konuyu değerlendirip özetlemek sureti ile aradaki boş zamanı değerlendirebilirse dinleyicinin konuya olan ilgisi dağılmayacak,²⁵⁰ böylece etkili dinleme gerçekleşebilecektir.

Dinleyicilerin aç, susuz, yorgun, hasta veya tok karnına rahavet ve uyuşukluk içinde olması dikkatinin dağılmasına ve konudan sapmasına neden olan bir durum olduğundan²⁵¹ anlatılan konu etkili bir şekilde dinlenememektedir. Özellikle cami cemaati ve Kur'an kurslarına gelenlerin yetişkin ve yaşlıların çoğunlukta olmaları hasebiyle bu gibi durumlarla sıkça karşılaşılabilir.

Dinleyicilerin tahammül sınırını aşacak şekilde ve kısa sürede daha fazla bilgi aktarabilmek amacıyla hızlı bir şekilde yoğun bilgi içeren konuşmalar yapmak²⁵² veya bir konu anlaşılmadan diğerine geçmek gibi nedenler de etkili dinlemeye engel olabilmektedir.²⁵³ Dinleyiciler bazı konuşmaları ya hiçbir şey anlamadıklarından veya anlamamanın zor olduğunu düşündüklerinden dolayı dinlemezler.²⁵⁴ Çünkü dinleyici ile mesajı sunan kaynak aynı anlama kapasitesinde olmayabilir ve dinleyicinin anlama süreci ağır işleyebilir. Bu nedenle dinleyici konuyu geriden takip edebildiği için anlatılanları kaçırabilmekte ve dinlemeyi sonlandırabilmektedir.²⁵⁵

²⁴⁸Köylü, *Psiko –Sosyal Açından Dini İletişim*, 98.

²⁴⁹Certel, “Din-İletişim İlişkisi ve İletişim Engelleri”, 153.

²⁵⁰Gürüz, T. Eğinli, *İletişim Becerileri*, 273.

²⁵¹Köylü, *age*, 97.

²⁵²Certel, *age*, 158.

²⁵³Cebeci, *age*, 303.

²⁵⁴Condon, *age*, 167.

²⁵⁵Cebeci, *age*, 298.

Son olarak dini mesajın verildiği ortamın uygunsuz olması da dinleme yetersizliklerine neden olabilmektedir. Kahvehane, kumarhane, meyhane gibi hoş olmayan ortamlarda insanlara dini mesajlar vermeye çalışmak²⁵⁶ veya düğün, bayram, cenaze gibi insanların toplandığı meclislerde ortamın havasına uymayan konuşmalar yapmak hem abes bir durum ortaya çıkaracak hem de anlatılanların o an insanların ilgisini çekmemesinden dolayı dini bir iletişim de söz konusu olamayacaktır.²⁵⁷

---

²⁵⁶Certel, “Din-İletişim İlişkisi ve İletişim Engelleri”, 158.

²⁵⁷Cebeci, *age*, 304.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YETİŞKİN DİN EĞİTİMİNDE SABIR DEĞERİ VE ÖNEMİ

Yukarıda yetişkin din eğitimi sırasında kaynak ve alıcısı arasında gerçekleşen iletişim sırasında yaşanan engeller ve bu engellerin yaşanmaması için dini iletişim açısından dikkat edilmesi gereken ilkeler anlatılmıştır. Bu bölümde ise anlatılan ilkelerin, yetişkin din eğitiminde uygulama aşamasında “sabır” değerinin önemine değinilecektir. “Sabır” konusunu yetişkin din eğitimcilerinin görevleri sırasında sorumluluklarının ilham kaynağı olan önemli iki kaynak “Kur’an” ve “sünnet” yani Hz. Muhammed(sav)’in hayatında sabır olarak ele alınacaktır. Daha sonra kurumsal olarak ele alacağımız ve bu bölümde üzerinde duracağımız yetişkin din eğitiminde iletişim problemlerinin çözümünde sabır konusu, uygulama alanları olan cami, Kur’an kursu ve kitle iletişim araçları başlıkları altında ayrıntılı bir şekilde işlenmeye devam edecektir.

3.1. KUR’AN-I KERİM’ DE SABIR

Kur’an-ı Kerim’de sabretmek en güzel ameller arasında zikredilmiş ve sabredenlerinde sabırlarının karşılığı olarak cennetle mükâfatlandırılacakları anlatılmıştır. Cennetle müjdelenmek gibi büyük bir mükâfata kavuşmaya vesile olan bu amel aceleci insan için zor bir imtihan olacaktır. Ayrıca sabırlı davranan Müslüman için en büyük ödül olan Allah’ın rızasına ermek söz konusudur.

Ayet-i kerime de şöyle buyrulmaktadır; “Onlar, Rablerinin rızasına ermek için sabreden, namazı dosdoğru kılan, kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli olarak ve açıktan Allah için harcayan ve kötülüğü iyilikle ortadan kaldıranlardır. İşte bunlar için dünya yurdunun iyi sonucu vardır. Bu sonuç da Adn cennetleridir. Atalarından, eşlerinden ve çocuklarından iyi olanlarla beraber oraya girerler. Melekler de her bir kapıdan yanlarına girerler (ve şöyle derler):

-Sabretmenize karşılık selâm sizlere! Dünya yurdunun sonucu (olan cennet) ne güzeldir!”²⁵⁸

---

²⁵⁸Rad Suresi, 13/22-24.

Kur'an-ı Kerim'de sabır kelimesi birçok ayet içerisinde geçmekte ve bu ayetlerde sabır tavsiye edilmekte, övülmekte, önemi vurgulanmakta ve sabırlı kişilerin mükâfatlandırılacaklarından bahsedilmektedir.²⁵⁹ Sabırlı davranarak başarıya ulaşma konusunda en güzel örneklerin Kur'an kıssalarında anlatıldığını görmekteyiz.

Kur'an-ı Kerim'de anlatılan ve bir nevi yetişkin eğitimcisi sayabileceğimiz peygamberlerin²⁶⁰ hayatlarındaki sabır örnekleri, din eğitimcilerine yol gösterebilecek ve rol model²⁶¹ olacak güzel örneklerdir. Çünkü onların hepsi sabredenlerdendi.²⁶² Kıssalarda Allah'ın birliğinin anlatılması, uyarma ve müjdeleme gibi durumların yanında “sabır ve şükür” gibi meziyetlere ve kavramlara da vurgu yapılmaktadır.²⁶³ Peygamberlerin karşılaştıkları sıkıntılı olaylara, farklı kişilikte ki insanların onlara karşı bazen aşırıya kaçan bazen kaba kuvvete dayanan davranışlarına karşı göstermiş oldukları sabırlı tutumları yetişkin din eğitimcileri tarafından dikkate alınarak mümkün olduğunca uygulanmaya çalışılmalıdır.

“Sabır” gibi soyut bir kavramı anlatırken, Kur'an kıssalarından yararlanmak sureti ile yaşanmış olayların adeta gözler önüne serilerek anlatılması, konunun daha iyi anlaşılması ve manen daha etkili olabilmesi açısından büyük öneme sahiptir.²⁶⁴ Çünkü yetişkin din eğitimcileri “sabır” erdemini ancak bu yolla içselleştirebilirler.

Peygamberler, sabretmesi zor olan sınavların muhatapları olmuşlardır. Tebliğ göreviyle yükümlü olan bütün peygamberler, muhataplarının körü körüne bağlı oldukları yanlış inançlarını değiştirmek için büyük zorluk ve sıkıntılarla mücadele etmişlerdir. Ruhlarındaki var olan sabırlı ve mücadelecilik özellikleri, onların görevlerini yapmalarına büyük katkı sağlamıştır.²⁶⁵

İnsanlık tarihinde sabır konusunu ilk yaratılan insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem (a.s.)²⁶⁶’e kadar dayandırabiliriz. Çünkü insanoğlu yaratılış itibarı ile çok

²⁵⁹Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Zahraveyn Yay, 9., 1992), 432-435.

²⁶⁰Aydın, *Din Eğitimi Bilimi*, 25.

²⁶¹Macid Yılmaz, “Değerler Eğitiminde Etkin Bir Materyal Olarak Kur'an Kıssaları ve Kullanılışı” *İslami İlimler Dergisi Kur'an Kıssaları* (Çorum Çağrı Eğitim Vakfı, Yıl 9, 9., Sayı 1., 2014), 144.

²⁶²Enbiya Suresi, 21/85.

²⁶³Karaman, *Sünnetin Işığında Tebliğ ve Davet*, 231.

²⁶⁴Macid Yılmaz, *agm*, 142,143.

²⁶⁵Berat Sarıkaya, Zeynep Şeren, *İnsan Sorumluluğu ve Fiillerine Etkisi Bağlamında Sabır ve Tevekkül Kavramları*, 71,72.

²⁶⁶Ali İmran Suresi, 59.

acelecidir.²⁶⁷ Hz. Âdem (a.s) ve eşi Hz. Havva da yaratılıp cennete yerleştirildikten²⁶⁸ sonra imtihanları bu özellikleri doğrultusunda gerçekleşmiştir.

3.1.1. Hz. Âdem (a.s)

Cennete yerleştirilen ve cennette bulunan bir ağaca yaklaşmamaları konusunda uyarılan Hz. Âdem (a.s) ve eşi Hz. Havva²⁶⁹, Allah-u Teâlâ tarafından şeytana karşı Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde uyarılmıştır; “Meleklerle ‘ Âdem’e secde edin! ’ dedik, onlar da secde ettiler, sadece İblis direndi. Bunun üzerine ‘ Ey Âdem! ’ dedik, ‘Bil ki bu senin de eşinin de düşmanıdır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın, yoksa mutluluğunu yitirirsin! Burada sana acıkmak da çıplak kalmak da yok. Yine burada susuzluk çekmezsin ve sıcaktan bunalmazsın.’ derken, şeytan şöyle diyerek onun kafasını karıştırdı: ‘Ey Âdem! Sana sonsuzluk ağacının ve son bulmayacak bir hükümranlığın yolunu göstereyim mi?’ Nihayet ikisi de o ağaçtan yediler. Bunun üzerine mahrem yerleri kendilerine göründü, üstlerini cennet yaprağıyla örtmeye çalıştılar. Böylece Âdem rabbine karşı gelmiş ve yolunu şaşırmıştı. Sonra rabbi onu seçkin kıldı, tövbesini kabul etti ve doğru yola yöneltti.”²⁷⁰

“Ben sizin iyiliğinizi istiyorum.” deyip Hz. Âdem (s.a) ve Hz. Havva’yı yasak ağacın meyvesinden yemeye ikna eden²⁷¹ ve cennetten kovulmalarına²⁷² sebep olan şeytan, onların kavuşmuş oldukları cennet nimetlerinden sonsuza kadar yararlanabilmelerini sağlayacak ölümsüzlük²⁷³ özelliğini biran önce elde etme arzu ve isteklerinden faydalanarak onları doğru yoldan saptırmıştır. Böylece ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem (s.a) ve eşi muhatap oldukları ilk imtihanda başarısız oldular. Onların imtihanı kaybetmeleri onlardan sonra gelecek insanlık nesli için de çeşitli imtihanların başladığının habercisi idi.

İlk insan ve peygamber olan Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva, rablerinin onlara vermiş olduğu nimetlere şükretmek yerine şeytanın onlara vaat ettiği sonsuzluğa

---

²⁶⁷İsra Suresi, 11.

²⁶⁸Bakara Suresi, 35.

²⁶⁹Bakara Suresi, 35, Araf Suresi, 19.

²⁷⁰Taha Suresi, 116-122.

²⁷¹Araf Suresi, 21-22.

²⁷²Araf Suresi, 24.

²⁷³Taha Suresi, 120, Araf Suresi, 20.

ulaşmak için kolay olan yolu seçtiler ve kaybettiler. Oysa şeytanın yanlış telkinlerine karşı sabır ve tahammülle karşı koyabilseler idi bu durumla karşılaşmayacaklardı. Yetişkin din eğitimcisi, Hz. Âdem'in kıssasından kendisine ders çıkarmalı ve ona verilen sorumluluktan kendi menfaati uğruna kaçmamalı ve görevini kötüye kullanmamalıdır. Ayrıca karşılaştığı sorunlarla mücadele ederken etrafından gelen yanlış telkinlerden etkilenmeyerek azim ve gayretle yoluna devam edebilmelidir.

3.1.2. Habil İle Kabil

Hz. Âdem (s.a) ve eşi Hz. Havva'dan her batında biri erkek diğeri kız olmak üzere ikiz çocukları oluyordu. Bu batınlardan bir erkek çocuk kendi ikiz kız kardeşi dışında diğerk batınlarda doğmuş kız çocuklarından herhangi biri ile evlenebiliyordu. Hz. Âdem (a.s) Habil'e Kabilin kız kardeşi ile, Kabile ise Habil'in kız kardeşi ile evlenmelerini emretti. Habil teklifi kabul etti ancak Kabil kendi kız kardeşinin daha güzel olduğunu ve bu şekilde evlendirmenin Allah'ın emri değil babası Hz. Âdem (a.s)'in fikri olduğunu öne sürerek reddetti. Hz. Âdem (a.s), kız kardeşinin Kabile haram olduğunu söyleyerek kızdı ve Allah (c.c)'a kurban takdim etmelerini, bu şekilde muhakeme olmalarını söyledi. Hangisinin kurbanı kabul olursa o evlenmek istediği kız ile evlenecekti. Habil'in bir davar sürüsü vardı ve çoban idi. Kabil ise çiftçi idi. Kurban sunmaları istendiği zaman Habil, davarının en değerli ve en semiz olanını gönüllü bir şekilde Allah (c.c)'a sunmuş. Fakat Kabil topraktan kaldırmış olduğu ürününün en değersiz ve beğenmediği kısmını gönülsüz bir şekilde Allah (c.c)'a sunmuş.²⁷⁴

Ayet-i Kerime de bu kıssa şöyle anlatılmaktadır; “ Onlara Âdem'in iki oğlunun haberini gerçeğe uygun olarak anlat: Hani ikisi de birer kurban sunmuşlar, birininki kabul edilmiş, diğerkinin kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, diğerkine, ‘Andolsun seni öldüreceğim!’ dedi. O da dedi ki: ‘Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder. Andolsun ki sen öldürmek için bana el uzatsan bile, ben öldürmek için sana elimi kaldıracak değilim! Zira ben âlemlerin rabbi olan Allah'tan korkarım. Ben diliyorum ki sen benim günahımı hem de kendi günahını yüklenesin, cehennemliklerden olasın! Zalimlerin cezası işte budur.’²⁷⁵

²⁷⁴M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi* (Ankara, T.D.V. Yayınları, 1.2., 2001), 50-51.

²⁷⁵Maide Suresi, 27-29.

Kabil, sunmuş olduğu kurbanının Allah (c.c) tarafından reddedilmesine çok öfkelenmiştir. Kalbindeki kıskançlık duyguları ile azgınlığı kabardı.²⁷⁶ Kendi hatası sonucu uğradığı bu sonuca katlanıp sabredemeyen ve yaptığı hatadan dolayı pişmanlık duymayan Kabil Âdemoğulları arasında kardeşini öldürmek sureti ile ilk insan öldüren²⁷⁷, ilk cana kıyan ve ilk günah işleyen kişi olarak hüsrana uğrayanlardan olmuştur.²⁷⁸

Kıskançlığı ve hırsları ile babasını ve Rabbini dinlemeyen Hz. Âdem'in oğlunu anlatan Kabil kıssası, yetişkin din eğitimcisi için, hem görevi hem de kendi hayatında yapmaması gereken yanlış hareket ve duyguları adeta bir tiyatro sahnesindeki oyun gibi gözler önüne sermektedir. Eğitimci şöhret için veya nefsi ve şeytani istek ve arzularını elde edebilmek için muhataplarını bu yolda birer figüran olarak görmek veya onları görmezlikten gelerek onlara faydalı olmamak hatta onlara zarar vermek gibi bir talihsizliği yaşamaması gerekir. Eğitimci sorumluluğunu her türlü istek ve arzusundan daha ileri tutmalı, varsa kötü duygu ve düşünceleri, Allah'a sığınıp sabretmeli ve onlarla mücadele edebilmelidir. Aksi takdirde hem insanların hem de Rabbi'nin katında rezil ve kaybetmiş bir konuma düşebilir.

3.1.3. Hz. Nuh (a.s)

Hz. Nuh (a.s), kişilik olarak yumuşak başlı ve sabırlı bir kişi idi. Kavminin arasında dokuz yüz elli yıl kalmış ve onları Allah(c.c)'in dinine tebliğden vazgeçmemiştir. Kavmi ise O'na zulmetmekten geri durmamıştır. Bütün bunlara rağmen Hz. Nuh (a.s) gece gündüz, gizli açık tebliğine devam etmiştir. Kavmi inanmak yerine küfür ve zulümlerini daha da arttırmışlardır.²⁷⁹ Hz. Nuh (a.s), kavminin küfür ve isyanına rağmen 950 yıl yılmadan, sabır, gayret ve ümidini yitirmeden tebliğine devam etmiş, onların ilahi mesaja uymaları için her yola başvurmuş, bela ve sıkıntılara katlanmıştır.²⁸⁰

Kur'an-ı Kerim'de, Allah (c.c) Teâlâ Hz. Nuh (a.s)'a şöyle vahiy etmiştir; "Kavminden daha önce iman etmiş olanlardan başkası artık inanmayacak. Sakın onların

²⁷⁶Köksal, *age*, 53.

²⁷⁷Köksal, *age*, 54.

²⁷⁸Maide Suresi, 30.

²⁷⁹Köksal, *age*, 92-93.

²⁸⁰Fikret Karaman, *Sünnetin Işığında Tebliğ ve Davet*, 18-21.

yaptıklarına üzülme! Bizim gözetimimiz altında ve öğrettiğimiz şekilde gemiyi yap, haktan sapanlar için bana başvuruda bulunma! Onlar boğulacaklar!” Nuh gemiyi yaparken, kavminin ileri gelenleri yanına uğradıkça onunla alay ediyorlardı. Dedi ki: “Bizimle alay ediyorsanız edin bakalım! Ama bilin ki sizin alay ettiğiniz gibi (günü gelecek) biz de sizinle öyle alay edeceğiz! Rezil edecek bir cezaya kimin çarptırılacağını, sürekli azabın kimin başına geleceğini yakında göreceksiniz!” Nihayet emrimiz geldi ve sular coşup yükseldi. Nuh’a dedik ki: “Her türden (hayvan) birer çift ile -daha önce haklarında hüküm verilmiş olanlar dışında- aileni ve iman edenleri gemiye bindir!” Zaten onunla birlikte pek azı iman etmişti.”²⁸¹

Hz. Nuh (a.s), gemiye oğulları Sam, Ham, Yasef ve bunların eşleri ile kendisine inananları gemiye bindirdi. Fakat oğlu Yam ve karısı Vaile kâfir olduğu için gemiye binmediler ve kâfirlerle birlikte hareket ettiler.²⁸²

Ayet-i Kerime’de “Nuh, ‘Haydi gemiye binin! Yüzerken de dururken de Allah’ın adını anın. Şüphesiz ki rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir.’ dedi. Derken gemi onları, dağlar gibi dalgalar arasında götürmeye başladı. Nuh, uzak duran oğluna, ‘Haydi yavrum gel, sen de bizimle birlikte gemiye bin, kâfirlerle beraber olma!’ diye seslendi. Oğlu, ‘Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım’ diye cevap verdi. Nuh dedi ki: ‘Bugün Allah’ın hükmünden ancak O’nun esirgedikleri kurtulacaktır.’ derken aralarına dalga giriverdi, böylece o da boğulanlardan oldu. (Sonra) ‘Ey toprak suyunu yut! Ey gök sen de tut!’ denildi. Su çekildi; hüküm yerini buldu; gemi Cûdî’nin üzerine oturdu; ‘Zalimlerin topunun canı cehennem!’ denildi.”²⁸³

Hz. Nuh (a.s), kavminin yapmış olduğu zulüm ve alaylara katlandı, sabretti ancak tufanda iman etmediği için gemiye binmeyen ve iman etmeyen oğlu için bir baba yüreği ile rabbinden yardım diledi; Nuh rabbine şöyle seslendi: “Ey rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdir. Senin vaadin elbette hakır. Sen hâkimlerin en âdilisin.” dedi. Allah buyurdu ki: “Ey Nuh! O senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı iyi olmayan bir iştir. Sakın hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyi benden isteme! Ben cahillerden olmayasın diye sana öğüt veriyorum.” Nuh dedi ki: “Ey rabbim! Ben, senden hakkında bilgi sahibi olmadığım bir şeyi istemekten yine sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve esirgemezsen, kaybedenlerden olurum!” Denildi ki: “Ey Nuh! Sana ve seninle beraber

---

²⁸¹Hud Suresi, 36-40.

²⁸²Köksal, *age*, 97.

²⁸³Hud Suresi, 41-44.

olan gruplar üzerine bizden selâm ve bereketlerle gemiden in! İleride, bir süre faydalandıracağımız, sonra tarafımızdan can yakıcı bir azapla cezalandırılacak topluluklar da olacaktır.”²⁸⁴

Allah-u Teâlâ, Hz. Nuh (a.s) ve ona iman edenleri selamete erdirmiş, iman etmeyen ve zulme devam eden kavmini helak ederek insanlığa ibret vesilesi kılmıştır.²⁸⁵ Allah (c.c), son peygamber Hz. Muhammed (sav)’e Hz. Nuh (a.s)’u örnek göstermiş ve O’nun gibi çektiği cefalara sabır göstermesini, ancak bu şekilde iyi sona ulaşabileceğini bildirmiştir.²⁸⁶

Yetişkin din eğitimcisi, yetişkinlere dini anlatırken bazı olumsuzluklar ve iletişim engelleri ile karşı karşıya kalabilir. Muhatapları bazen onu anlamayacak, bazen sözlerine karşı çıkacaklar, bazen onu yalanlayacaklar bazen de onunla alay edeceklerdir. (Hz. Nuh’un islah olmayan kavmi gibi) Burada eğitimcinin yapması gereken en önemli davranış, sabretmek ve yılmadan muhataplarına dini öğretileri öğretmeye ve öğrettiklerini de hayatlarına aktarmalarına yardımcı olmaya devam etmektir. Belki bu süreç uzayacak ve can sıkıcı bir hale gelebilecektir. Eğitimcinin başarılı olabilmesi için bu durumun geçici olduğunu bilerek umudunu asla yitirmemesi ve azimle, sebatla yoluna devam edebilmesi gerekir.

3.1.4. Hz. Eyyub (a.s)

Sabır, peygamberler başta olmak üzere hak ve hakikat erlerinin temel özellikleri arasındadır. Birçok ahlaki vasıf sabır sayesinde elde edilir ve Müslüman’ca yaşamının gerekleri buna bağlıdır. Sabır ve peygamber kelimeleri yan yana geldiğinde akla ilk gelen Hz. Eyyüb (a.s)’dür.

Hz. Eyyüb (a.s), Şam toprağındaki kıtlık nedeniyle kendisi ve ahalisini yardımda bulunmak için Mısır’a çağırın Firavun’un davetine uyar ve oraya gider. Eyyüb (a.s), Firavun’un yanında bulunduğu sırada Şuayb (a.s) gelir ve Firavun’u Allah’ın gazabına karşı uyarır. Eyyub (a.s) ise susar ve konuşmaz. Susmasına karşılık Yüce Allah, onu iptilaya uğratar. Malını, evladını ve sağlığını kaybeder. Fakat o, bunlara rağmen hep

---

²⁸⁴Hud Suresi, 45-48.

²⁸⁵Ankebut Suresi, 14.-15.

²⁸⁶Hud Suresi, 49.

Yüce Allah'a hamdü senada bulunmaktan, ibadete devamdan, verdiği şükürden, uğradığı iptilaya sabredip katlanmaktan ayrılmaz.²⁸⁷

Eyyüb (a.s)'ün iptilası 18 yıl sürdü. Yakın uzak herkes ondan ayrıldı. Ancak iki yakın arkadaşı onun yanına uğrarlardı. Yine bir gün Eyyüb (a.s)'ün yanına gittiler ve onu üzecek sözler söylediler. Eşi de ona gelerek şeytanın(insan şeklinde görünerek) ona söylediği ve Allah'a asi sözler olan ve şifayı şeytandan istemek gibi bir tercihi Eyyüb (a.s)'a sunması onu kızdırdı ve eşini yanından kovmasına sebep oldu. Bunun üzerine secdeye kapandı²⁸⁸ ve Rabbine, “Şüphesiz ki ben derde uğradım, sen ise merhametlilerin en merhametlisisin.” diye niyaz etti. Yüce Allah da onun duasını kabul etti ve kaybettiği her şeyi bir o kadarıyla birlikte ona geri bahşetti.²⁸⁹

Ayeti kerime de “ (Ey Muhammed!) Kulumuz Eyyûb'u da an. Hani o, Rabbine, “Şeytan bana bir yorgunluk ve azap dokundurdu.” diye seslenmişti. Biz de ona, “Ayağımı yere vur! İşte yıkanacak ve içecek soğuk bir su.” dedik. Biz ona tarafımızdan bir rahmet ve akıl sahiplerine bir öğüt olmak üzere ailesini ve onlarla birlikte bir o kadarını bahşettik. Şöyle dedik: ‘Eline bir demet sap al ve onunla vur, yeminini bozma.’ Gerçekten biz Eyyûb'u sabreden bir kimse olarak bulduk. O ne güzel bir kuldu! O, Allah'a çok yönelen bir kimse idi.”²⁹⁰ Eyyüb (a.s) övülerek insanlara örnek bir şahsiyet olarak anlatılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de sabırlı olmasından dolayı övgüyle bahsedilen Hz. Eyyüb(a.s), yetişkin din eğitimcileri için görevleri sırasında oluşabilecek katlanması zor musibetlere karşı nasıl tahammül göstermeleri gerektiği konusunda rol model konumundadır. Eyyüb'ün kıssası onlar açısından başa gelen sıkıntının aslında insanın kendi yaptığı hatadan dolayı olduğunun farkında olup bu durumdan ders çıkarabilmeleri ve varsa yanlış uygulama ve davranışlarını düzeltebilmeleri gibi örnek davranışların gerçekleşmesi açısından önemli bir yere de sahiptir. Eğitimci, kendi hatası sonucu oluşan kötü durumdan dolayı asla isyan edip, pes etmez. Mücadelesine gayretle, azim ve kararlılıkla devam eder ve sonunda başarıya ulaşarak hem insanların hem de Rabbinin takdirini kazanır.

---

²⁸⁷Köksal, *age*, 307, 308.

²⁸⁸Köksal, *age*, 110-115.

²⁸⁹Enbiya Suresi, 21/83-84.

²⁹⁰Sad Suresi, 38/41-44.

3.1.5. Hz. Yusuf (a.s)

Hz. Yakup ve yine kendisi gibi peygamber olan oğlu Hz. Yusuf (a.s.)' un yaşadığı ibretlik ve acıklı kıssa da Kuran-ı Kerimde, Allah'ın sabır dolu kullarına bağışladığı mükâfatları bizlere haber vermektedir.

Hz. Yusuf'un kıssası şöyle başlar: “Hani Yusuf, babasına ‘Babacığım! Gerçekten ben (rüyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun eğiyorlardı.’ demişti.²⁹¹

Babası, şöyle dedi: ‘Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa sana tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır’²⁹² diyerek babası oğlunu uyardı.

Yusuf Aleyhi selam'ın üvey anneden doğma kardeşleri, babalarının onu çok sevdiğini ve üzerine titrediğini gördükçe, onu kıskanmaya başlamışlardı.²⁹³

Yakup Aleyhi selam'ın oğulları otlaktan geldiklerinde, Yusuf (a.s.)'un rüyasından haberleri oldu ve kızgınlıktan şah damarları şişti, tüyleri diken diken oldu. Onu, öldürmek veya uzak bir yere atmak suretiyle, kendisinden kurtulup babalarının teveccühünü ve sevgisini kendilerine münhasır kılmak istediler.²⁹⁴

Yakup Aleyhi selam'ın oğulları, babalarından Yusuf (a.s.)'un kendileriyle gezip oynaması için izin istediler. Fakat babaları onu kurt yiyebilir diye izin vermek istemese de onlar kardeşlerine bakacaklarına söz vererek onu yanlarında götürüp bir kuyunun dibine bırakıp akşamleyin ağlayarak geri babalarına geldiler.²⁹⁵

Yusuf (a.s.)'u kurt yedi diyerek kanlı gömleğini babalarına getirdiler. Yakup dedi ki: ‘Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah'tır.’²⁹⁶

Yusuf (a.s.)'un baba bir kardeşlerinden Yehuza, ona kardeşlerinden habersiz yemek getirdi. Dördüncü gün, Medyen'den Mısır'a giden bir yolcu kafilesi yolunu şaşırıp buraya geldi ve içlerinden Malik b. Za'r, kuyudan su almak için kovayı suya saldı. Kovayı geri çektiğinde, Yusuf(a.s.) ile karşılaştı. Kardeşleri onu köleleri olarak

---

²⁹¹Yusuf Suresi, 12/4.

²⁹²Yusuf Suresi, 12/5.

²⁹³Köksal, *age*, 272.

²⁹⁴Köksal, *age*, 273.

²⁹⁵Yusuf Suresi, 12/12-16.

²⁹⁶Yusuf Suresi, 12/17-18.

tanıtıp ucuz bir fiyata sattılar. Malik, ona güzel bir elbise giydirdi ve Mısır çarşısında satışa çıkardı. Mısır azizi onu satın aldı.²⁹⁷

Onu satın alan Mısırlı kişi, hanımına dedi ki: ‘Ona iyi bak. Belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniriz.’ İşte böylece biz Yusuf’u o yere (Mısır’a) yerleştirdik ve ona (rüyadaki) olayların yorumunu öğretilim diye böyle yaptık. Allah, işinde galiptir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler. Olgunluk çağına erişince, ona hikmet ve ilim verdik. İşte biz, iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanları böyle mükâfatlandırırız.”²⁹⁸

Yusuf (a.s.)’un yüzünün güzelliği, hanımefendinin kalbine onun sevgisini düşürdü.²⁹⁹ Bu yüzden kapıları kilitledi ve ondan murat almak istedi. Rabbinin delil göstermesiyle o, bu çirkin işten uzak durdu.³⁰⁰ Yusuf (a.s.)’un reddetmesi sonucu, onun suçsuzluğunu ortaya koyan deliller olmasına rağmen, onu zindana atmayı uygun gördüler.³⁰¹

Yusuf (a.s.)’un zindanda, rüyasını doğru şekilde yorumladığı zindan arkadaşı³⁰², kralın karışık ve o devrin yorumcularının yorumlayamadıkları bir rüya görmesi üzerine, zindandaki Yusuf (a.s.)’u hatırladı ve bu rüyayı yorumlayacak kişinin zindanda olduğunu söyledi.³⁰³

Yusuf (a.s.), kralın rüyasını yorumladı ve bu kralın hoşuna gitti onu yanına çağırdı. Yusuf (a.s.), kralın yanına gitti ve mısır kadınlarına, kralın neden Yusuf (a.s.)’a iftira attıklarını sormasını istedi. Böylece temize çıktı. Kral onu yanına almak istedi ve o da Mısır hazinelerine bakmakla görevlendirilmek istedi.³⁰⁴

“ Böylece Yusuf’a, dilediği yerde oturmak üzere ülkede imkân ve iktidar verdik. Biz rahmetimizi istediğimize veririz ve iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanların mükâfatını zayi etmeyiz.”³⁰⁵

---

²⁹⁷Köksal, *age*, 278-279-280.

²⁹⁸Yusuf Suresi, 12/21-22.

²⁹⁹Köksal, *age*, 280.

³⁰⁰Yusuf Suresi, 12/23-24.

³⁰¹Yusuf Suresi, 12/35.

³⁰²Yusuf Suresi, 12/41.

³⁰³Yusuf Suresi, 12/43-45.

³⁰⁴Yusuf Suresi, 12/47-55.

³⁰⁵Yusuf Suresi, 12/56.

Yaşanan kıtlık sonucu, Yusuf (a.s.)’un kardeşleri ona gelerek zahire istediler. Fakat Yusuf (a.s.)’u tanımadılar. Yusuf (a.s.), onların istediğini verdi ve baba bir kardeşleri varsa onları da getirmelerini söyledi. Daha çok zahire almak isteyen kardeşleri babalarını ikna ederek, Bünyamin’i Yusuf (a.s.)’a götürdüler. Yusuf (a.s.)’a Allah tarafından öğretilen planla Bünyamin onun yanında kaldı. Babalarına perişan halde dönen kardeşleri durumu ona anlattılar.³⁰⁶

Yakup, “ Nefisleriniz sizi bir iş yapmağa sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir” dedi. Onlardan yüz çevirdi ve ‘ Vah! Yusuf’a vah!’ dedi ve üzüntüden iki gözüne ak düştü. O artık acısını içinde saklıyordu.”³⁰⁷

Babaları onları gönderdi ve onlar Yusuf (a.s.)’un yanına gittiler.³⁰⁸ “ Kardeşleri, ‘Yoksa sen, sen Yusuf musun?’ dediler. O da, ‘Ben Yusuf’um, bu da kardeşim. Allah, bize iyilikte bulundu. Çünkü kim kötülükten sakınır ve sabrederse, şüphesiz Allah iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanların mükâfatını zayi etmez’ dedi.”³⁰⁹

Yusuf (a.s.), kardeşlerini affetti ve bütün ailesini kendisine getirmelerini söyledi.³¹⁰

(Mısır’a gidip) Yusuf’un huzuruna girdiklerinde; Yusuf ana babasını bağrına bastı ve “Allah’ın iradesi ile güven içinde Mısır’a girin.” dedi. Ana babasını tahtın üzerine çıkardı. Hepsi ona (Yusuf’a) saygı ile eğildiler. Yusuf dedi ki: “Babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra; Rabbim beni zindandan çıkararak ve sizi çölden getirerek bana çok iyilikte bulundu. Şüphesiz Rabbim, dilediği şeyde nice incelikler sergileyendir. Şüphesiz O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”³¹¹ Böylece Yakup (a.s.) ve oğlu Yusuf(a.s.) çektikleri bütün sıkıntılara sabretmenin mükâfatını henüz dünya hayatında iken almışlardı.

Hz. Yusuf (a.s) ve babası Hz. Yakup (a.s)’un yaşamış oldukları sıkıntılı olaylar zincirinde vurgulanan en büyük ahlaki erdem, onların musibetler karşısında sabırlı olabilmeleridir. Çocukluğunda onu babasından ayıran hatta öldürmeye kalkışıp daha

---

³⁰⁶Yusuf Suresi, 12/58-82.

³⁰⁷Yusuf Suresi, 12/83-84.

³⁰⁸Yusuf Suresi, 12/87-9-89.

³⁰⁹Yusuf Suresi, 12/90.

³¹⁰Yusuf Suresi, 12/91-92.

³¹¹Yusuf Suresi, 12/99-100.

sonra kuyuya atan kardeşlerinin yaptıklarına sabreden ve onları affeden Hz. Yusuf (a.s)'un kıssası, yetişkin din eğitimcilerine muhataplarının onlara bazı zorluklar yaşatmalarına rağmen onlara karşı affedici ve hoş görü ile davrandıklarında onları ıslah edip, geri kazanabileceklerini anlatmaktadır. Sabrı ile kuyudan çıkıp Mısır'a sultan olan Hz. Yusuf (a.s) gibi eğitimciler de iyi niyetlerini asla kaybetmeyecek ve öğrencilerinden gelen olumsuz davranışları şahsi olarak algılamayıp, intikam alma peşine düşmeyeceklerdir. Böylece “iyiliğin her kapıyı açtığı” gibi öğrencilerde gönüllerini ve zihinlerini yetişkin din eğitimcilerine ve onun anlattıklarına açacaklardır.

3.1.6. Hz. İbrahim (a.s)

Ulu peygamberlerden biri olan Hz. İbrahim, ömrü boyunca Nemrut'un ülkesinde putperestlere karşı mücadele vermiş, onlara putların boş olduğunu ve gerçek mabudun ise her şeyi yaratan Yüce Allah olduğunu değişik yollarla anlatmıştır. Onun bu mücadelesine Kral Nemrut ve adamları karşı koymuş ve günlerce topladıkları odunları ateşe verip, İbrahim'i içine atarak O'nu şiddetli bir şekilde cezalandırmak istemişlerdir. Ancak Yüce Allah'ın “ Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve güvenli ol!”³¹² emri ile ateşten mucizevi şekilde kurtulmuştur.³¹³

Ayeti Kerime de “Ant olsun, onlarda (İbrahim ve beraberindekilerde) sizin için, Allah'ı ve ahiret gününü arzu edenler için güzel bir örnek vardır”³¹⁴ diyerek Hz. İbrahim'in örnek şahsiyet olması vurgulanmıştır. Kur'an'da onun, Hak dine yönelip Allah'a boyun eğen, bütün iyi sıfatları kendisinde toplayan bir önder ve Rabbinin nimetlerine her zaman şükreden bir kul olduğu anlatılmıştır.³¹⁵ Kur'an-ı Kerim'de 24 sure ve 60 ayette Hz. İbrahim'in hak yolunda yapmış olduğu mücadelesinden bahsedilir. O, şirk içindeki kavmini bir tek Allah'a daveti sırasında türlü cefa ve sıkıntılara katlanmış hatta yaşadığı yerden hicret etmek zorunda kalmıştır. İnsanları öldürüp diriltme gücüne sahip olduğunu ve kendisinin ilah olduğunu iddia eden Nemrut gibi azgın bir kişi ile münakaşa ve mücadelesine yılmadan sabırla devam etmiştir.³¹⁶ Ayeti kerimede “Allah'ın kendisine verdiği iktidara dayanarak Rabbi hakkında İbrahim ile

³¹²Enbiya Suresi, 21/69.

³¹³Ahmet Önkal, Adem Apak, Bünyamin Erul, *Hz. Peygamber'in İzinde* (Ankara: DİB Yay, 2015), 13.

³¹⁴Mümtehine Suresi, 60/6.

³¹⁵Önkal ve diğerleri, *age*,18.

³¹⁶Fikret Karaman, *Sünnetin Işığında Tebliğ ve Davet*, 21-23.

tartışmaya giren kimseyi görmedin mi? İbrahim ‘Rabbim hayat veren ve öldüren dir.’ deyince o, ‘Hayat veren ve öldüren benim.’ dedi. İbrahim ‘Allah güneşi doğudan getirmektedir, hadi sen de onu batıdan getir.’ dedi. Bunun üzerine inkârcı ne diyeceğini bilemedi. Allah zalimler topluluğuna rehberlik etmez.”³¹⁷

Hız. İbrahim ilerde kendisi gibi peygamber olacak olan oğlu İsmail’i karşısına aldı ve kendisi doğmadan önce yapmış olduğu adaktan bahsetti: “Yavrum! Seni kurban ettiğimi görüyorum. Bu işe sen ne dersin!” “ Babacığım! Sana ne emrediliyorsa yerine getir. Allah’ın izniyle ne kadar sabırlı olduğumu göreceksin.”³¹⁸ Hız. İbrahim’in beklediği cevap da buydu. Bu öylesine teslimiyet dolu ve olgun bir cevap idi ki ancak geleceğin peygamberi olan bir çocuğun ağzına yakışıyordu. Hız. İbrahim yüreği evlat sevgisi ile dolu bir baba idi ve böyle ağır bir ahdi yerine getirirken bile çocuğuna danışacak kadar duyarlı bir baba! Ancak emir büyük yerdendi ve ikisi de itaat gerektiğini biliyordu. Hız. İbrahim tam kurban etmek üzere iken Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “ Ey İbrahim! Gördüğün rüyanın hükmünü yerine getirdin. Biz iyilik yapanları böyle mükâfatlandırırız. Şüphesiz bu apaçık bir imtihandır.”³¹⁹ İbrahim’in, İsmail’in ve Hacer’in imtihanı... Ve başarılıydı. İsmail’e karşılık büyük bir kurban verilmişti.³²⁰ Yaşadıkları ağır imtihanı sabrederek atlattılar ve Allah’ın rızasını elde etmişlerdi. Peygamberimiz, kendisine “Ey yeryüzünün en hayırlısı!” diye seslenen bir sahabeye “ Bu (söylediğin) İbrahim aleyhi selamdır.” buyurmuş³²¹ ve O’ndan ümmetine övgüyle söz etmiştir.

Hız. Muhammed (s.a)’in ümmetine övgüyle bahsettiği ve Allah (c.c)’ın Kuran-ı Kerim’de kendisine Halilullah (Allah’ın dostu)³²² dediği bir Peygamber olan Hız. İbrahim (a.s), Nemrut gibi kendisini ilah ilan eden azgın ve yola gelmez bir zorba ile mücadele etmiştir. Onun sabırla mücadelesi yetişkin din eğitimcisi için önemli bir örnektir. Hiçbir eğitimci Nemrut kadar zorba ve inatçı bir kişi ile mücadele etmek zorunda kalmaz. Ancak onun kadar olamasa da eğitimciyi zor durumda bırakacak kişiler olabilir. Eğitimcinin bu tür kişilere akıl mantık çerçevesinde davranması ve

---

³¹⁷Bakara Suresi, 258.

³¹⁸Saffat Suresi, 37/102.

³¹⁹Saffat Suresi, 37/104-106.

³²⁰Önkal ve diğerleri, *age*, 15-16.

³²¹Müslim, Fedail, 150.

³²²Nisa Suresi, 125.

yılmadan anlatacağı konuları onlara aktarmaya çalışması gerekir. Sonucun olumlu veya olumsuz olması onun görevini yerine getirmesine engel olmamalıdır.

Hz. İbrahim'in evladının kurban olarak istenmesi ve onun teslimiyeti ile bu imtihanı başarmasını yetişkin din eğitimcisi açısından ele aldığımızda; Her insanın hayatta başarılı olabilmesi için kurban etmesi gereken değerleri ve değerli gördüğü şeyleri vardır. Bu bazen eğlence için harcayacağı zamanı, bazen sevdiklerine harcayacağı zamanı veya maddiyatı, bazen de benliğindeki gurur, kibir, bencillik gibi bazı huyları olabilir. Görevi için bunları kurban etmesi ve daha çok çalışıp çabalaması gerekebilir. Yetişkin din eğitimcisi kuşanacağı sabır erdemi ile görevi uğruna sevdiği şeylerden feragat edebilmeli ve inançlı bir Müslüman olarak Rabbinden gelen musibetlere katlanarak tevekkül edebilmelidir. Tevekkülü ise Hz. İbrahim'in rüya gördüğünde hemen inanmayıp, şeytan olabileceğini düşünüp, üçüncü gece de rüyasında aynı uyarıyı alması üzerine teslimiyet göstererek oğlunu kurban etmeye karar vermesi gibi, önce sorunla mücadele edip tedbirlerini aldıktan sonra Rabbine teslimiyet göstererek işin sonucunu O'na bırakması şeklinde olmalıdır. Bu süreçte yine ona yoldaş olacak erdemi sabır olmalıdır.

3.1.7. Hz. Musa (a.s)

Mısır Firavunları arasında Velid b. Mus'ab, İsrail oğullarına en çok zulmeden, kaba, zorba ve kâfir bir yönetici idi. İsrail oğullarını sınıflara ayırmış ve onları işçi, temizlikçi ve çiftçi olarak çalıştırıyor, çalışmayanları vergiye bağlayıp en ağır işkenceleri ediyordu. Ayrıca kendisini Tanrı ilan etmiş halkından kendisine tapılmasını istiyordu. Kendisini İlah kabul etmeyen İsrail oğullarına da en ağır işkencelerin yapılacağını bildirmişti. Firavun Velid, gördüğü bir rüyayı kâhin ve sihirbazları çağırarak onlara yorumlatmak istedi. Onlar, İsrail oğullarından doğacak bir erkek çocuğunun Firavun'un bütün saltanatını yıkacağını ve onu kendi ülkesinden çıkaracağını söylediler. Firavun tedbir olarak İsrail oğullarından her doğan erkek çocuğunun öldürülmesini emretti.³²³

Kur'an-ı Kerim'de bu durum şöyle anlatılır; "Kuşkusuz ülkesinde Firavun ululuk taslamış, (ayırımcılık yaparak) halkını da gruplara ayırmıştı. Gruplardan birini,

---

³²³Köksal, *age*, 8, 9.

erkek çocuklarını kıyımdan geçirip kızlarını sağ bırakarak güçsüz düşürmek istiyordu. Hiç kuşkusuz o huzur ve güveni bozanlardandı. Oysa biz o ülkede güçsüz düşürülenlere lütufta bulunmak, onları önderler yapmak, onları (ülkelerinin) vârisleri kılmak istiyorduk. Onları belli bir yere yerleştirmek, Firavun'a, Hâmân'a ve ordularına, sakındıkları şeyi onların eliyle başlarına getirip göstermek (istiyorduk). Mûsâ'nın annesine, 'Onu emzir, başına bir şey gelmesinden endişe ettiğinde onu nehre bırak. Korkup kaygılanma. Biz onu sana geri döndüreceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız.' diye vahyettik. Böyle de oldu. Firavun ailesi onu bulup aldı. Ama sonunda o kendileri için bir düşman ve tasa sebebi olacaktı. Şüphesiz Firavun, Hâmân ve askerleri yanlış yoldalar idi. Firavun'un karısı, 'O, senin ve benim göz aydınlığımız, muradımız olsun! Onu öldürmeyin, belki bize faydası dokunur veya onu evlât ediniriz.' demişti. Onlar işin farkında değillerdi."³²⁴

Allah-u Teâlâ, Hz. Musa'nın annesini de saraya kendi bebeğine sütanne olarak, Firavun ailesinin haberi olmadan yerleştirmişti.³²⁵ Firavun, eşinin isteği üzerine gönülsüz de olsa Hz. Musa'yı evlat edindi ve kendisine Firavun'un oğlu denildi. Hz. Musa sarayda büyüdü yetişkin hale geldi.³²⁶ "Musa yetişip olgunlaşınca, ona hikmet ve ilim verdik. İşte güzel davrananları biz böyle ödüllendiririz."³²⁷

Hz. Musa, biri Firavunlara mensup bir Kıpti, diğeri İsrail oğullarından ve yardım isteyen, kavgaya tutuşmuş iki kişiyi ayırmak isterken Kıpti'yi öldürdü. Korkup oradan kaçtı ve Medyen tarafına gitti. Orada Hz. Şuayb'ın koyun otlatan kızlarıyla karşılaştı ve babaları ile tanışıp, Hz. Şuayb'a sekiz sene çobanlık yaparak kızlarından biriyle evlendi. Görevi sona erince Medyen'den ayrıldı.³²⁸

Hz. Musa, Mukaddes Vadi Tuva'ya geldiğinde, Allah (c.c) O'na "İyi bil ki ben, evet yalnız ben senin Rabbinim; artık pabuçlarını çıkar, çünkü şu anda kutsal vadide, Tuva'dasın. Ben seni seçtim, şimdi vahyedilecek olana kulak ver"³²⁹ diyerek peygamber olduğunu bildirmiştir. Sonra O'nu haddini aşmış ve azgınlıkta sınır tanımayan Firavun'a tebliğde bulunması için görevlendirmiştir. "Sen ve kardeşin mucizelerimle gidin; beni anmakta gevşeklik göstermeyin. İkiniz beraber Firavun'a gidin, çünkü o sınırı çok aştı.

³²⁴Kasas Suresi, 4-9.

³²⁵Kasas Suresi, 13.

³²⁶Köksal, *age*, 13,14.

³²⁷Kasas Suresi, 14.

³²⁸Köksal, *age*, 14-24.

³²⁹Taha Suresi, 12,13.

Yine de ona söyleyeceklerinizi yumuşak bir üslûpla söyleyin, ola ki aklını başına toplar veya içine bir korku düşer.”³³⁰ Allah-u Teâlâ, Firavun gibi kâfir ve azgın birine karşı yumuşak, tahammüllü ve yapacağı aşırılıklar karşısında sabırla tebliğlerini yapmaları gerektiğini elçilerine bildirmişti.

Hız. Musa ve kardeşi Hız. Harun, yılmadan ve sabırla Firavun ve ahalisini gittikleri yanlış yoldan çevirmeye ve onların zulmettiği İsrail oğullarını ellerinden kurtarmaya çalıştılar. Hız. Musa'nın gösterdiği her mucizeye Firavun ve veziri Haman inanmamakta ısrar ettiler ve onların sihir olduğunu ileri sürdüler. Firavun'un halkı Kıptiler de iman etmedikleri için başlarına gelen her felaket gidene kadar iman ettiklerini söyleseler de felaket başlarından kalktığı an küfürlerine devam ettiler.³³¹

İman etmeyen Firavun ve yandaşlarından kaçma vakti gelmişti ve “Musa'ya, ‘Kullarımı geceleyin yola çıkar, çünkü takip edileceksiniz.’ diye ³³² Allah (c.c) vahyetti.” Firavun derhal askerlerini toplayıp peşlerinden gitti ve onlara yetiştii.³³³ “Bunun üzerine Musa'ya, ‘ Asan ile denize vur!’ diye vahyettik. Deniz derhal yarıldı, her parça koca bir dağ gibi oldu. Ötekilerini de oraya getirdik. Musa ve beraberinde bulunanların hepsini kurtardıktan sonra ötekilerini suda boğduk.”³³⁴

Allah (c.c), İsrail oğullarını denizden geçirip Firavun'un zulmünden kurtardıktan sonra gittikleri yerde puta tapan bir kavme rastladılar. Hız. Musa (a.s)'dan onların putu gibi bir put yapmasını ve ona tapmak istediklerini söylediler.³³⁵ Hız. Musa (a.s), onları sert bir şekilde uyardı; “Gerçekten siz cahil bir toplumsunuz!” “ Şüphesiz onların düzeni yıkılmaya mahkûmdur; yapmakta oldukları da boşa gidecektir.” Musa, “Size Allah'tan başka bir tanrı arayayım öyle mi! Hâlbuki O sizi âlemlere üstün kılmıştı.” dedi. Hani Firavun'un adamlarından sizi kurtarmıştık. Onlar sizlere işkencenin en kötüsünü yapıyorlardı; oğullarınızı öldürüyorlar, kızlarınızı sağ bırakıyorlardı. İşte bunda Rabbinizden büyük bir imtihan vardır.”³³⁶

---

³³⁰Taha Suresi, 42-44.

³³¹Köksal, *age*, 37-44.

³³²Şuara Suresi, 52.

³³³Şuara Suresi, 53-60.

³³⁴Şuara Suresi, 63-66.

³³⁵Araf Suresi, 138.

³³⁶Araf Suresi, 138-141.

Hız. Musa (a.s)'nın uyarısı üzerine kavmi put istemekten vazgeçti. İsrail oğulları, Hz. Musa (a.s)'dan onlara daha önce vaat ettiği kitabı kendilerine getirmelerini istediler. O'da Rabbinden bunu istedi ve bunun üzerine Allah-u Teâlâ, Hz. Musa (a.s)'yı Tur Dağı'na çağırdı. O da kardeşi Hz. Harun (a.s)'u İsrail oğullarının başına kendi yerine vekil tayin ederek Tur Dağı'na gitti.

Hız. Musa'nın kavmine dönüş zamanı olarak vaat ettiği otuz güne Allah (c.c) on gün daha eklemiş ve süre kırk güne çıkmıştı. Bunun üzerine Samiri onlardan Firavun hanedanından emanet aldıkları ve helak olmaları sonucu İsrail oğullarına kalan süs eşyalarını getirmelerini istedi. Samiri getirilen süs eşyalarından bir erkek buzağı heykeli yaptı. Hz. Harun (a.s) ve onunla bulunan kişiler dışında İsrail oğullarının hepsi büyük bir sevgi ile buzağı heykeline tapmaya başladılar.³³⁷

Hız. Harun (a.s), onlara hiçbir zarar ve faydası olmayan buzağı heykeline tapan kavmini uyardı; "Ey kavmim! Siz bununla sınanmaktasınız; kuşkusuz sizin Rabbiniz o Rahmandır. O halde bana uyun ve emrime itaat edin." demişti. Şöyle cevap verdiler: "Musa yanımıza dönünceye kadar ona tapmaktan asla vazgeçmeyeceğiz."³³⁸

Hız. Musa (a.s), döndüğü zaman olanlara çok öfkeleni ve sorumlu tutuğu kardeşi Hz. Harun (a.s)'u tartaklamaya ve O'na kızmaya başladı. Hz. Harun (a.s) ise İsrail oğulları arasına ayrılık sokmamak için böyle yaptığını söylemişti.³³⁹

Hız. Musa (a.s), kavmine yöneldi ve " Benden sonra arkamdan ne kötü işler yapmışsınız! Rabbinizin emrini (beklemeyip) acele mi ettiniz?" dedi. Tevrat levhalarını yere attı ve kardeşinin başını tutup kendine doğru çekmeye başladı. Harun, "Ey anam oğlu! Senin bu kavmin beni cidden zayıf gördüler; neredeyse beni öldüreceklerdi! Sen de şimdi düşmanları bana güldürme ve beni zalim kavimle bir tutma!" dedi.³⁴⁰ İsrail oğulları, Hz. Musa (a.s)'nın dönüşünün gecikmesi üzerine acele ettiler ve sabredemedikleri için doğru yoldan saptılar. Hem peygamberlerinin hem de Rablerinin gazap ve kınamasını hak ettiler.

---

³³⁷Köksal, *age*, 68-71.

³³⁸Taha Suresi, 89-91.

³³⁹Taha Suresi, 92-97.

³⁴⁰Araf Suresi, 150.

Hız. Musa (a.s) kendisi ve kardeşi Hz. Harun (a.s) için Allah (c.c)'tan af ve merhamet istedi.³⁴¹ Kavmi de pişman olarak Rablerinden af istediler.³⁴² Allah-u Teâlâ da tövbelerini kabul etti.³⁴³

Hız. Musa (a.s), İsrail oğullarına Rabbinin takdiri üzerine Beyt-ül Makdis toprağına gitmelerini emretmişti. Onlar ise orada Ad kavmi kalıntısı olan zorba bir guruh olduğunu öne sürerek gitmeyeceklerini söylemişlerdi.³⁴⁴ İsrâiloğulları, “ Ey Musa! Onlar orada buldukları sürece biz oraya asla girmeyeceğiz. Sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız!” dediler. Musa, “ Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına söz geçiremiyorum. Artık bizimle bu yoldan çıkmış kavim arasında sen hükmet.” dedi. Allah buyurdu ki: “Öyleyse onlar yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşmak üzere oradan (kutsal topraklar) kırk yıl mahrum bırakılmışlardır. Artık sen yoldan çıkmış toplum için üzülme!”³⁴⁵

Hız. Musa (a.s) ve İsrail oğulları, Tih Çölü'ne girdiler. Orada kavmi Hız. Musa (a.s)'ya kendilerini neden çöle getirdiğini söyleyerek O'ndan yiyecek ve içecek istediler. Allah (c.c), onlara kudret helvası ve bildircin indirdi. İçecek su için de her kabilenin ayrı ayrı içebileceğı on iki pınar fişkırttı. İsrail oğullarının istekleri bitmiyordu; gölgelik ve giyecekte istediler. Allah(c.c) onlara bir bulut ve giyecekler de gönderdi. Fakat İsrail oğulları bunlarla yetinmiyor ve verilen nimetlerden sıkıldıklarını söyleyerek başka şeyler istediklerini söylüyorlardı;³⁴⁶ “Ey Musa! Biz bir tek yiyecekle dayanamayacağız. Bizim için Rabbine dua et de bize toprağın mahsullerinden; sebzelerinden, kabakgillerinden, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından bitirsin.” demiştiniz. Musa ise, “İyi kötü ile değışmek mi istiyorsunuz? Şehre inin; istedikleriniz orada var.” dedi. Zillate, fakru zarurete mahkûm oldular; Allah'ın gazabına uğradılar. Bu durum, Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere peygamberleri öldürmelerinin, bütün bunlar da isyan etmeleri ve haddi aşmalarının sonucuydu.”³⁴⁷

---

³⁴¹Araf Suresi, 151.

³⁴²Araf Suresi, 149.

³⁴³Araf Suresi, 153.

³⁴⁴Köksal, *age*, 78.

³⁴⁵Maide Suresi, 24-26.

³⁴⁶Köksal, *age*, 79,80.

³⁴⁷Bakara Suresi, 61.

Hz. Musa ve kavmini yetişkin din eğitimi açısından değerlendirdiğimizde; Din eğitimini alan yetişkinlerin Hz. Musa'nın kavmi gibi ıslah olmaz ve inatçı bir yapıya sahip olduklarını ve eski, batıl ve yanlış inançlarında ısrarcı olabileceklerini düşündüğümüzde eğitimcinin Hz. Musa gibi sabır, sebat ve hoşgörü ile bu zor durumla mücadele etmesi gerekecektir. Belki birçok defa anlatıp öğretmeye çalıştığı konulara karşı muhataplarının hiç duymamış gibi davranmaları, eğitimciyi psikolojik açıdan yıpratasa da, Rabbinin yanında olduğunu bilerek sevgi ve hoşgörü ile ümidini kaybetmeden eğitimcinin görevini yerine getirmeye devam edebilmesi bu alanda büyük öneme sahiptir. Ayrıca yetişkinlere, Hz. Musa'nın kavminin sabırsız davranışları sebebiyle başlarına gelen musibetler ve hem kendilerini hem de peygamberlerini zor durumda bırakmaları örnek olarak anlatılıp, eğitim sırasında bu türden hata yapma oranları aşağıya indirilebilir.

3.1.8. Karun

Sabır, her zaman çekilen sıkıntı ve zorluklar karşısında takınılan bir tavır değildir bazen zenginlik, bolluk, refah gibi olumlu durumların fazlalığında da gösterilmesi gereken bir erdemdir. Hz. Musa (a.s)'nın amcasının oğlu olan Karun büyük hazinelere sahip olan ve bu zenginlik ve gücü vasıtasıyla taşkınlık ve azgınlık yapan doğru yoldan sapmış bir kimse idi. Hz. Musa (a.s), İsrail oğullarına zekâtı emredince Karun vermeye yanaşmadı ve İsrail oğullarını da zekat külfetine katlanmamaları konusunda kendi tarafına çekmeye çalıştı. Hz. Musa (a.s)'yı küçük düşürmek için iftira atmaya çalıştı.³⁴⁸

Kur'an-ı Kerim'de Karun şöyle anlatılır; “Karun Musa'nın kavmindendi. O, gücüne dayanarak onlara haksızlık etmekteydi. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki sadece anahtarlarını güçlü kuvvetli bir ekip bile zor taşırdı. Halkı ona şöyle demişti: ‘Sakın şımarma! Bil ki Allah şımarıkları sevmez. Allah'ın sana verdiğiinden âhîret yurdunu kazanmaya bak ve dünyadan nasibini unutma! Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de insanlara ihsanda bulun. Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışma! Şüphesiz Allah bozguncuları sevmez.’

---

³⁴⁸Köksal, *age*, 84,85.

Karun, ‘Bu serveti sahip olduğum bilgi sayesinde elde ettim.’ diye karşılık verdi. Bilmiyor muydu ki Allah ondan önceki kuşaklardan, ondan daha güçlü ve daha çok servet biriktirmiş kimseleri helâk etmişti. Ama suçluluğu kesinleşmiş olanlara artık günahları sorulmaz! Karun gösterişli bir şekilde kavminin karşısına çıkardı. Dünya hayatını arzulayanlar, ‘Keşke Karun’a verilenin bir benzeri bize de verilseydi! Doğrusu o çok şanslı!’ derlerdi. Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise şöyle derlerdi: ‘Yazıklar olsun size! İman edip iyi işler yapanlar için Allah’ın mükâfatı daha üstündür. Ona da ancak sabredenler kavuşabilir.’

Sonunda biz onu ve evini barkını yerin dibine geçirdik. Artık Allah’a karşı ona yardım edecek adamları olmadığı gibi, kendi kendini kurtarabilecek durumda da değildi. Daha dün onun yerinde olmayı isteyenler bu defa, ‘Yazıklar olsun bize! Demek ki Allah rızkı kullarından dilediğine bol, dilediğine de ölçülü veriyormuş. Allah bize lütufta bulunmuş olmasaydı, bizi de mutlaka yerin dibine geçirmişti. Vah ki vah! Demek inkârcılar iflâh olmazmış!’ der oldular. İşte âhiret yurdu! Onu yeryüzünde haksız üstünlük kurmak ve bozgunculuk çıkarmak istemeyenler için hazırlamış bulunuyoruz. İyi son, Allah’a karşı gelmekten sakınanların olacaktır.”³⁴⁹ Allah (c.c)’ın vermiş olduğu nimetleri böbürlenip kendi ilmi sayesinde elde ettiğini düşünen ve kibirlenen Karun sahip olduğu güce karşı sabredemedi, aksine bu onun küfür ve isyanını artırdı ve helak oldu. O’na özenen insanlar için de bir ibret vesilesi oldu.

Eğitimci bazen sahip olduğu önemli imkânların veya elde ettiği başarının kıymetini bilemez ve bunların kendi çalışmaları soncunda olduğunu düşünerek şımarır ve şükretmeyi bilmezse bir gün sahip olduğu ve kendi başarısı olarak övündüğü nimetleri kaybedebilir. Sahip olduğu başarı ve imkânlarla boş yere övünmek yerine, onlar için Rabbine şükretmeli ve bunların devamı için çalışıp çabalamaya gayret etmelidir. Başarı ve başarısızlıkla ilgilenmek yerine, çalışmalarını Allah rızası için ve görev sorumluluğu ile yapmalıdır. Olumsuz sonuca sabır göstermek kadar olumlu sonuca da sabır gösterebilmek ve elde edilen şöhret ve maddi imkânları da iyi bir şekilde yönetebilmek ve değerlendirebilmekte önemlidir. Aksi takdirde Karun’un dünya hırsına yenilip hazinesini, dünya ve ahretini kaybettiği gibi eğitimci de kazandığı her şeyini kaybedebilir.

---

³⁴⁹Kasas Suresi, 76-83.

3.1.9. Hızır (a.s)

Hz. Musa (a.s), İsrail oğullarının ileri gelenleri ile bulunduğu ve onlara vaaz ve nasihat ettiği bir zamanda yanına bir adam geldi ve Hz. Musa (a.s)'nın kendisinden daha bilgili başka birisinin olup olmadığını sordu. Hz. Musa (a.s) bilmediğini söyleyince, Allah (c.c) daha bilgili başka bir kulu Hızır (a.s)'ın olduğunu O'na vahyetti. Hz. Musa (a.s) da o kul ile buluşma isteğini Rabbine bildirdi. Allah (c.c), bir balığı alamet ve vesile kılarak onları buluşturdu.³⁵⁰

Kur'an'da; "Musa ona, 'Senin öğrendiğin doğruya ulaştıran bilgiden bana da öğretmen için sana tâbi olayım mı?' dedi. O kul, 'Doğrusu sen benimle beraberliğe sabredemezsin, (iç yüzünü) kavrayamadığın bir şeye nasıl sabredersin?' dedi. Musa, 'İnşallah sen beni sabreder bulacaksın. Senin sözünden dışarı çıkmam.' dedi. O da 'Eğer bana tâbi olursan, sana o konuda bilgi verinceye kadar hiçbir şey hakkında bana soru sorma!' diye tembih etti. Bunun üzerine birlikte yürüdüler. Kıyıya ulaşıp gemiye bindikleri zaman o kul gemiyi deldi. Musa, 'İçindekileri boğmak için mi onu deldin? Gerçekten sen çok kötü bir iş yaptın!' dedi. Kul, 'Ben sana, sen benimle beraberliğe sabredemezsin, demedim mi?' dedi. Musa, 'Unuttuğum şeyden dolayı beni paylama ve işimi çıkmaza sokma!' dedi.

Yine yola koyuldular. Nihayet bir erkek çocuğa rastladıklarında, o kul hemen onu öldürdü. Musa dedi ki: 'Masum bir insanı, bir cana karşılık olmaksızın katlettin ha! Gerçekten sen fena bir şey yaptın!' O kul, 'Sana, benimle beraber olmaya asla sabredemezsin dememiş miydim?' dedi. Musa, 'Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam artık bana arkadaşlık etme! Bu takdirde hakikaten benden yana mazeretin sonuna ulaşmış olursun.' dedi.

Yine yürüdüler. Nihayet bir köy halkına varıp onlardan yiyecek istediler. Ancak köy halkı onları misafir etmekten kaçındı. Derken orada yıkılmak üzere bulunan bir duvarla karşılaştılar, o hemen onu doğrulttu. Musa, 'Dileseydin, elbet buna karşı bir ücret alırdın.' dedi. O cevap verdi: 'İşte bu, beraberliğimizin sona ermesidir.

Şimdi sana, sabredemediğin şeylerin iç yüzünü haber vereceğim.' dedi. 'Gemi var ya, o, denizde çalışan yoksul kimselerindi. Onu delerek kusurlu hale getirmek istedim. (Çünkü) onların gideceği yerde her (sağlam) gemiyi gasp etmekte olan bir kral

---

³⁵⁰Köksal, *age*, 108,109.

vardı. Erkek çocuğa gelince, onun anne babası, mümin kimselerdi; çocuğun onları sonunda azgınlık ve nankörlüğe düşürmesinden korktuk. Böylece istedik ki, Rableri onun yerine kendilerine ondan daha temiz ve daha merhametlisini versin. Duvara gelince o, şehirde iki yetim çocuğun idi; altında da onlara ait bir define vardı; babaları ise iyi bir adamdı. Rabbin istedi ki, o iki çocuk güçlü çağlarına erişsinler ve Rabbinden bir rahmet olarak definelerini çıkarsınlar. Ben bunları kendiliğimden yapmadım. İşte, hakkında sabredemediğin şeylerin iç yüzü budur.’³⁵¹

Hz. Muhammed (sav), Hz. Musa (a.s)’nın sabretmesi durumunda daha birçok şaşılacak olayın iç yüzünün insanlar tarafından öğrenilebileceğini söylemiştir.³⁵² Hz. Musa (a.s), merak duygusuna yenilmiş ve olayların iç yüzünü bilmediğinden, dışarıdan zulüm ve adaletsizlik gibi gördüğü olaylara sabredememiş ve müdahale etmiştir. Tabii O’nun bu sabırsız tavrı da bilge arkadaşıyla olan yolculuğunun sonu olmuştur.

Yetişkin din eğitimcisi, yetişkinlerin din eğitimi ile ilgili karşılaştığı sorunlarda olayların dış görünüşüne bakarak acele kararlar verip hataya düşmemelidir. Olayların iç yüzünü araştırıp doğru kararlar almalı ve o kararlar çerçevesinde muhataplarına yardımcı olabilmelidir. Kıssada Hz. Musa’nın karşılaştığı olayları, kendisine görüldüğü şekliyle algılaması ve yorumlaması nedeni ile O’na hikmeti öğretecek yol arkadaşını kaybetmesi anlatılmaktadır. Eğitimci de karşılaştığı olayları, iç yüzünü araştırmadan, sabırsızca, aceleyle ve önyargıları ile değerlendirirse, bu durum onun yanlış kararlar almasına ve yanlış davranışlar sergilemesine, dolayısı ile amaçladığı başarıya ulaşamamasına neden olacaktır.

3.1.10. Hz. Yunus (a.s)

Hz. Yunus (a.s)’un kavmi puta tapan bir kavimdi. Otuz üç yıl boyunca onları Allah’a imana ve ibadete çağırdı ama iki kişiden başka iman eden olmadı. Hz. Yunus (a.s)’un, Nineva halkına dini tebliğ etmesine rağmen onların küfürde ısrar etmeleri ve O’nu yalanlamaları, onlardan uzaklaşmasına ve dağa çıkarak orada ibadet etmesine sebep oluyordu. Sonunda Hz. Yunus (a.s), onlardan ümidini kesti ve aleyhlerinde dua etti.

---

³⁵¹Kehf Suresi, 66-82.

³⁵²Köksal, *age*, 114,115.

Allah (c.c), kavmi aleyhinde duada acele etmemesini ve kavmine dönerek kırk gün onları imana davet etmesini, iman etmezlerse helak edeceğini bildirmesini emretti. Kırk gün tebliğine devam eden Hz. Yunus (a.s), kırkıncı gün helak olacaklarına kanaat getirerek onları terk etti. Oysa onlar kırkıncı gün üzerlerindeki kara bulutları görünce korkmaya ve yaptıklarından pişman olarak Hz. Yunus (a.s)'u aramaya başladılar ama bulamadılar. İçlerinden bilge birisine danıştılar ve o da onlara nasıl tövbe etmeleri gerektiğini anlattı. Hz. Yunus (a.s), kavmini terk etmiş ve gemiye binerek oradan uzaklaşmak istemişti. Ancak işler kendi umduğu gibi gitmemişti. Gemi fırtınaya tutulmuş ve içindekiler çaresiz kalmıştı. Bazı kimseler, gemide efendisinden kaçan bir köle olduğu için bu felaketin geldiğini söylüyordu. Hz. Yunus (a.s), anlamıştı ki Rabbinden kaçan bir kul vardı o da kendisi idi.³⁵³

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Yunus (a.s)'un yaptığı hata ve gemideki durumu şöyle anlatılmaktadır; “ Zünnûn'u da (Yunus) zikret! Hani öfkeli bir halde geçip gitmiş, bizim kudretimizin kendisine yetmeyeceğini zannetmişti. Sonunda karanlıklar içinde, ‘Senden başka hiçbir Tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben kötü işler yapmışım!’ diyerek yalvardı.”³⁵⁴“Vaktiyle o, yüklü bir tekneyle ülkesinden kaçmıştı. Kura'ya girdi ve kaybedenlerden oldu. Kendisini balık (balina) ağzına aldı. Doğrusu o (bundan önce) kınanacak bir iş yapmıştı. Eğer o, Allah'ın şanını yüceltenlerden olmasaydı kıyamete kadar balığın karnında kalacaktı. Sağlığı bozulmuş olarak onun ıssız bir kıyıya bırakılmasını sağladık; Üstüne (gölge yapması için) kabak türünden bir bitki bitirdik. Bir defa daha onu yüz bin ya da daha fazla kişiye elçi olarak gönderdik. Bu defa onlar iman ettiler, biz de kendilerini belirli bir vakte kadar nimetlerimizle yaşattık.”³⁵⁵ Allah (c.c), Hz. Yunus (a.s)'u Hz. Muhammed (sav)'e örnek olarak göstermiş ve tebliğ sırasında karşılaşacağı zorluklara karşı sabırlı olmasını istemiştir; “ Sen rabbinin hükmüne sabret; balığın yoldaşı (Yunus peygamber) gibi olma. Hani o, öfkeli olarak seslenmişti. Rabbinin lütfü imdadına yetişmeseydi o mutlaka kınanmayı hak etmiş olarak ıssız bir sahaya atılacaktı. Fakat Rabbi onu seçip Salihlerden eyledi.”³⁵⁶

Tebliğ görevi sırasında onu dinlemeyen kavmine sinirlenip, onları bırakıp giden ve balığın karnına girdiğinde yaptıklarından pişman olarak tövbe eden Hz. Yunus(a.s)

---

³⁵³Köksal, *age*, 147-152.

³⁵⁴Enbiya Suresi, 87.

³⁵⁵Saffat Suresi, 140-148.

³⁵⁶Kalem Suresi, 48-58.

peygamberin kıssasında yaşanan durum yetişkin din eğitimi sırasında da yaşanabilecek bir durumdur. Yetişkin din eğitimcisi muhatap olarak anlayışı ve kavrayışı zayıf kişilerle karşılaşabilir. Böyle bir durumda Peygamberlerin temsilcileri olan eğitimciler Kur'an-ı Kerim'de Allah (c.c)'ın Hz. Yunus'tan beklediği sabrı ve hoşgörüyü gösterebilmelidir. Aksi durumda peygambere yapılan açıktan uyarı gibi bir uyarı alamayacağı için yaptığı hatanın farkında olamaz. Eğitimcinin sabırsızlığı ve insanlardan ümidini kesmesi din eğitiminin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olacaktır.

31.11. Hz. Süleyman (a.s)

Hz. Süleyman (a.s), babası Hz. Davud (a.s)'un vefatından sonra, babasının peygamberliği, krallığı, ilmi ve hikmeti ona verilmiştir. Krallık ve kadılıkta babasından üstün idi. Hatta Hz. Davud (a.s), Hz. Süleyman (a.s)'ın çocukluk yaşında bazı işlerini onunla istişare ederdi. Hz. Süleyman (a.s), Rabbinden daha önce hiç kimseye verilmemiş bir güç ve saltanat istemişti.³⁵⁷ Kur'an'da şöyle geçer; “ ‘Rabbim’ ” dedi, ‘Beni bağışla; benden sonra hiç kimsenin ulaşamayacağı bir hükümlük ver bana. Lütfü sınırsız olan yalnız sensin.’ Bunun üzerine, emriyle dilediği yöne doğru tatlı tatlı esen rüzgârı, bina kuran ve dalgıçlık yapan bütün şeytanları ve zincirlerle bağlanmış diğer yaratıkları onun buyruğuna verdik.”³⁵⁸

Hz. Süleyman(a.s)'ın insanlar, cinler ve kuşlardan oluşan bir ordusu vardı.³⁵⁹ Çünkü Allah (c.c) insanları, cinleri, kuşları ve rüzgârı ona karşı uysal ve itaatli kılmıştı. Hz. Süleyman (a.s), çok savaşçı biri idi. Nerede bir kral olduğunu duysa gider onunla savaşır ve kendisine tabi kılar. Askerlerine yaptırdığı tahta bir ulaşım döşegenin üzerine kendi Serir'ini de yerleştirir ve askerleriyle birlikte bu tahta uçağa binerek rüzgâra emreder, istedikleri yere uçarak giderlerdi. Bir gün Hz. Süleyman (a.s), rüzgâra binip giderken üzerinden geçtiği bir çiftçinin ona özendiğini işitir ve yanına inerek ona şöyle der; “Söylediğin sözü işittim ve yanına ancak güç yetiremeyeceğin şeyi temenni etme! Demek için geldim. Allah'ın, senden kabul edeceği bir tek tespih, Davut hanedanına verilen şeylerden daha hayırlıdır.” Bu sözleri duyan çiftçi çok sevinmiş ve

³⁵⁷Köksal, *age*, 206-213.

³⁵⁸Sad Suresi, 35.

³⁵⁹Neml Suresi, 17.

Hz. Süleyman'a dua etmiştir.³⁶⁰ Hz. Süleyman (a.s), verilen saltanat ve gücün her insanın kaldıramayacağını söyleyerek bazı insanların bu güç karşısında sabredemeyip azgınlaşacağını ve yoldan çıkabileceği uyarısında bulunmuş ve imtihan dünyasında Allah (c.c)'ı anıp O'nu samimiyetle zikretmenin asıl gaye olduğunu anlatmıştır.

Hz. Süleyman(a.s)'nın yaşadığı bazı olağan üstü olaylar ve onun bu olaylar karşısındaki temkinli ve şükreden tavırları Kur'an'da şöyle anlatılır; “Nihayet Karınca vadisine geldiklerinde, bir karınca şöyle dedi: ‘Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; aman, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin!’ Onun bu sözünden dolayı Süleyman neşeye gülümsedi ve ‘Ey rabbim!’ dedi, ‘Gerek bana gerekse anne babama verdiğin nimete şükretmeye ve hoşnut olacağın iyi işler yapmaya beni muvaffak kıl. Rahmetinle beni iyi kullarının arasına kat!’”³⁶¹ Hz. Süleyman (a.s), Sebe melikesinin tahtını yanındakilerden getirmelerini istediğinde onlardan şöyle bir tepki aldı; Cinlerden bir ifrit, “Sen makamından kalkmadan önce ben onu sana getiririm. Gerçekten bu işe gücüm yeter, ben güvenilir biriyim.” dedi. (Bu konuya dair) kitaptan bir bilgisi olan ise, “Ben onu sen göz açıp kapayıncaya kadar getiririm.” diye cevap verdi. Süleyman, tahtı yanı başına yerleşmiş olarak görünce şöyle dedi: “Bu, şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınavan Rabbimin bir lütfüdür. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince, o bilsin ki Rabbimin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, kerem sahibidir.”³⁶² Hz. Süleyman (a.s), sahip olduğu saltanat ve mülkün asıl sahibinin kim olduğunun farkında idi ve bu saltanatı şımarmadan, kibirlenmeden yönetebilecek güç ve kudrete sahip bir Peygamberdi.

Hz. Süleyman'ın sahip olduğu saltanat ve nimetlere karşı gösterdiği şükrü, sahip olduklarının asıl mülkünün sahibinin farkında olması ve bu duruma karşı sabredebilmesi, onun şımarıp, Allah'ın ona verdiği görev ve sorumluluğu unutarak yanlış yollara sapmaması gibi örnek davranışlar yetişkin din eğitimcisinin sahip olması gereken özellikler arasındadır. Eğitimci kendisine verilen imkânları iyi değerlendirmesi ve onları kendi istek ve arzularını elde etmek için kullanmaması gerekir. Var olan maddi ve manevi imkânların ve yeteneklerin eğitimciyi benlik ve bencillik duygularına itmesi ve görev sorumluluğunu kötüye kullanmasına neden olmaması gerekir.

---

³⁶⁰Köksal, *age*, 213-215.

³⁶¹Neml Suresi, 18,19.

³⁶²Neml Suresi, 39,40.

Eğitimcinin bunu başarabilmesi ise güçlü bir kişilik, sabır ve şükür duyguları ile mümkün olabilir.

3.2. HZ. MUHAMMED (SAV)'İN HAYATINDA SABIR

Hz. Muhammed (sav) henüz dünyaya gelmeden babası Abdullah, altı yaşında ise annesi Âmine vefat etmiştir. İki yıl dedesinin himayesinde kalmıştır. Dedesi Abdulmuttalip, vefat etmeden önce torununu Ebu Talip'e emanet etmiş, O da Hz. Muhammed'i öz çocuğu gibi sevmiş, hanımı Fatıma bint Esed de Hz. Muhammed'e öz annesi gibi bakmıştır.³⁶³

Bu bilgiler ışığında görüyoruz ki Peygamberimizin çileli hayat yolculuğu ve olaylara karşı sabırlı tutumu küçük yaşlardan itibaren başlıyor.

Hz. Muhammed (sav), “Sabır ışıktır”³⁶⁴ buyurmuştur. Sabredenin yolu aydınlıktır. Çünkü o, doğru olan aydınlık yolda önünü görerek yürümektedir. Sabredenler mahrum olanlar değil, sabrın ışığıyla geleceğini aydınlatanlardır. Sabır, doğru ve güzel olandan vazgeçme ya da olumsuz olana onay verme anlamına gelmez. Umduğunu farklı bir alternatifle ya da başka bir zamanda temin etmektir.³⁶⁵ Hz. Peygamber de çileli nübüvvet yolunu sabır ışığı ile aydınlatmış ve sonunda İslam dinini tebliğ görevini başarı ile tamamlamıştır.³⁶⁶

Hz. Muhammed (sav), peygamberlik görevine başlaması ile ona inanmayan müşrik ileri gelenlerinin eziyetleri başlamıştı. Hz. Muhammed (sav), ilahi tebliği duyurmak üzere akrabalarına davet tertip ediyor ve peygamber olduğunu bildiriyor. Amcası Ebu Leheb, şiddetle karşı çıkıyor ve Hz. Muhammed (sav)'in tanrıların öfkesini üzerine çekeceğini söyleyerek oradakileri kışkırtıp dağılmalarına sebep oluyor.³⁶⁷

Ebu Leheb, Hz. Peygamberimizin evini taşıyor, kapısının önüne her türlü çöp ve necaseti atıyor. Karısı Ümmü Cemil de ondan geri kalmıyor, hiciv ve alaylar taşıyan şiirler düzüyordu. Bununla da kalmamış, Hz. Muhammed (sav)'in kızları ile evli olan

³⁶³İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: DİB Yay, 2004), 60-65.

³⁶⁴Müslim, Tahare, 1.

³⁶⁵Bilal Esen, “ Ailenin Geleceğini Aydınlatacak Işık: Sabır”, *Diyanet Aylık Dergi Aile eki*, (Nisan 2016),16-17.

³⁶⁶Maide Suresi, 5/3.

³⁶⁷Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (Ankara: İmaj a.ş, 2003), 89-90.

iki oğluna zevcelerini boşamalarını emretmişti. Onların bu düşmanlıklarına karşı Tebbet suresi nazil olmuştur.³⁶⁸

Müslüman olan kölelerin durumu daha da acıklı idi. Bunlar dövüldüler, kızgın kumlar üzerine çırılçıplak yatırıldılar, boyunlarından iplerle sürüklendiler ve kızgın demirlerle vücutları dağlandı. İşkenceler karşısında bazıları hayatlarını kaybetti. Ebu Bekir, Bilal ve bazı köleleri satın alıp azat etti. Diğer köleleri de satın almak istedi fakat efendileri, yüksek fiyat teklif edilmesine rağmen onları satmayı reddetmiştir. Bu Müslümanların bir kısmı Habeşistan'a hicret etmişlerdir. Resulullah, bu şekilde yapılan işkence ve yaralanmalara şahsen en fazla maruz kalan kişi olmuştur. Ebu Cehil onun alenen Kâbe avlusunda ibadet etmesini yasaklamıştı; ancak bu yasağı Hz. Peygamber dinlemiyor ve namazda secdede iken onun başından aşağı devenin işkembe ve bağırsaklarını boşaltıyor. Resulullah kızı tarafından temizlenip kaldırılıyor. Hiç bir şey, ne Resulullah'ın ne de etrafındaki mümin sahabelerin imanını, hamiyet ve fedakârlık duygularını sarsamıyordu. Tarihi kaynaklarda, Resulullah'ın bu adaletsizliğe karşı ne gibi bir tepki gösterdiği kayıtlı değildir, fakat hicretin 3.yılında gerçekleşen Uhud Savaşı sırasında Resulullah yüzünden yaralanıyor ve etrafındaki sahabeler, düşmanları aleyhine beddua etmesini istiyorlar, O ise ellerini kaldırıyor ve "Ya Rabbi, sen benim milletimi doğru yola getir!.. Zira onlar (ne yaptıklarını) bilmiyorlar..." şeklinde bir duada bulunuyordu.³⁶⁹ Niçin sabrettiğini bizler bu duayla daha iyi anlayabiliyoruz.

Mekkeli müşrikler, Müslümanların sayısının gitgide arttığını, Hz. Hamza ve Hz. Ömer'in Müslüman olmalarıyla güçlendiklerini, Habeşistan'a giden muhacirlerin güven içinde yaşadıklarını görünce Hz. Muhammed'i öldürmeye ve Haşimoğulları'na boykot uygulamaya karar verdiler. Haşim oğulları üç yıl boyunca Ebu Talip Mahallesi'nde ekonomik ve sosyal boykot altında yaşadılar. Hz. Peygamber, Hz. Hatice ve Ebu Talip tüm servetlerini tükettiler.³⁷⁰

Boykot yıllarında, içlerinde Hz. Hatice'nin yeğeni Hâkim, Hişam İbn Amr gibi Müslüman olmayanların da yiyecek ve giyecek yardımlarının yanı sıra diğer kabilelerden Müslüman olanlar, özellikle Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer bu yasağın

---

³⁶⁸Hamidullah, *age*, 91.

³⁶⁹Hamidullah, *age*, 95-96.

³⁷⁰İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 105-106.

etkilerini hafifletmeye çalışıyorlardı. Bu yardımlara rağmen Beni Haşim Mahallesi'nde açlık ve kıtlık vardı.³⁷¹

Bu sıkıntılı yıllardan sonra, Hz. Muhammed(sav) bir ağaç kurdunun Kâbe binası içine asılı olan boykot vesikasının, “ Bismikellahümme” sözü müstesna, zulüm ve akrabalık bağlarını hiçe sayan ifadeler içeren geri kalan kısımlarını yiyip yok ettiğini bildirdi. Müşrikler, Hz. Muhammed (sav)'in söylediği şekle bürünmüş olduğunu görünce, boykota son verdiler. Müşriklerin, İslam'ın yayılışını önlemek için başvurdukları bu yöntem başarısızlıkla sonuçlanmıştı.³⁷²

Boykotun sona ermesinden sonra, Resulullah'ı seven ve koruyan amcası Ebu Talib ve onun peygamberliğini ilk tasdik eden, davasını destekleyen yirmi beş yıllık eşi Hz. Hatice kısa süre arayla vefat ettiler. Bu yıl Hz. Peygamber'in ifadesiyle hüzün yılı oldu.³⁷³

Hz. Muhammed (sav), Hz. Hatice'nin vefatından bir ay kadar sonra, yanına Zeyd b. Harise'yi de alarak Taif'e, Sakif kabilesini İslam'a davet etmek için gitti. Taif'in ileri gelenlerini İslam'a davet etti ve kendisine yardım etmelerini istedi. Onlar buna kulak asmadılar ve ayak takımını Hz. Peygamber'e saldırttılar. Yolun iki tarafına dizilerek, aralarından yürüyen Hz. Peygamber ve Zeyd'i taşladılar. Atılan taşlar, Hz. Peygamber'in ayaklarını kanattı; onu korumaya çalışan Zeyd b. Harise'nin başını yaraladı. Utbe ve Şeybe'nin bağına gelene kadar hakaret edip taş attılar. Bu zor durumda Hz. Peygamber, Allah'a sığındı. Rasulallah, daha sonraki bir dönemde kendisine sorulan bir soruya verdiği cevapta, Taife yolculuğu sırasında karşılaştığı sıkıntının Uhud Savaşı'nda karşılaştığından daha şiddetli olduğunu söylemiştir. Üç yıl süren boykot, amcası ve eşini kaybetmesi, daha sonra Taif'ten elinin boş dönmesi Hz. Muhammed'i son derece üzmüştü. Bazı dini talimatları bildirme yanında, onun üzüntüsünü ve sıkıntısını hafifletmek maksadıyla İsrâ³⁷⁴ ve Miraç hadisesi gerçekleşmiştir.³⁷⁵ Hz. Peygamber, bizzat ilahi huzura davet edilerek onurlandırılmış³⁷⁶ ve sabrının mükâfatını ziyadesiyle almıştır. Hz. Peygamber ve ashâbı müşriklerden gördükleri eziyet ve sıkıntılara karşı gösterdikleri sabırla, inançları uğruna yılmadan

---

³⁷¹Martin Lings, *Hz Muhammed'in Hayatı*, çev. Nazife Şişman (İstanbul: İnsan Yay, 2005), 130.

³⁷²Sarıçam, *age*, 107.

³⁷³Sarıçam, *age*, 107.

³⁷⁴İsrâ Suresi, 17/1.

³⁷⁵Sarıçam, *age*, 108-110.

³⁷⁶Önkal ve diğerleri, *age*, 57.

mücadele etmeleri ve bu uğurda doğdukları, büyüdüğü şehir olan Mekke'den bile hicret etmeleri ile³⁷⁷ bütün Müslümanlara örnek olmuşlardır.

Hz. Peygamber, Mekke'nin fethinden sonra, en çok sevdiği Mekke şehrinde kendisine yaşama hakkı tanımayan, birçok zulüm yapan müşriklere ve çok sevdiği, İslam dini ve devleti için önemli olan amcası Hz. Hamza'yı acımasızca katleden Vahşi'ye ve Hz. Hamza'nın ciğerini dişleyen Hind'e karşı affedici ve hoşgörülü davranmıştır. Nefsine hâkim olmuş, öç almak yerine onları affetmiş ve bu davranışı sonucunda hepsi İslam'la müşerref olmuşlardır.³⁷⁸

Kur'an-ı Kerim'de; "Sabret! Çünkü Allah iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanların mükâfatını zayi etmez."³⁷⁹ Ayetindeki ahlaki duruşu kendisine düstur edinen ve karşılığındaki mükâfatı da Müslümanların ve tarihin şahitliğinde elde eden Hz. Muhammed (sav), sabırlı bir peygamber ve aynı zamanda sabırlı bir eğitmen idi.³⁸⁰

Hz. Muhammed (sav), Mekke döneminde akıl almaz işkence ve zorluklara rağmen İslam dinini insanlara anlatmaya devam etmiş asla pes etmemiş ve gevşeklik göstermemiştir. O, Medine döneminde de dini tebliğini (eğitim-öğretim) sürdürmüş hatta daha yoğun ve canlı bir şekilde devam ettirmiştir. Bunun en açık örneği İslam'ın "ilk üniversitesi" sayılan ve "Suffa" diye bilinen bir eğitim – öğretim mekânı ve ortamını oluşturmuş olmasıdır.³⁸¹

Hz. Peygamber döneminde eğitim faaliyetleri, Mekke'de önemli ölçüde Erkam'ın evinde, Hz Peygamberin kendi evinde ve panayırlar gibi insanlarla iletişim kurmaya uygun yerlerde yapıyordu. Medine'de ise eğitimin yapıldığı başlıca merkez, Peygamber Mescidi (Mescidi Nebi) olmuştur. Mescidin kuzeyinde inşa edilen "Suffa" da, önemli bir eğitim merkezi olmuştur.³⁸²

Asrı saadet olarak bildiğimiz ve Hz. Muhammed (sav)'in sahabesini (her yaşta kadın ve erkek) adeta bir eğitim seferberliğine yönelttiği "ya öğrenen ya öğreten" konumunda, İslam öğretisini hayata taşıdığı ve "beşikten mezara" bir eğitim sürecini

³⁷⁷ Adem Tutar, "Hz. Muhammed (sav) ve Sabır", *Fırat Üni. İlahiyat Fak. Dergisi*, Sy 4 (1999), 141.

³⁷⁸ İsmet Altıkardeş, *Din Sosyalleşme ve Hoşgörü* (İstanbul: Rağbet Yay., 2003), 243-255.

³⁷⁹ Hud Suresi, 11/115.

³⁸⁰ Alparslan Durmuş, Hatice Işlak Durmuş, Dudu Ekinci, *Dinim İslam* (Ankara: DİB Yay, 2014), 402.

³⁸¹ Aydın, *Din Eğitimi Bilimi*, 27.

³⁸² Zeki Salih Zengin, "İslam Din Eğitiminin Tarihsel Gelişimi", *Din Eğitimi El Kitabı*, Ed. Recai Doğan, Remziye Ege (Ankara: Grafiker Yay, 2012), 18-19.

başlattığı ve yaşattığı bu devir insanların eğitilerek nasıl değerli birer Müslüman sahabeye dönüşebildiklerini anlatan önemli ve örnek bir tebliğ sürecidir.³⁸³

Hz. Muhammed'in içinde bulunduğu toplum içki, kumar ve zinanın ayıp sayılmadığı vahşi ve kaba bir yapıya sahipti. Fakat o bu fenalıkları teker teker onlardan söküp aldı ve o vahşi topluluktan yüksek ahlaka ve meziyetlere sahip insanların çıkmasına vesile oldu. Böylece bedevilikten medeniyete uzanan yolculukta bir devrim gerçekleştirdi.³⁸⁴ O, bu insanlara uyguladığı eğitimle, onları kısa bir sürede şekillenecek olan yeni ve ileri bir medeniyetin öncüleri haline getirdi.³⁸⁵

Kur'an-ı Kerim'de "Ey Muhammed! Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütlerle çağır, onlarla en güzel şekilde mücadele et; doğrusu Rabbin kendi yolundan sapanları daha iyi bilir."³⁸⁶ Ayetinde de belirtildiği gibi Hz. Peygamberimizin İslam'ın tebliğ ve irşadı sırasında zor kullanma yerine güzellikle ikna etme yöntemini kullanması gerektiği belirtilmektedir.³⁸⁷

Hz. Peygamber, kaba ve genel adaba aykırı davranışlar karşısında fevri hareket etmez, bunları olgunlukla karşılardı. Bir gün üzerinde Necran mamulü, yakası sert bir elbise bulunduğu halde yürürken, yanına yaklaşan biri elbisesini hızlıca çeker. Bu yüzden elbisenin yakası mübarek boynunda iz bırakır. Adam bununla yetinmez ve "Ey Muhammed! Senin yanındaki Allah'ın malından bana vermeleri için emret!" der. Hz. Peygamber adama döner ve güler; onu cezalandırmaz. Arkasından da ona istediğini vermeleri için yanındakilere emir verir.³⁸⁸

Yine bir gün bedevinin biri Mescidi Nebevi'ye küçük abdestini yapar. Orada bulunan sahabeler adamı cezalandırmak isterler. Hz. Peygamber onlara müdahale ederek adamın abdest bozduğu yere su dökmelerini ister ve "Siz zorlaştırıcı olarak değil, kolaylaştırıcı olarak gönderildiniz." diyerek onları uyarır. Bu olayda görüldüğü gibi Peygamberimiz uygunsuz davranışta bulunan kişiye hoşgörülü davrandığı ve bunu sahabeye de genel prensip olarak hatırlattığı³⁸⁹ gibi sabrı da uygulamalı olarak onlara öğretmiştir.

---

³⁸³ Aydın, *Din Eğitimi Bilimi*, 29.

³⁸⁴ Vehbi Karakaş, *Nasıl Bir Din Eğitimi*, 90, 91.

³⁸⁵ Abbas Çelik, *Din Eğitimi Tarihi*, 47.

³⁸⁶ Nahl Suresi, 16/125.

³⁸⁷ Yaşar Yiğit, *En Güzel Örnekten Rahmet Damlaları* (Ankara: DİB Yay, 2010), 88.

³⁸⁸ Sarıçam, *age*, 277.

³⁸⁹ Sarıçam, *age*, 277-278.

Hz. Peygamber nübüvvet görevinin yanında ilmi yayma ve neşretme konusunda da çaba sarf etmiştir. Konuşmasının fasihliği, üslubunun tatlılığı, ikazlarının nezaketi, açıklamalarının güzelliği ve netliği ile insanlara karşı aşırı ilgi ve merhameti ile onlara hayrı gösteren ve onları hayra ulaştıran söz ve davranışları ile örnek bir muallim olmuştur. Kendisi“ Ben ancak bir muallim olarak gönderildim”³⁹⁰ buyurmuş ve bu özelliğine ayrıca vurgu yapmıştır. Bazı kimselerin konuşmasındaki ve sualindeki kabalığa sabretmiş, öğrenmek isteyen anlayışı kıt olanlara karşı da oldukça müsamahalı ve anlayışlı davranmıştır.³⁹¹

Hz. Muhammed (sav), tebliğine başlarken “Ey örtüsüne bürünen! Kalk ve uyar! Sadece rabbinin büyüklüğünü dile getir. Elbiseni tertemiz tut. Her türlü pislikten uzak dur. Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma. Rabbinin rızasına ermek için sabret”³⁹² ayeti ile uyarılmış ve O’nun tebliği sırasında karşılaşılabilecek zorluk ve düşmanlarının yaşatacakları eziyetlere karşı sabır ve tahammül göstererek mücadelesine devam etmesi gerektiği anlatılmıştır.³⁹³

Hz. Peygamber (sav) başta olmak üzere O’nu örnek alan, rehber edinen bütün davetçilerin “sabır, azim, irade ve tahammül” gibi vasıfları kaçınılmaz bir yol ve usul olarak olmazsa olmaz meziyetleri arasındadır. Çünkü bu yol uzun bir süreci içereceğinden bu özelliklerin mutlaka hayata geçirilmesi gerekir.³⁹⁴

3.3. YETİŞKİN DİN EĞİTİMİNDE SABIR

Bu başlık altında yetişkinlerin din eğitimi sırasındaki durumları, özellikleri ve din eğitiminin onlar açısından önemi işlenerek, onlara sunulması hedeflenen başarılı bir eğitim için yetişkinlerle kurulan iletişim sırasında çıkabilecek problemlerin çözümünde, yetişkin din eğitimcilerinin “sabır” değerini kullanırken nelere dikkat etmeleri gerektiği anlatılacaktır. Ayrıca yetişkin din eğitiminin yapıldığı kurumlar olan cami, Kur’an kursu ve kitle iletişim araçlarının bu süreçte nasıl etkili bir biçimde kullanılabilmesi üzerinde durulacaktır. Böylece kurumlarda görevli yetişkin din eğitimcisinin sabırla davrandığında muhatapları ile daha etkili bir iletişim kurabilmesinin mümkün

³⁹⁰Ibni Mace, 1/83.

³⁹¹Ebu Gudde, *age*, 25-34.

³⁹²Müddesir Suresi, 1-7.

³⁹³Karaman, *Sünnetin Işığında Tebliğ ve Davet*, 105.

³⁹⁴Karaman, *age*, 246,247.

olabileceği ve din eğitimi sürecinde bunun getireceği yararlar, uygulama alanlarında daha net ortaya konulacaktır.

Öncelikle yetişkinler açısından din eğitiminin önemi üzerinde kısaca durulacaktır. Çünkü kaynak konumunda olan yetişkin din eğitimcisinin sabır ilkesini kullanacağı kitleye vermek ve ulaştırmak istediği dini mesajın onlar açısından önemini bilip kavraması, yetişkin din eğitimi sürecinde iki taraf içinde faydalı olacaktır.

3.3.1. Yetişkinler Açısından Din Eğitiminin Önemi

Çağımız tam anlamıyla bir bilgi çağıdır. Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler, hayatın kompleksliği ve insan hayatında meydana gelen sürekli değişiklikler UNESCO'nun da kabul ettiği "hayat boyu eğitim" sürecinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bireylerin toplumda aldıkları farklı roller, onların sürekli eğitim ve öğretimle uğraşmalarına zemin hazırlamıştır. Tüm toplum ve kültürlerde yetişkinler hayatları boyunca öğrenmeyi devam ettirmelerine rağmen, özellikle modern endüstri toplumlarında, kişiler arası ilişkiler sorunu, mesleki hayatta meydana gelen sürekli gelişmeler ve artan boş zaman, öğrenme süreci için büyük imkan ve fırsatlar sağlamış³⁹⁵ ancak yetişkinlerin her şeyi kolay elde edebilmeleri, bilgiye ulaşma aşamasında sabırsızlık sorununu ortaya çıkarmıştır. "İnsan çok aceleci(tez canlı) yaratılmıştır."³⁹⁶ Ayeti kerimesinde Allah-u Teâlâ insanların bu yönüne dikkat çekmektedir. Yetişkin din eğitimi açısından onların bu yönlerine çözüm bulunması önem arz etmekte ve bu durum ancak yetişkin din eğitimcilerinin sabırlı ve gayretli tavırları ile mümkün olabilmektedir. Yaşlı, genç, kadın, erkek, hasta, sağlıklı gibi farklı özelliklerdeki öğrenci ve alıcı kitlenin din eğitimi için sabır konusu çok önemlidir. "Sabret! Çünkü Allah iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanların mükâfatını zayi etmez."³⁹⁷ Ayetinde anlatıldığı gibi Allah'ın dinini ihtiyaç sahiplerine anlatmak ve onları bu dini yaşayabilecek kişiler haline getirmek en iyi işlerden biri olduğu için, bu yolda yapılan her türlü fedakârlık ve zorluklarla mücadele etmek de Allah'ın yardım ve mükâfatını kazandıracak, takdire şayan bir başarı sebebi olacaktır. Ayrıca hayatta var olan bir gerçek vardır ki kendine nasıl davranılmasını istiyorsan muhatabına da aynı şekilde davranman gerekir. Eğer yetişkin din eğitimcisi kendine karşı sabırlı ve

³⁹⁵Mustafa Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, 15-17.

³⁹⁶Enbiya Suresi, 21/37.

³⁹⁷Hud Suresi, 11/115.

hoşgörülü davranılmasını istiyorsa muhataplarına öyle davranmak zorundadır.³⁹⁸ Verimli bir yetişkin din eğitimi süreci de bu durumu zorunlu kılmaktadır.

Yetişkin eğitimi, okul hayatı ile sınırlı kalmayan, doğumla başlayıp ölümle sona eren, kişinin iş hayatında da devam eden ve kendini geliştirmesine yardımcı olan hayat boyu eğitim süreci olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁹⁹ Çünkü yetişkinlerin hayatları boyu gelişmeye ve öğrenmeye ihtiyaçları vardır. Onlar bilgilerini, mesleki yeterliliklerini artırmak, kendilerini geliştirmek ve boş zamanlarını değerlendirmek için öğrenmeye heveslidirler. Yapılan araştırmalara göre yaş artışına bağlı olarak iman ve ibadette de artış meydana gelmektedir. Sosyalleşme ihtiyaçları ve dine, ibadete yönelme de yaşanan artışlar nedeni ile insanların dini bilgi alma ihtiyaçları artmaktadır. Alınan din eğitimi ile birlikte yetişkin manevi açıdan güç kazanacaktır.⁴⁰⁰

Yetişkinlere uygulanan eğitim kursları adeta onların boş ve anlamsız gördükleri hayatlarına renk katan ve daha önce hayatında başarıyı tatmamış olan yetişkine başarı duygusu tattırabilen planlı etkinlikler olarak önem kazanmaktadır. Ayrıca yetişkinin aldığı din eğitimi, ona ölümden sonraki hayatını vaat ettiği için yetişkine bir amaç doğrultusunda çalışması ve mücadele etmesi gerektiğini de öğretmektedir.⁴⁰¹

Yetişkin eğitiminin yetişkinler açısından diğer bir artı yönü, eğitimin plan ve programının hazırlık sürecinde öğrenenlerin de katılımının söz konusu olmasıdır. Yani ders planı yapılırken onların ilgi ve ihtiyaçları dikkate alındığında, yetişkinlerin yönelimleri genelde yaşam, görev ve sorun merkezli olduğundan dolayı plan ve program hazırlığı aşamasında bunlara da dikkat edilmesi eğitimin başarı ile sonuçlanması ve yetişkinlerin sorunlarına çözüm üretilebilmesi açısından önem arz etmektedir.⁴⁰²

Yetişkin eğitimi ortamında öğretene ve öğrenene arasında bir üstünlük söz konusu değildir. Herkes kendi alanında bilgi sahibidir ve bu bilgilerin paylaşılması söz konusudur. Öğrenenler kendi bilgi ve deneyimleri ile derse katkıda bulunurlar. Onların deneyimleri adeta “ders kitabı” mahiyetindedir. Rehber ve yol gösterici rolündeki öğretene hoşgörülü davranışları ile neşeli bir ortam oluşturarak dersin daha verimli

---

³⁹⁸Doğan Cüceloğlu, *İletişim Donanımları*, 38.

³⁹⁹Knowles ve diğerleri, *Yetişkin Eğitimi*, 48, 49.

⁴⁰⁰Zeynep Kaya, *Türk Toplumunda İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi* (İstanbul: Dem Yay, 2015), 143-153.

⁴⁰¹İhsan Kurt, *Yetişkin Eğitimi*, 153,155.

⁴⁰²Knowles ve diğerleri, *age*, 45,74.

geçmesini sağlayabilir.⁴⁰³ Ayrıca öğreten kişi öğrenen yetişkinlerin bilmediklerinin farkına varmasına yardımcı ortamlar oluşturarak onu bilinçli ve bağımlı olmayan bir öğrenen olmasına da katkı sağlayabilir.⁴⁰⁴

Yetişkin eğitiminde öğrenenler neden öğrendiğinin farkında olan, kendini yönlendirebilen, öğrenirken önceki deneyimlerinden yararlanabilen, hayatta karşılaştığı problemlerin çözümü için öğrenmeyi seçen, kendilerini geliştirmeye yönelen ve iç motivasyonu ile öğrenmeye hazır olan bireyler⁴⁰⁵ olmaları eğitimin kalitesini yükselten önemli ve gerekli bir özelliktir.

Bütün bu olumlu yönlere rağmen yetişkin din eğitiminde hedeflenen başarıya ulaşma yolunda birçok problem ortaya çıkabilmektedir. Bu sorunların aşılması aşamasında ise yetişkinlerin özelliklerinin bilinmesi ve ona göre strateji belirleyebilmek önem arz etmektedir. Yetişkin din eğitiminde çıkabilecek olan iletişim problemlerinde “sabır” olgusunun kullanılabilmesi ve yetişkin din eğitimcilerinin neye karşı sabırla mücadele verebilmeleri gerektiği aşamasında yetişkinlerin, yetişkin din eğitimi açısından özelliklerinin bilinmesi, üzerinde durulması gereken bir konudur.

3.3.2. Yetişkinlerin Özellikleri

Yetişkin din eğitiminde eğitimi alanlardan kaynaklanan sorunlar, eğitimi veren kişilerden kaynaklı sorunlar ve eğitim sırasında oluşabilecek zaman, mekân gibi nedenlerle oluşabilecek dini iletişimle ilgili birçok problem ortaya çıkabilmektedir. Bu sorunlarla baş etmede ise “sabır” kavramı büyük önem arz etmektedir. Yetişkin din eğitimcisinin takınacağı sabır tavrı sorunların çözümüne önemli katkılar sağlayacaktır. Sorunların çözülebilmesi için öncelikle o sorunların bilinip tanınması gerekir. Bu yönü ile yetişkinlerin özelliklerini bilmek ve onlara verilen eğitim sırasında karşılaşılan iletişim sorunlarına çözüm bulabilmek gerekmektedir. Yetişkinlerin özelliklerine geçmeden önce yetişkin kavramını bilmemiz önem arz eder.

Yetişkin kavramı farklı açılardan ele alınmıştır. İnsanın üreme olgunluğuna ulaşması biyolojik açıdan, sorumluluk sahibi olması psikolojik açıdan, sosyal rol ve sorumluluk alabilmesi sosyal açıdan, 18 yaşını bitirmiş olması hukuki açıdan ve dini

---

⁴⁰³Knowles ve diğerleri, *age*, 46-51.

⁴⁰⁴Knowles ve diğerleri, *age*, 71,72.

⁴⁰⁵Knowles ve diğerleri, *age*, 164.

inanç ve uygulama açısından olgunluğa ulaşması dini açıdan bireyin yetişkin olduğunu gösteren özellikleridir.⁴⁰⁶

Bilim adamları fiziksel, sosyolojik, psikolojik ve kültürel farklılıklardan kaynaklanan sınırlılıklara rağmen insan hayatını bazı yaş aralıklarına ayırmışlardır. Yetişkinleri 20-40 yaş ilk yetişkinlik dönemi, 40-60 yaş orta yetişkinlik ve 60 ve üzeri yaş son yetişkinlik dönemi olarak üç grupta incelemişlerdir.⁴⁰⁷

Üç döneme ayrılan yetişkinlerin genel özelliklerini kısaca inceleyecek olursak; İnsanın en parlak dönemi de diyebileceğimiz ilk yetişkinlik dönemi hayatın en yoğun ve faal kısmını oluşturmaktadır. Bu dönem kişilerinin değer yarguları gelişmiş durumdadır ve insanlarla empati kurdukları için onların iyilik ve refahını isterler. Bu yüzden mazlum ve fakir onlar için önemlidir. Merhamet duyguları ön plandadır. 18-30 yaşları arasında dini inanç ve ritüellere karşı azalan ilgi oranında otuzlu yaşlardan sonra ebeveyn olma sorumluluğundan kaynaklı bir artış gözlemlenmektedir. Bu yaştan sonra insanlar dini inançlarını akılcı ve eleştirel bir bakış açısı ile anlamlandırmaya çalışmaktadır.⁴⁰⁸ Bu yaş grubunun muhatabı olan yetişkin din eğitimcisi dönemin getirdiği avantajlı durumdan yararlanarak hem dini bilginin onlara aktarılmasında hem de onlarla beraber gerçekleştirebileceği sosyal ve dini içerikli yardım sorumluluklarında aktif rol alabilmeli ve onları yönlendirebilmelidir. Ayrıca yetişkin din eğitimcisinin bu dönemi yaşayan yetişkinlerden gelecek din hakkındaki sorulara cevap verebilecek seviyede kendini yetiştirmiş olması da bu sorumlulukların yerine getirilmesi açısından önemli bir yere sahiptir.

Psikolojik ve sosyolojik açıdan bireyin var olma mücadelesi içinde olduğu, sosyal sorumluluk ve rollerin üstlenildiği, hayatını yönlendiren dini inanç ve değerleri sorguladığı ve eleştirdiği böylece bilgi ve kendi seçimine dayalı bir inanç kazandığı bir dönemdir ilk yetişkinlik dönemi. Belki hayatın ona yüklediği sorumluluklar belki de yaşadığı psikolojik iniş ve çıkışlar onların dindarlık düzeylerini düşürebilmektedir.⁴⁰⁹ Yetişkin din eğitimcisi bunları göz önüne alarak bu grup yetişkinlerle etkili bir iletişim kurabilme ve onlara sunulması hedeflenen din eğitimini ulaştırabilmenin yol ve yöntemlerini bulma ve uygulayabilme derdinde olmalıdır.

⁴⁰⁶Mustafa Köylü, *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*, 51-52.

⁴⁰⁷Veysel Uysal, "Yetişkinlikte Dindarlık ve Kültürel Arka Plan", *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*, Ed. Faruk Bayraktar (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006), 207, 208.

⁴⁰⁸Uysal, *agm*, 209-214.

⁴⁰⁹Zeynep Kaya, *Türk Toplumunda İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi*, 135-137.

İlk yetişkinlik döneminden sonra gelen süreçte orta yetişkinlik dönemindeki grup yer almaktadır. Orta yetişkinlik döneminde meydana gelen psikolojik ve fiziksel değişiklikler “orta yaş krizi” diye bilinen durumu meydana getirmektedir. Çünkü işitme, görme, matematikle ilgili becerilerdeki azalma, kilo alımı ve bedensel hastalıklar gibi nedenlerden dolayı insanların kendilerine olan güvenleri azalmaktadır. Bu yüzden yeni bir şeyler yapmaya isteksiz davranabilmektedirler. Çoğunluğunun bir aileye sahip olduğu bu yaş grubu bir yandan çocuklarının bir yandan da yaşlanmış anne ve babalarının sorumluluğu ile iki kuşak arasında sıkışmış vaziyettedir. Gençlik hayallerinin gerçekleşmemesi ve evden ayrılan çocuklarının verdiği boşluk duyguları ile bunalım yaşayabilmektedirler.⁴¹⁰ Bu grup yetişkinleri ailevi sorunlarının çözümü ve yaşla birlikte artan dini ve manevi ihtiyaçlarının giderilmesi için din eğitime ihtiyaç duyarlar.⁴¹¹

Orta yetişkinlik dönemi insanların fiziksel ve zihinsel gelişimlerinde azalmanın olduğu bir dönemdir. Ancak gelişimde görülen bu eksilmelerin yanında şehvet, hırs ve kırgınlık gibi olumsuz duygularda görülen azalmalar bu dönemde bulunan kişilerin merhamet, sevgi, bilgelik, erdem ve geniş anlama gücü gibi olumlu özelliklerin gelişmesine vesile olmaktadır.⁴¹² Bu dönemdeki kişiler daha sakin ve anlayışlı olacakları için onlara dini bilginin aktarılması daha kolay olacaktır.

Orta yaşta olanların anlayış gücünün artması veya olaylara ve kişilere karşı sakin ve sabırlı yaklaşımlarının yanında bu yaş dönemindeki kişilerin yaşayabileceği işitme kayıpları onlarda özgüven eksikliklerine neden olabilmektedir. Bu olumsuz durumu yaşayan yetişkin birey öğrenmeye karşı isteksizlik veya korku duyabilmektedir. Orta yaş kişileri hem çocukları hem de ebeveynlerine karşı sorumlulukları ile adeta kuşak çatışmasının ortasında kalmaktadır. Ayrıca kendisi ile hesaplaştığı bu dönemde hayal ve isteklerini gerçekleştiremediğini düşünürse pişmanlık ve hayal kırıklığı yaşayabilmektedir. Bunların yanında bedensel olarak yaşadığı değişimler ve öğrenme güçlükleri onun öğrenme motivasyonunu azaltan sebepler arasındadır.⁴¹³ Yetişkin din eğitimcisi bu sorunlar karşısında sabır erdemi ile davranarak yetişkinin korku ve endişelerini giderebilmeli ve onu öğrenmeye karşı heveslendirebilmelidir.

---

⁴¹⁰Zeynep Kaya, *Türk Toplumunda İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi*, 137-141.

⁴¹¹Mustafa Köylü, *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi*, 28.

⁴¹²Veysel Uysal, “Yetişkinlikte Dindarlık ve Kültürel Arka Plan”, 215.

⁴¹³Uysal, *agm*, 217-221.

Hayatın anlamını düşünen ve yeniden gözden geçiren yetişkinin bu dönemde üretken olabilmesi için güçlü bir sevgi ve istek duygusuna ihtiyacı vardır. Yetişkinin azalan yeteneklerinin yanında artan kültürel birikimi, anlayış ve mantıksal düşüncedeki artış onun olumlu tarafını oluşturmaktadır.⁴¹⁴ Bu noktada yetişkin din eğitimcisine görev düşmektedir. Çünkü o işini severek yaparsa ve muhatabına kendisini, öğrenmeyi ve öğreneceği konuyu sevdirse başarıyı yakalayacaktır. Çünkü insanları öğrenme konusunda harekete geçiren ve çalışıp çabalamalarına neden olan en önemli güç “sevgi”dir. Diğer yandan öğrencilerin başarılı olduğu dersler genelde sevdikleri dersler olur. Bu da ancak öğreticinin öğrencilerine karşı sevgi ve ilgi göstermesi ile sağlanabilir. Öğretmen öğrencisine karşı empati yapabildiğinde ona karşı sevgi duyabilir, hoşgörülü ve anlayışlı davranabilir. Öğrenci kendisine duyulan anlayış ve hoş görüye karşı kayıtsız kalmaz ve bu durum öğretim ortamını olumlu şekilde etkiler.⁴¹⁵

İnsanda var olan “akıcı zekâ”, gelişir ve gençlik çağında zirveye ulaşır. Fakat sonraki süreçte yaş ilerlemesine bağlı olarak gerileme görülür. Oysa insandaki diğer zekâ türü olan “billurlaşmış zekâ” yaş ilerlemesine bağlı olarak gelişmeye devam eder. Öyle ki bu zekâ türü, eğitimini sürdüren ve düşünce yapısını kullanmaya devam eden bireylerde 60 yaşından sonra bile gelişimini devam ettirir. Öğrenme yeteneği devam eden yetişkin ilgi duyduğu, anlamlı bulduğu, daha önceki yaşantısı ve öğrendikleri ile uyumlu bulduğu, gereksinimlerini karşılayabileceği, öğrenmesine müteakip kullanabileceği ve onu sıkımayacak karmaşıklıkta olmayan bilgileri öğrenmeye hevesli ve istekli olurlar. Bütün bunlara rağmen ileri yaşta olan bireylerin başına gelebilecek öğrenme güçlüğü, konu hakkında fazla uygulama yapmakla çözülebilecek bir sorundur.⁴¹⁶

Her hangi bir hedef doğrultusunda başarı kazanmak için planlı bir çalışma, çaba, disiplin, dikkat, muhakeme, özdenetim, yaratıcılık, cesaret, dayanışma ve iyimserlikle birlikte azim, sebat ve sabır gereklidir. Eğer başarı yolunda birey, gerekli aktiviteyi başlatma ve devam ettirme sürecinde sabır gösteremezse başarı mümkün olmaz. Çünkü başarı sabır, sebat ve azimle ortaya çıkan bir sonuçtur.⁴¹⁷ Özellikle yetişkinlerde yaş ilerlemesine bağlı olarak beyinde, görme ve işitme duyularında meydana gelen olumsuz

⁴¹⁴Zeynep Kaya, *Türk Toplumunda İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi*, 138-142

⁴¹⁵M. Akif Kılavuz, “Yetişkin Din Eğitimcilerinde Bulunması Gereken Özellikler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fak*, 12., Sy 1 (2003):140-146.

⁴¹⁶Rıfat Okçabol, *Halk Eğitimi (Yetişkin Eğitimi)*, 57-61.

⁴¹⁷Mebrure Doğan, *age*, 132.

yönde gerilemeler⁴¹⁸ eğitim sürecinde hem eğitim alan kişiyi hem de eğitimciyi zorlayacak ancak her iki tarafın da sabır göstermesi ile sorunlar azami ölçüde çözülecektir.

3.3.3. Yetişkin Din Eğitiminde Ortaya Çıkabilecek Bazı Sorunlar Ve Çözüm Önerileri

Din eğitimi, yaşadığı hayata anlam verebilen, ferdi ve toplumsal ilişkilerinde görev ve sorumluluk yüklenebilen, tüm ilişkilerinde hak ve hürriyetlere saygılı, hayatta karşılaşılabilecek problemlere çözüm bulabilen, düşünme, anlama ve seçme bilincine sahip, ilkeli ve dengeli insan yetişmesine⁴¹⁹ katkıda bulunabilmelidir. Çünkü insan “ Ahsen-i takvim”⁴²⁰ olarak yani kemal ve güzelliğe ulaşabilecek kabiliyette yaratılmıştır.⁴²¹ Ama bu yolda bazı olumsuz durumlar ortaya çıkabilmektedir.

Yetişkin eğitimi ile ilgili temel problemlerden birisi yetişkin kişinin öğrenip öğrenemeyeceği konusudur. Çünkü Batı’da uzun süre yetişkinlerin öğrenemeyeceği görüşü hâkim olmuştur. Ancak Edward L. Thorndike’nin yapmış olduğu araştırmaya göre, 25 yaşından sonra öğrenme kapasitesinde her yıl % 1 oranında bir düşüşün meydana gelmesi, zekâ gücünde değil, öğrenme hızında meydana geldiği yönündedir. Buna göre zekânın sürekli kullanımı ile bu olumsuzluğun minimum dereceye indirilebileceği gerçeği ortaya çıkmıştır.⁴²²

Thorndike insanların öğrenme yaş sınırının en geç 45 olduğunu söylemiştir. Ancak şimdilerde bu yaş oranı 75’tir. Hatta sağlıklı bir organizmaya sahip kişi ölene kadar öğrenmeye devam edebilir.⁴²³ Yaygın din eğitiminin hedef kitlesi çok farklı kabiliyetlere, ihtiyaçlara, farklı özgeçmiş, farklı coğrafi bölge mensubiyetine, farklı öğrenme yeteneklerine ve farklı yaş gruplarına sahip olan yetişkinlerdir.⁴²⁴ Bu yüzden hedef kitle ne kadar farklı özellikte de olsa onların öğrenebileceği gerçeğinden yola

⁴¹⁸Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, 69,70.

⁴¹⁹Ahmet Koç, “Düşünen İnsan Yetiştirmede Din Eğitiminin Rolü”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, sy 6 (İstanbul: M. Ü. İ. F, 1999):80.

⁴²⁰Tin Suresi, 95,4.

⁴²¹Yaşar Fersahoğlu, “Kur’an’a Göre İnsanın Zaafları Ve Zayıf Yönleri”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sy 6 (1999), 84.

⁴²²Köylü, *age*, 151,153.

⁴²³Köylü, *age*, 154.

⁴²⁴R. Doğan, “ Yaygın Din Eğitiminin Neliği”, 274.

çıkarak hareket edilmeli, olumsuz durumlar karşısında sabırla eğitime devam edilmelidir.

İnsan yaşlandıkça beyin ağırlığı düşmekte ve her gün önemli derece de beyin hücresi kaybedilmektedir. Bazı bilim adamlarına göre hücre kaybı tamamen yıkıcı bir süreç değildir. Dawkins'e göre hücre kaybı olumlu bir süreçtir. Çünkü biz büyüdükçe işlevi olmayan hücreler ortadan kalkar. Beyin hücrelerinin diğer vücut organlarında olduğu gibi yenilenmemesi ve bölünmemesi hafızanın, kişiliğin ve şuurun devamı için önemlidir. Ancak diğer etmenlerle birlikte düşünüldüğünde yaşlanmayla birlikte insan beyninin de biyolojik olarak etkilendiğini ve fonksiyonunu her dönemde aynı güçte devam ettiremediğini söyleyebiliriz.⁴²⁵

Zekâ testlerinde yaşlıların gençlere göre performans grubundaki sorularda daha az başarı gösterdikleri, diğer taraftan sözel kısımlarda başarı gösterdikleri gözlemlenmiştir. Yetişkin eğitimci olan Cross, zekâ testlerinin gençlere ve yaşlılara aynı zaman diliminde verildiğini, yetişkin ya da yaşlılara ekstra zaman verilmediğini ileri sürmüştür. O, yetişkinlere de testleri bitirecek yeterli zaman verildiğinde, onların da hemen hemen gençlerle aynı puanları alabileceklerini iddia etmiştir.⁴²⁶ Yetişkinler gençler kadar hızlı öğrenemeseler de eğitimlerine biraz daha fazla zaman ayrıldığında başarı elde edilebileceklerdir.

Araştırmaların çoğunluğu yaşla birlikte zekâ oranının çok az gerileyeceğini göstermektedir. İlerleyen yaşla birlikte zekânın kendisi gerilemez, zekânın hızında bir düşüş meydana gelir. Akıcı zekâ da düşüş yaşanırken, birikimli zekâdaki büyüme süreci, bilgi arama ve eğitimsel faaliyetlerin devamına bağlıdır.⁴²⁷

Yetişkin eğitimi sırasında dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de öğrenen yetişkinin bilgi ve deneyimi arttıkça yeni bilgi ve fikirlere kapalı olabilmekte veya önyargı ile yaklaşabilmektedir. Yetişkin din eğitimcisi onların bu katı düşüncelerini esneterek duyarlılıklarını arttırmalı ve onları yeni fikir ve düşüncelere açık ve tahammüllü hale getirebilmelidir. Yetişkin eğitimcisinin ders sırasında onların fikirlerini veya deneyimlerini yok sayması veya değersiz görmesi onlar tarafından kişisel algılanıp onların kendilerini dışlanmış hissetmelerine neden olabileceğinden bu tür hataların

---

⁴²⁵Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, 154-156.

⁴²⁶Köylü, *age*, 158, 159.

⁴²⁷Köylü, *age*, 162, 163.

yapılmaması konusunda da hassas davranılmalıdır.⁴²⁸ Eğitim sırasında yetişkinin tecrübelerini ifade edebilmesi ve o tecrübelerden yararlanabilmek için yetişkinle “diyalog” kurulabilmesi gerekir. Sağlıklı bir diyalog içinse din eğitimcisinin muhatabını etkili bir şekilde “dinlemesi”, yetişkinin düşünce ve fikirlerini rahatça ortaya koymasına katkı sağlar.⁴²⁹

Yetişkin öğrencinin olumsuz benliğe sahip olması, kaynak veya zaman yetersizlikleri, öğrenemeyeceğine inanma, konuyu alakasız bulma, öğrenme durumunu tehdit edici algılama, kapalı otoriter çevre ve eleştirel iğneleyici sözlerle öz güven eksikleri gibi nedenlerle öğrenme olumsuz bir şekilde etkilenmekte veya yetişkinin öğrenmekten vazgeçmesine neden olabilmektedir. Böyle bir durumun yaşanmaması için yetişkin eğitimcisi öğrenenler için açık ve otoriter olmayan ortamlar oluşturarak onların özgüvenlerini sağlayabilmeli ve eğitimin başarı ile devam etmesini sağlayabilmelidir.⁴³⁰

Tüketim toplumunda yaşayan bireyler tüketim maddelerini satın alma imkânlarını aramakta ve sosyo-kültürel ve entelektüel alanda kendini geliştirmeye vakit bulamamaktadırlar. Bunun yanında öğrenmeye ihtiyacı olduğunu düşünen ve dile getiren bazı yetişkinlerin bu yolda adım atma konusunda isteksiz olmaları, ayrıca yetişkinlere ait eğitim ortamlarının ve araç gereçlerinin eksikliği de yetişkin eğitimin olumsuz etkilenmesine neden olan etmenlerdendir.⁴³¹

İnsanı anlamının boyutlarından birisi de onun mensup olduğu kültürü tanımadır. Toplumun neredeyse tamamının kültür hayatında belirli bir din anlayışı bulunmaktadır. Eğitimcinin doğru veya yanlış bu anlayışların farkında olması ve eğitim sürecinde buna dikkat etmesi, yanlış algılamalara zemin hazırlamayacak şekilde mesajlarını oluşturması gerekir.⁴³² Bu tür bir hassasiyet onun muhataplarına ulaşabilmesi ve hedeflenen eğitimin onlara sunulabilmesi açısından önem arz etmektedir.

Eğitim sırasında kişisel farklılıklar iletişim çatışmalarına sebep olabilmektedir. Ayrıca fiziksel çevredeki olumsuz veya olumlu şartlar eğitimi etkileyebilmektedir. Eğitim sürecinde fiziksel çevrenin yanı sıra sosyal çevrenin etkisi de oldukça önemlidir. Öğrenci ve öğretmenin her türlü anlayışlarının oluşumunda içinde doğup büyüdükleri

⁴²⁸ Knowles ve diğerleri, *Yetişkin Eğitimi*, 73.

⁴²⁹ M. Akif Kılavuz, “Yetişkin Din Eğitimcilerinde Bulunması Gereken Özellikler”, 139-143.

⁴³⁰ Knowles ve diğerleri, *Yetişkin Eğitimi*, 75, 96, 97.

⁴³¹ İhsan Kurt, *Yetişkin Eğitimi*, 150, 160.

⁴³² Yusuf Batar, *Empatik Din Eğitimi* (Ankara: Elips Kitap Yay, 2011), 85.

sosyal çevrenin belirleyici olduğu bir gerçektir. Çevre bütün konularda olduğu gibi, kişilerin dini anlayışlarında da etkili olmuştur. Bunun kanıtı ise, İslam dünyasının farklı ülkelerinde yaşayan Müslümanların dini yaşayış ve anlayışının farklı olmasıdır. Yetişkin din eğitimcisi, öğrencisiyle sağlıklı bir iletişim kurabilmek için mutlaka öğrencisinin sosyal çevresini iyi analiz etmelidir.⁴³³

Din eğitimcisi, muhataplarının bireysel farklılıklarını, ilgi, ihtiyaç, yetenek ve kültürlerini bilmeli ve onların demokratik, kültürel, ekonomik, toplumsal çevre sorunlarıyla ilgilenmelidir. Onlara karşı sevgi dolu ve açık fikirli olmalı, tekrar ve tek düze anlatım yerine yetenek ve tecrübelerini kullanarak öğretmeyi gerçekleştirmeli, konuşmada ve dinlemede iyi iletişim becerilerine sahip ve onları motive edici olmalıdır. Yetişkin din eğitimcisi öğrencilerine karşı yıkıcı değil yapıcı, samimi, sabırlı ve hoşgörülü olmalı ve en yeni eğitim teknolojileri hakkında bilgi sahibi olup bu bilgilerini öğrencilerine ders anlatırken yansıtabilirdir.⁴³⁴ Çünkü hayatımızın her alanında bize rehber olan Hz. Peygamber, insanlara bir şey öğretirken, muhatabının anlayış kapasitesini dikkate alarak bilgiyi onun gönlüne, aklına yerleştirecek en uygun, en faydalı metodu seçmiş ve kullanmıştır.⁴³⁵

Yetişkinler homojen bir yapıya sahip olmadıkları için öğrenme sürecinde bazı uyumsuzluklar ortaya çıkabilmektedir. Yetişkin eğitimcisinin burada yapması gereken şey öğretimi bireysel yetenek, tarz ve tercihlere uygun hale getirebilmesi ve bireysel farklılıklara uygun stratejileri sabırla onlara uygulayabilmesidir. Çünkü Knowles'e göre androgojinin en önemli özelliği "esnek" olmasıdır.⁴³⁶ Öğreten bu esnekliği kullanabilmeli ve başarıya ulaşana kadar yılmadan farklı stratejileri uygulayabilmelidir.

Yetişkin din eğitiminde oluşabilecek başka bir sorun da kişinin çalışma veya aile sorumlulukları neticesi yaşayabileceği zaman eksikliği veya kişinin biyolojik ya da psikolojik temelli yaşayacağı motivasyon eksikliğidir. Ayrıca Knowles'a göre yetişkinlerde kendine karşı oluşabilecek güven eksikliği de onların eğitime tam olarak katılmalarına engel olabilir. Bu yüzden eğitimciler yetişkinlerin öğrenme kabiliyetleri konusunda onlara güven kazandırmalı ve onlara öğrenmenin hayat boyu devam eden bir süreç olduğunu kavratmalıdırlar. Yetişkinler, öğrenmeye ancak öğrendikleri ya da

---

⁴³³Batar, *Empatik Din Eğitimi*, 88, 89.

⁴³⁴Batar, *age*, 100.

⁴³⁵Ebu Gudde, *age*, 63.

⁴³⁶Knowles ve diğerleri, *Yetişkin Eğitimi*, 213, 214.

öğreneceklerini bildikleri, bilgilerinin arttığını hissettikleri, zihinlerindeki hedefe ulaştıkları ve kendilerine güven verildiği zaman motive olurlar.⁴³⁷ Din eğitimcisi yetişkinde bu doyumunu sağlamalı ki onun eğitime olan istek ve arzusu artsın. Yetişkin din eğitimcisi kendisine karşı güven duygusunu sağlamakla yetinmemeli, muhataplarına karşı da kendisi güven duygusunu hissetmelidir. Güveninin boşa çıkma riski olmasına rağmen onlara güvendiğini ve fikirlerine saygı duyduğunu onlara gösterebilirse, yetişkinler de fikirlerini hür bir ortamda dile getirme rahatlığını yaşayacaklar ve eğitimci de onları tam manasıyla tanımış olacak ve böylece öğretim daha da başarılı olacaktır.⁴³⁸

Aşırı stres, tahrik, teşvik ya da kaygı altında olan yetişkinler, normal şekilde kendi öğrenme durumlarına sahip olan yetişkinler kadar öğrenme konusunda başarı gösteremeyebilirler. Yetişkinler herhangi bir engelle karşılaşmadıklarında ve kendilerini hür bir şekilde ifade edebildiklerinde daha etkili öğrenirler. Bu yüzden yetişkin eğitimcileri öğrencilerinin hissi durumları hakkında hassas olmalı ve kendilerinin görevlerinin yalnızca eğitim öğretim olmadığını, daha ziyade onlar için birer rehber olduklarını unutmamalıdır.⁴³⁹ Yetişkinler yeni bir şeyler öğrenirken çekingen davranırlar. Öğreticinin onların çekingenlik ve kendilerine olan güvensizliklerini ortadan kaldırabilmesi için onları cesaretlendirecek öğrenme ortamını hazırlayabilmesi ve öğrenme sırasında yaptıkları hataları eleştirmek yerine o hataların öğrenme sürecine katkısı olduğunu onlara anlatabilmesi gerekir.⁴⁴⁰

Yetişkin eğitimi sırasında yetişkinin zamanının olmaması, ailevi sorumlulukları ve öğrenme mekânının uzak olması gibi “durumsal engeller”, etkinliği düzenleyen kurumdan kaynaklı olan, insanların bilgiyi nereden alacaklarını bilememeleri gibi “bilişsel engeller” ve kişinin kendisini yaşlı görmesi, okul hayatından sıkılmış olması,⁴⁴¹ öğrenmeye karşı ilgisizlik ve bu konuda kendini yetersiz hissetmesi gibi nedenlerle de psikolojik engeller de ortaya çıkabilmektedir.⁴⁴² Yine bazı yetişkinlerin geçmişe aşırı bağlı olmaları nedeniyle yeniliklere karşı kapalı olmaları öğrenme etkinliğini olumsuz

---

⁴³⁷Batar, *age*, 169-172.

⁴³⁸M. Akif Kılavuz, “Yetişkin Din Eğitimcilerinde Bulunması Gereken Özellikler”, 144,145.

⁴³⁹Batar, *age*, 176.

⁴⁴⁰M. Akif Kılavuz, *agm*, 136-138.

⁴⁴¹Rıfat Okçabol, *Halk Eğitimi, (Yetişkin Eğitimi)*, 62.

⁴⁴²İhsan Kurt, *Yetişkin Eğitimi*, 123.

yönde etkileyen bir engeldir. Bu tür kişilik yapısındaki insanların öğrenme etkinliğinin başarılı olabilmesi için uzun süreli bir eğitim sürecinden geçmeleri gerekebilir.⁴⁴³

Yaşlılıkla beraber oluşan bedensel rahatsızlıklar, güç yetirememe ve kendini yetersiz hissetme gibi olumsuz durumlar karşısında yaşanacak olan kargaşa ve duygusal çöküntülerin önüne geçebilecek ve ona huzur verebilecek güç kaynağı, kişinin inancına sarılarak ölümü bir yok oluş değil, Rabbin kavuşma olarak görebilme anlayışıdır.⁴⁴⁴ Yetişkin din eğitimcisinin yaşlı bireyi, içinde bulunduğu kargaşa ortamından çıkaracak dini bilgi ve inanç anlayışını ona kazandırabilmesi gerekir.

Yaşlı birey yıllarca çalışmış, çocukları için fedakârlıklar yapmış, hep sözü dinlenmiş ve tecrübeler kazanmış bir kişi olarak, bedensel olarak zayıf düştüğü hayatının bu evresinde çocuklarından ve çevresinden saygı ve ilgi beklemektedir. Yalnız bırakıldıklarında veya saygısızlıkla karşılaştıklarında duygusal olarak yaralanır ve hayata küserler. Oysa dinimiz yaşlılara değer verir ve ona saygı duyulmasını ister.⁴⁴⁵ “Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle.”⁴⁴⁶ Ayeti kerimede bu durum anlatılmaktadır. Dini hassasiyeti olan bir yetişkin din eğitimcisi yaşlı muhataplarına ne kadar hassas ve ilgili davranması gerektiğinin farkında olmalıdır.

3.3.4. Yetişkin Din Eğitiminin Gerçekleştiği Kurumlar Ve Sabır Değeri

Yetişkinlerin özellikleri ve çıkabilecek problemlere karşı alınabilecek önlemler işlendikten sonra yetişkin din eğitiminde “sabır” değerinin uygulanabileceği kurumlar işlenecektir. Yetişkin din eğitimcisinin “Kur’an kursu”, “cami” ve “kitle iletişim araçları” olarak ele alacağımız kurumlarda muhataplarına karşı etkili bir iletişim kurmak amacıyla “sabır” değerini kullanarak verimli bir din eğitimi süreci gerçekleştirilebileceği konusu üzerinde durulacaktır. Bu kurumlar sırasıyla ele alınarak kurumlar hakkında kısaca bilgi verildikten sonra uygulama alanı üzerinde durulacaktır.

---

⁴⁴³İhsan Kurt, *age*, 140-141.

⁴⁴⁴Nevzat Tarhan, “Yaşlanma Psikolojisi”, *Sosyal Hizmet ve Kurumlarında Din Hizmetleri Rehberi*, Ed. Huriye Martı (Ankara: DİB Yay, 2015), 193,194.

⁴⁴⁵İsmail Karagöz, “İslam’da Yaşlı ve Yaşlılık”, *Sosyal Hizmet ve Kurumlarında Din Hizmetleri Rehberi*, Ed. Huriye Martı (Ankara: DİB Yay, 2015), 196, 197.

⁴⁴⁶İsra Suresi, 23.

3.3.4.1. Kur'an Kursu

Kur'an kursu, Anayasa'nın 24. Maddesinde yer alan, isteğe bağlı, din eğitim öğretiminin planlı programlı yapıldığı, Diyanet İşleri Başkanlığının halkı din konusunda aydınlatma görevi bağlamında son derece önemli bir din eğitimi kurumudur.⁴⁴⁷ Cumhuriyet dönemi ile birlikte Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun 2. Maddesi uyarınca bütün medrese ve mektepler Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmış ve Kur'an eğitim ve öğretimi "Kur'an kursları" ile devam ettirilmiştir. Tevhidi Tedrisat Kanunu'ndan sonra Kur'an kurslarının yönetimi Diyanet İşleri Başkanlığı sorumluluğuna verilmiştir.⁴⁴⁸

Kur'an kursu, Diyanet İşleri Başkanlığının planlı, programlı bir biçimde ve bu konuda pedagojik formasyona sahip öğreticiler tarafından İslam din eğitimi faaliyetlerinin devam ettirildiği ve bu alanda önemli bir yeri olan yaygın eğitim kurumudur. Ülkemizde her Müslüman bireyin, "yaşam boyu eğitim ilkesi" gereği okullardaki zorunlu din eğitimine ilaveten gönüllü olarak din eğitimi almak ve inandığı İslam dinini öğrenmek istediğinde başvurabileceği yegâne yaygın din eğitimi kurumu olan Kur'an kursu, bu niteliğiyle dikkat çekmekte ve önem arz etmektedir.⁴⁴⁹

Cumhuriyetle yaşıt olan Kur'an kursu bazı sınırlamalar ve istisnaları saymazsak günümüze kadar varlığını sürdürmüş bir kurumdur. Belli bir plan ve program dahilinde gerçekleştirilen formel eğitim içerisinde yer alan, belirli bir yaş grubuna okullarda verilen düzenli eğitime katılmamış veya bir kısmına katılmış ve devam ettirememiş kişilerin ihtiyaç duyduğu ve onların hayat serüveni içerisinde katılabilecekleri, programı onlara uygun olan yaygın din eğitimi formatındaki eğitim kurumu Kur'an kurslarıdır.⁴⁵⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an kurslarında uygulamaya koyduğu "kur sistemi" ile halkın ihtiyacını karşılayabilecek ve ders zamanlarını kendilerinin belirleyebilecekleri bir eğitim programını hayata geçirmiştir.⁴⁵¹

İslam dininin ana kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'i öğrenmek ve öğretmek inancımıza göre büyük bir önem arz etmekle beraber farzı kifaye mukabilinde değerlendirilmiş ve Müslümanların en azından bir kısmının bu ilimle meşgul olması,

⁴⁴⁷Şevki Aydın, *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursu*, 2. Baskı (Ankara: DİB Yay, 2010), 7.

⁴⁴⁸Ramazan Buyrukçu, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, 4. Baskı (Ankara: TDV, 2011), 67, 68.

⁴⁴⁹Aydın, *age*, 28,31.

⁴⁵⁰Aydın, *age*, 27, 39.

⁴⁵¹Aydın, *age*, 99-105.

uyulması gereken emirlerdendir.⁴⁵² Yüce Allah (c.c), kitabında Kur'an okuyanları şöyle müjdelemiştir ; "Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı özenle kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan başkaları için gizli açık harcayanlar, asla zararla sonuçlanmayacak bir ticaret umabilirler."⁴⁵³

3.3.4.1.1. Kur'an Kursunda Yetişkin Din Eğitimi

Kur'an kurslarında öğretim gören öğrencilerin %95'ini kız ve kadınlar oluşturmaktadır. Ülkemizdeki şartların değişmesi ile kurslardaki öğrenci profilinin değişmiş olması ve bayan öğrencilerin sayısının artması bayan öğretici alımını artırmıştır. Kur'an kurslarının bayan öğrenci kitlesi oldukça heterojendir. Yüksek tahsilisinden okur- yazarına, gencinden yaşlısına ve toplumun farklı sosyal ve kültürel yapılarından bayanlar aynı sınıf ortamında öğretim görmektedir.⁴⁵⁴ Bu farklılıklar çeşitli sıkıntılara sebep olabilmektedir. Kur'an kursu öğretmenleri üzerine yapılan bir araştırmada öğretmenler farklı yaş ve zekâ seviyesine sahip bayanların aynı sınıf ortamında ve aynı dersi görüyor olmalarının çeşitli zorluklara neden olduğundan bahsetmektedirler. Kur'an öğretimi sırasında dillerinin dönmemesi⁴⁵⁵ de ayrıca sabır gerektiren bir durumdur. Öğreticilerin bütün bu farklılıkların farkında olarak onların eğitim ve öğretimlerine devam etmeleri gerekmektedir.

Bu yaşına kadar okul görmemiş bayan öğrenci kursa gelmekle eğitimin önemini kavramakta ve bu olumlu sonucu ailesine çocuklarına yansıtmakta ve ailede eğitim seferliği başlamasına sebep olabilmektedir. Öte yandan ilişkileri evi ve çevresiyle sınırlı olan kadın Kur'an kursu sayesinde farklı kişilerle iletişim kurarak sosyalleşebilmektedir. İslam'ın ilkelerini öğrenen bayanın tutum ve davranışları olumlu yönde değişmekte, bu değişim aile içi iletişimde önemli rol oynamakta ve ailenin yaşam kalitesini artırmaktadır.⁴⁵⁶

Dini müesseselere devam eden yetişkinler, özellikle yaşlarının ilerlemesiyle beraber yaşadıkları yalnızlık ve değersizlik duygusundan kurtulabilmekte, hayatın

---

⁴⁵²Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 35. Baskı (Bursa: Emin Yay, 2016), 35.

⁴⁵³Fatır Suresi, 29.

⁴⁵⁴Aydın, *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursu*, 107-110.

⁴⁵⁵Mustafa Arslan, *Kadın Kur'an Kursu Öğreticilerinde İş ve Aile Hayatının Dengelenmesi* (Ankara: TDV, 2012), 120-122.

⁴⁵⁶Aydın, *age*, 111, 112.

anlamını keşfederek iç huzuru yakalayabilmektedirler. Bu mekânlarda oluşan sosyal ortam, onların dost ve ahbablıklar kurmalarına vesile olarak, onlara bir gruba ait olma hissi yaşatmakta ve mutlu olmalarını sağlamaktadır.⁴⁵⁷

Kur'an-ı Kerim'in metninin okunup dinlenmesi insanlara bir nevi terapi etkisi yapmakta ruhen rahatlık ve huzur hissetmelerine vesile olmaktadır. Ayrıca Kur'an'ı okuyan ve anlamını hayatına aktarmaya çalışan bireylerin kişilik olarak olgunluğa ulaşmalarına da katkı sağlanmaktadır.⁴⁵⁸ Bütün bu olumlu gelişmeler yetişkinlere sunulan Kur'an kurslarında gerçekleştirilmektedir. Yetişkinlerin dini ritüelleri topluca, cemaat olarak yapmaları onların sosyalleşmelerine de katkı sağladığı için farklı statüye sahip insanların topluma uyum süreci daha kolay gerçekleşmektedir. Bunlara ek olarak yetişkin din eğitimi hayata dönük ve yaşamın içinden konularla gerçekleştirilmesi olumlu sonuçların artmasını sağlayacaktır.⁴⁵⁹ Bireylere dini konular sadece anlatılmakla kalmayıp, onları bir araya getirip bir birliklilik sağlamak ve dini bir atmosferle insanların ihtiyaçlarına çözüm olacak bilgileri onlara sunabilmek yetişkin din eğitiminde başarıyı sağlayacak unsurlar olacaktır.⁴⁶⁰

Kursa devam eden yetişkinler, eğitim hayatlarını uzun zaman önce bitirmişler ve hayatta anne, baba, dede, nine gibi farklı roller üstlenmişlerdir. Zamanla çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmışlar ve Kur'an kursları sayesinde, dini ve psikolojik sorunlarına çözüm bulabilmişlerdir. Böylece dini inanç ve yaşantılarını sağlıklı olarak devam ettirebilmektedirler.⁴⁶¹ İnsanın değerli olduğunu hissetmesi ve yaptıklarının takdir edilmesi onun üretkenliğini artırırken, olumsuz eleştirilere maruz kalması ve kabul görmemesi onun zamanını, çevresinin onaylayacağı maskelerin arkasına saklanmakla geçirmesine neden olacaktır.⁴⁶²

Yetişkin birey bilmediğinin farkında olursa dini eğitim alma konusuna gönüllü olarak istek duymaktadır.⁴⁶³ Din eğitiminde gönüllü ve hevesli olmak kişinin iç

---

⁴⁵⁷Mustafa Köylü, *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*, 158.

⁴⁵⁸İsmail Çalışkan, "Yetişkinlik Dönemi Eğitimine Kur'an Perspektifinden Bir Yaklaşım", *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*, Ed. Faruk Bayraktar (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006), 349.

⁴⁵⁹Abdurrahman Dodurgalı, "Yetişkin Din Eğitimi Modeli" *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*, Ed. Faruk Bayraktar (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006), 370-371.

⁴⁶⁰Leon Mc Kenzie, "Yetişkin Din Eğitiminin Konusu ve Gayeleri", çev. İlhan Yıldız, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sy 2 (Aralık, 1998), 297, 298.

⁴⁶¹Mehmet Korkmaz, "Kur'an Kurslarında Din Eğitimi", *Din Eğitimi El Kitabı*, 350.

⁴⁶²Cüceloğlu, *İletişim Donanımları*, 106.

⁴⁶³M. Akif Kılavuz, "Yetişkinlerin Din Eğitim Programlarının Planlanması", *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*, Ed. Faruk Bayraktar (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006), 132.

motivasyonuna katkı sağladığı için onun başarısına da olumlu etkisi olacaktır. Din eğitiminde gönüllülük kadar sabır erdemi de olmazsa olmaz etkenler arasındadır. Çünkü Mevlana, sabır sayesinde gözlerin ve gönlün perdelerinin açılacağını yani anlayış ve idrak gücünde derinliğin elde edilebileceğini söylemektedir.⁴⁶⁴

3.3.4.1.2. Kur'an Kursunda Yetişkinlere Uygulanabilecek Öğretim Yöntemleri

Günümüz toplumu, bireyi istediği gibi kontrollü bir şekilde, baskı altına alarak eğitebilen kapalı toplum yapısı yerine, bireyin farklı imkân ve seçeneklere sahip olduğu çoğulcu/açık toplum diyebileceğimiz bir yapıya sahiptir. Hal böyle olunca çocuğu veya genci, anne babası ve eğitimcinin kontrol altında tutması imkânsız hale gelmiş durumdadır. Yetişkinler ise daha da bağımsız durumdadırlar. Bu durumu olumlu hale çevirmenin tek yolu, kendi kendini yönetebilen ve denetleyebilen, kendi değerlerini oluşturmuş ve o değerlere göre hareket edebilen özgür bireyler yetiştirmektir.⁴⁶⁵

Çoğulcu toplumun dindarını yetiştirmek için eğitimde ezberci anlayış yerine, zaruret miktarınca ezber, bilgiyi analiz, sentez, değerlendirme ve nihayetinde o bilgiyi hayata geçirebilmesini sağlayacak olan anlamlı öğrenmenin gerçekleştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Anlamlı öğrenmede öğrenci merkezdedir ve amaç öğrencide davranış değişikliği sağlamak, öğrencinin ihtiyaç ve beklentilerini karşılamaktır. Öğrenciye kendi dünya görüşünü kazanmasına yardımcı olan bu yöntemde monolog değil, diyalog önceliklidir. Yani değerler öğretilirken öğretici, hazır bilgileri sunmak yerine bilgiyi öğrenciye bulduran ve bilgiyi anlamasına, sorgulamasına ve sonuçlar çıkararak değerleri içselleştirmesine yardımcı olan bir rehberdir.⁴⁶⁶

Yetişkinler genellikle farklı eğitim seviyeleri, tecrübeleri ve farklı karakter yapısına sahip oldukları için kendi kendilerine öğrenmeyi seçmekle birlikte bazen bir grupla veya özel derslerle de alacağı dersin zamanını ve öğrenme şeklini belirleyerek öğrenme sürecinde “kendi kendini yönlendirme” prensibini tercih etmektedir.⁴⁶⁷

⁴⁶⁴Hasan Kamil Yılmaz, “Eğitimde Gönül Faktörü-Mevlana Örneği”, *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*, Ed. Faruk Bayraktar (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006), 170-173.

⁴⁶⁵Aydın, *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursu*, 181-183.

⁴⁶⁶Aydın, *age*, 184-188.

⁴⁶⁷Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, 191,192.

Kursa devam eden yetişkinlerin farklı özellikte olmaları ve onlara eğitim veren öğreticinin alanının uzmanı olması gerekirken bazı kurs öğreticilerinin metot bilgilerinin zayıflığı ve öğrencileri ile sağlıklı iletişim kuramamaları nedeniyle bazı olumsuz durumlar ortaya çıkabilmektedir.⁴⁶⁸ Yetişkin din eğitiminde olumsuzlukların yaşanmaması için öğreticilerin öğrencilerine doğru metotla dersi aktarmaları ve bu metotları kullanırken “sabır” olgusunu kullanarak onlarla etkili bir iletişim kurabilmesi önem arz etmektedir. Bu metotlar şunlardır;

3.3.4.1.2.1. Anlatım Metodu

Geçmişten günümüze kadar gelen ve günümüzde de yetişkin din eğitiminde en çok kullanılan, öğreticinin dersi anlatması ve yetişkinlerin de dinlemesi şeklinde olan, ancak tek başına yeterli olmayıp diğer yöntemlerle desteklendiğinde verimli olabilen bir öğretim yöntemidir.⁴⁶⁹ Bu metot da konunun açık bir şekilde izah edilmesi ve özellikle muhatapların kolayca anlayamayacağı kısımların açıklığa kavuşturulması söz konusudur. Bilhassa sosyal ve dini konuların izahı sırasında anlatım metodunu mutlaka kullanmak gerekir.⁴⁷⁰

Anlatım metodunun olumlu ve olumsuz bazı yönleri vardır. Ekonomik, kolay olması ve her ortamda bütün gruplara uygulanabilir olması çokça tercih edilmesinin sebepleri arasındadır. En çok eleştirilen yönü ise öğrencinin ders sırasın da pasif olmasına neden olmasıdır. Ayrıca insanların dinleme sırasında konuya zihinsel olarak konsantre olabilme süreleri en fazla on beş dakika olduğu araştırmalarla ortaya konulmuştur. Anlatım yönteminin sınırlılıklarından bir diğeri ise öğretici ile öğrenci arasındaki iletişim eksikliğidir. Öğretici, öğrencisinin zekâ ve bilgi seviyesini bilmeden konuyu anlatır ve öğrenciyi düşünmeye yönlendirmek yerine ona ne yapması gerektiğini söyler.⁴⁷¹ Öğrenilen konu uygulamaya konulamadığı için çabuk unutulma riski vardır. Öğrencinin konuşup düşünmesine pek fırsat verilmeyen bu yöntem, diğer yöntemler desteklendiğinde ve öğretmenin ilgi çekici sunumuyla daha etkin hale gelebilir.⁴⁷²

⁴⁶⁸Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, 221.

⁴⁶⁹R. Doğan, “Yaygın Din Eğitiminin Neliği”, 281.

⁴⁷⁰Mustafa Öcal, *Din Eğitim Ve Öğretiminde Metodlar*, 203.

⁴⁷¹Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, 193,194.

⁴⁷²Rıfat Okçabol, *Halk Eğitimi (Yetişkin Eğitimi)*, 71.

Paulo Freire'nin "bankacı model" diye tanımladığı ezber ve tekrarlardan oluşan ve öğrenciyi adeta cansız bir varlığa dönüştüren anlatım modeli, öğrencilerin öğretmenler tarafından doldurulan birer bidon ve kaplara benzediğini iddia ettiği bir eğitim modelidir. Bu modelde öğretmen boş kap durumundaki öğrencilere ne kadar çok bilgi yükleyebiliyorsa o kadar iyi öğretmen, öğrenci de ne kadar çok bilgiyi alabiliyor ve pasif durumda kalabiliyorsa o kadar iyi öğrenci olarak görülmektedir. Oysa gerçek öğrenme insanların durmadan araştırma ve yeniden buluş yöntemi⁴⁷³ ile bu yolda sabırla mücadele etmesi sonucu gerçekleşecektir.

Anlatım yöntemi ile yapılan öğretim etkili olsa bile uzun süre kalıcılığı yoktur. Ancak diğer yöntemlerle desteklenmesi, sunumun kısa, canlı ve öz olması, sunum sırasında konunun akışını bozmayacak şekilde benzetmeler yapılması veya fıkra, anı anlatılması,⁴⁷⁴ jest ve mimiklerle anlatımın etkili hale getirilmesi, anlatım dilinin dinleyici seviyeye uygun olması ve oturma düzeninin iyi ayarlanması gibi katkılarla bu yöntem daha kullanışlı hale gelebilir.⁴⁷⁵

İyi bir hazırlık yapılarak anlatım metodu daha etkili hale getirilebilir. Yetişkin din eğitimcisi neyi söyleyeceği hakkında düşündüğü kadar nasıl söyleyeceği hakkında da düşünmeli ve hazırlık yapmalıdır. O, anlatım sırasında yetişkin dinleyicilerin duyma kapasitelerini dikkate almalı ve işittikleri şeyleri öğrenme konusunda daha fazla zamana ihtiyaçları olduğunu hesap ederek uygun zamanı ayarlayabilmeli, gerekirse konuyu yavaş yavaş anlatmalı, ses tonunda uygun ayarlamaları yapabilmelidir.⁴⁷⁶ Burada sunumu yapan eğitimci sabırlı olmalı acele davranmamalıdır. Zira peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) sahabesine bir konu hakkında bilgi verirken kelimeleri anlaşılır bir ifadeyle söyler ve tane tane konuşurdu.⁴⁷⁷

Anlatım metodunu kullanan yetişkin din eğitimcisi sade ve anlaşılır bir dil kullanmalıdır. Çünkü her dinleyici dini konulara ve terminolojiye vakıf olmayabilir. Bu yüzden konuşmacı Kur'an ayetleri ve hadisleri verirken, esas manayı ve asıl gayeyi dinleyicilere açık bir şekilde verebilmeli ve konuşmanın etkinliğini artırabilmek için

---

⁴⁷³Paulo Freire, *Ezilenlerin Pedagojisi*, çev. Dilek Hattatoğlu, Erol Özbek (İstanbul: Ayrıntı Yay, 2014), 55-57.

⁴⁷⁴Mehmet Bilir, "Yetişkin Eğitiminde Yöntem, Teknik ve Araçlar", *Yetişkin Eğitimi*, Ed. Ahmet Yıldız, Meral Uysal (İstanbul: Kalkedon Yay, 2013), 234.

⁴⁷⁵İhsan Kurt, *Yetişkin Eğitimi*, 178-179.

⁴⁷⁶Köylü, *age*, 195.

⁴⁷⁷Tirmizi, Menakıb 19/3642.

dinleyicilerin görebileceği bir pozisyonda olmalıdır.⁴⁷⁸ Ayrıca yetişkin din eğitimcisi, ders anlatımı sırasında vücut dili, ses tonu, jest ve mimiklerine dikkat etmelidir. Çünkü iyilik, doğruluk gibi dini ve ahlaki konulardan bahseden konuşmacının söz ve davranışındaki samimiyeti dinleyiciyi etkilemekte ve konunun muhatap tarafından anlaşılıp anlaşılmaması da buna bağlı olabilmektedir. Bu yüzden anlatıcının kişiliği ve karakteri düzgün olmalı ve nerede, ne zaman, nasıl davranacağını iyi bilmelidir.⁴⁷⁹ Bu konuda Hz. Peygamberimizi örnek verebiliriz. Çünkü o hem davranışları hem de sözleri ile iyi bir muallim olmuştur.⁴⁸⁰ Kur'an-ı Kerimde, Allah (cc) “And olsun ki sizin için Resulullah en güzel örnektir”⁴⁸¹ buyurmuştur.

Yetişkin din eğitimcisi, ders anlatımı sırasında öğrencilerin anlama kapasitesini dikkate almalıdır. Çünkü Hz. Peygamber (sav) dinleyicilerinin anlayış ve seviyelerine göre hitap eder ve onların ferdi farklılıklarını dikkate alarak sorularına cevap verirdi. Bir hadisinde “Kolaylaştırın, güçleştirmeyin. Müjdeleyin, nefret ettirmeyin.” buyurarak ümmetini bu konuda uyarmıştır. Hz. Peygamber dinin ahkâmını öğretirken önem sıralamasına dikkat ediyor ve parça parça, bölüm bölüm anlatıyordu. Cundeb b. Abdullah (ra), Hz. Peygamber (sav)’den önce imanını, daha sonra Kur’an’ı öğrendiklerini ve bu sayede imanlarının arttığını bildirmiştir. Ayrıca İbn Mes’ud (ra), Kur’an’dan on ayet öğrenip, içindeki manaları anlayıp onunla amel etmeden diğer ayetlere geçemediklerini bildirmiştir.⁴⁸² Hz. Peygamberin öğretim metodunda da görüyoruz ki; konu anlatılırken yetişkin din eğitimcisi konuyu bitirmek için acele etmemesi ve muhataplarının anlayabileceği şekilde sıkılmadan onların konuyu anlamalarını sağlayabilmesi gerekmektedir.

3.3.4.1.2.2. Tartışma Metodu

Yetişkinlerin herhangi bir konu üzerinde birlikte konuşarak, tartışarak en uygun çözümü bulmaya yönelik olan bir uygulama⁴⁸³ ve kişilerin karşılıklı fikir alışverişinde

---

⁴⁷⁸Köylü, *age*, 196.

⁴⁷⁹Öcal, *Din Eğitim Ve Öğretiminde Metodlar*, 206-208.

⁴⁸⁰Ebu Gudde, *age*, 26.

⁴⁸¹Ahzab Suresi, 33/21.

⁴⁸²Ebu Gudde, *age*, 73-79.

⁴⁸³R. Doğan, “Yaygın Din Eğitiminin Neliği”, 282.

bulunmalarını sağlayan bir öğretim metodudur.⁴⁸⁴ Konuların öğrencilerin kendi aralarında veya öğretmenle öğrenciler arasında tartışılarak sonuca ve karara bağlanmasını sağlayan bir yöntemdir. İslam eğitim tarihinde “cedel” adı ile daha çok Kelam ilminde kullanılmış bir metottur diyebiliriz.⁴⁸⁵

Öğrenciyi pasif bir dinleyici olmaktan kurtarıp onları düşünce ve fikirleriyle derse katılımlarını sağlayan bu yöntem aynı zamanda kişiye sosyal ortamda fikirlerini açıkça ortaya koyabilme imkânı sunarak onların kendilerine karşı öz güvenlerini de arttırmakta ve hayata daha pozitif bakabilmelerine katkıda bulunmaktadır. Bu olumlu sonuçların ortaya çıkabilmesi için bazı konularda yetişkin din eğitimcisinin dikkat etmesi gerekir. Özellikle abdest, namaz gibi daha çok pratik gerektiren konularda tartışmanın faydası olmayabilir. Bunun için eğitimcinin konu seçimine dikkat etmesi gerekir. Tartışma sırasında dersi anlatan yetişkin din eğitimcisi iyi bir lider olabilmeli, herkese eşit derecede söz hakkı vermeli ve mümkün olduğunca herkesin katılımını sağlayabilmelidir. Bu sayede o, öğrencisinin bilgi seviyesini, ihtiyaçlarını daha iyi tanıyabilecek ve bu yönde ona yardımcı olabilecektir. Ayrıca yetişkin din eğitimcisi, tartışmayı zamanında bitirebilmeli ve tartışma sonunda çıkan sonuçları ana hatlarıyla özetleyip öğrencilerine sunabilmelidir.⁴⁸⁶

Tartışma yöntemi sırasında fazla zamana ihtiyaç duyulması, tartışmanın amacından sapması, kalabalık gruplara uygulanması ve bu kişilerin belirli bir bilgi ve tecrübeye sahip olmaları sonucunda uygulamada yaşanacak zorluklar, tartışmanın sonlandırılmaması veya sonuçlandırılmaması gibi bazı olumsuz durumlar ortaya çıkabilmektedir.⁴⁸⁷ Tartışmayı yöneten eğitimci, farklı yaş ve bilgi seviyesi olan yetişkin öğrencilerini tartışma ortamında sabırla yönetebilmeli ve onların bu metottan faydalanabilmeleri için azami gayreti gösterebilmelidir. Tartışma metodunda sınıf ortamında ne kadar çok öğrenci tartışmaya dâhil edilebilirse o kadar faydalı olur. Ayrıca hür ve güvenilir bir ortam sağlanarak öğrenciye düşüncelerini rahatça ifade edebileceği bir ortam sağlanmalıdır. Böylece öğrenciler fikirlerini ifade etme cesareti kazanacak ve karşılıklı konuşma adabını öğrenerek başkalarının fikirlerine de saygılı olmayı öğrenecektir.⁴⁸⁸ Grup içinde sorumluluk alan bireyler kendilerini geliştirme imkânı da

⁴⁸⁴Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, 197.

⁴⁸⁵Öcal, *age*, 216.

⁴⁸⁶Köylü, *age*, 200, 201.

⁴⁸⁷Mehmet Bilir, “Yetişkin Eğitiminde Yöntem, Teknik ve Araçlar”, *Yetişkin Eğitimi*, 238.

⁴⁸⁸Öcal, *age*, 217-220.

buldukları için bu imkân onların özgüven kazanmalarına büyük katkı sağlayacaktır.⁴⁸⁹ Çünkü birey grup içinde bilgi ve tecrübelerini başkalarıyla paylaşma fırsatı ve yeteneği kazanır.⁴⁹⁰

Kur'an-ı Kerimde, Hz. Peygamber (sav)'in yanına gelerek kocası hakkında onunla tartışan ve konuyu Allah (c.c)'a şikâyet eden kadından ve onu Allah-u Teâlâ'nın işittiğini bildiren bir olaydan bahsedilir.⁴⁹¹ O devirde erkeklerin boşamak istediği kadına "Sen bana anamın sırtı gibisin." diyerek 'zıhar' yapması ve kadını bu şekilde mağdur etmesi kadın tarafından Hz. Peygambere şikâyet edilmiş, hatta bu konuda kadın Hz. Peygamberle tartışmış ve Allah-u Teâlâ da kadının sorununa Ayet-i Kerime ile bildirmek suretiyle çözüm sunmuştur. Ayeti kerimede şöyle anlatılmaktadır; "Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a yakınan kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah sizin karşılıklı konuşmanızı işitiyordu. Çünkü Allah her şeyi işitmekte ve görmektedir. İçinizden karılarına zihâr yapanların karıları asla onların anaları değildir. Onların anaları sadece, kendilerini doğuran kadınlardır. Gerçek şu ki onlar çirkin ve asılsız bir söz söylüyorlar. Şüphesiz Allah affedicidir, bağışlayıcıdır. Karılarına zihâr yapıp da sonra dediklerinden dönenlerin, onlarla temas etmeden önce bir köle azat etmeleri gerekir. Size öğütlenen işte budur. Allah yapıp ettiklerinizden tamamen haberdardır. Buna imkân bulamayan, temastan önce peş peşe iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmeyen altmış fakiri doyurur. Bu, Allah'a ve Resulüne imanınızı göstermeniz içindir. İşte bunlar Allah'ın koyduğu kurallarıdır. Kâfirleri elem veren bir azap beklemektedir."⁴⁹²

3.3.4.1.2.3. Soru Cevap Metodu

Karşılıklı soru sormayı ve cevap vermeyi kapsayan, yetişkin öğrencilerin özellikleri dikkate alınarak uygulandığında başarı oranını artırabilecek bir yöntemdir.⁴⁹³ Bu metodu ilk defa Yunan filozofu Sokrat'ın kullandığı rivayet edilmiş hatta bu usule "Sokrat usulü" diyenler bile olmuştur. Başka bir rivayete göre ise Sokrat'tan önce Konfüçyüs tarafından kullanılmış bir metottur. İslam'ın doğuşundan itibaren Hz. Peygamber (sav) soru-cevap yöntemini sahabeye birtakım bilgiler öğretirken

⁴⁸⁹Rıfat Okçabol, *Halk Eğitimi (Yetişkin Eğitimi)*, 76.

⁴⁹⁰İhsan Kurt, *Yetişkin Eğitimi*, 180.

⁴⁹¹Mücadele Suresi, 57/1.

⁴⁹²Mücadele Suresi, 57/1, 2, 3, 4.

⁴⁹³R. Doğan, "Yaygın Din Eğitiminin Neliği", 281.

kullanmıştır. Soru cevap metodu, İslam eğitim tarihinde medreselerde uygulanmaya devam etmiş ve günümüzde de yaygın olarak kullanılmaya devam edilen bir yöntemdir.⁴⁹⁴

Sorular sorulmaya ve derse katılım başladığında, öğrenci dikkatini derse yoğunlaştıracak ve dinleme sırasında daha aktif hale gelecektir. Öğrenci sorduğu sorularla öğreticiyi dersin gidişatı konusunda yönlendirecek ve ihtiyacı olan bilgiye ulaşabilecek, öğretici ise sorduğu sorularla öğrencinin konu hakkındaki bilgi seviyesini ölçerek nasıl bir yol izlemesi gerektiğini ve hedefe ulaşip ulaşmadığını kontrol edebilecektir.⁴⁹⁵ Bazen yanlış cevap verme sonucu öğrencide güven azalması olsa da genelde sorulan sorular anlama ve kavramaya yardımcı olacak özellikte olursa, kişilerde düşünme ve fikir üretme yeteneğinin gelişmesine ve onların sosyalleşmesine katkı sağlayacaktır.⁴⁹⁶

Yetişkinlerin din ve ahlakla ilgili soru sorup tartışabildikleri bir sınıf ortamında dersler daha verimli geçer⁴⁹⁷ ve öğretici onların güvenini sağlayarak ders sırasında daha çok soru sormalarını ve derse daha aktif bir şekilde katılımlarını sağlayabilir. Çekingen, içine kapalı ve konuşma özrü olan öğrencilerin derse katılımını sağlamak amacı ile onlara biraz daha fazla zaman tanınmalı ve cevapları sabırla dinlenmelidir.⁴⁹⁸ Böylece bu öğrencilerin konuşma ve kendini ifade etme yetenekleri gelişecektir.

Soru cevap metodu, Hz. Muhammed'in kullandığı yöntemlerden biriydi. Soru sorarak muhataplarının merakını uyandırır ve onları konu hakkında bilgilendirirdi. Sahabesine “Müslüman kimdir biliyor musunuz?”, “Mümin kimdir?”, “İflas etmiş kimdir bilirmisiniz?”⁴⁹⁹... gibi sorular sormuştur.

Hz. Muhammed(sav), bu yöntemi muhatabını anlatacağı konuya dikkatini çekmek ve onu öğretime hazırlamak için kullanmıştır. O bazen kendisine sorulan soruya daha geniş bir cevap vermiş, bazen bilmece şeklinde sorular sormuş bezende bir başkasına soru sordurup diğerlerinin dikkatini çekmek istemiştir. Hatta sorduğu soruya yine kendisi cevap vererek⁵⁰⁰ yanındakilere İslami meseleleri anlatmıştır.

---

⁴⁹⁴Öcal, *age*, 209-210.

⁴⁹⁵Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, 202, 203.

⁴⁹⁶Mehmet Bilir, “Yetişkin Eğitiminde Yöntem, Teknik ve Araçlar”, *Yetişkin Eğitimi*, 235.

⁴⁹⁷R. Doğan, “Yaygın Din Eğitiminin Neliği”, 281.

⁴⁹⁸Öcal, *age*, 215.

⁴⁹⁹Ebu Gudde, *age*, 87-88.

⁵⁰⁰Abbas Çelik, *Din Eğitimi Tarihi*, 45.

Ebu Hureyre (ra) şöyle rivayet etmiştir; “ Resulullah (sav) ‘Bana söyleyin sizden birinin kapısında bir nehir aksa ve bundan günde beş kez yıkansa kirden bir şey kalır mı?’ diye sordu. Ashab ‘ Hayır, kirinden hiçbir şey kalmaz.’ dediler. Hz Peygamber (sav) de ‘Beş vakit namaz da işte böyledir. Allah onlarla günahları yok eder.’ buyurdu.”⁵⁰¹

Hz. Peygamber (sav), sahabeye; “Yaz kış yapraklarını dökmeyen, bundan dolayı Müslüman’a en çok benzeyen ağaç hangisidir?” diye sordu. Herkes aklına gelen ağaçları saymaya başladı. Buna rağmen cevabını bulamadılar. Yalnız İbni Ömer cevabını bildiği halde o da genç olduğu için söylemeye cesaret edemedi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (sav), bu ağacın “hurma” olduğunu söyledi.⁵⁰² Hz Peygamber (sav), bilmece gibi sorduğu bu soru ile aslında sahabeye, Müslüman’ın hurma ağacı gibi devamlı canlı olması gerektiğini hatırlatmıştır.⁵⁰³

Hz. Peygamber (sav), karşılıklı sorular sorup cevaplar alınması ile yani karşılıklı konuşulması ve bu sayede muhatabın düşünme yeteneğini geliştiren ve cevabı bulmasına yardımcı olan muhavere yöntemi ile kendisine gelerek zina yapmak istediğini söyleyen bir genci bu istek ve arzusundan vazgeçirmiştir.⁵⁰⁴

3.3.4.1.2.4. Gösteri Metodu

Bir iş veya becerinin nasıl yapılacağı konusunda yetişkinlerin önünde yapılması istenen davranışın gösterilmesi ve onlardan da aynı davranışı yapmalarının istenmesi şeklindeki öğretim metodudur. Özellikle dini ritüellerin (namaz, hac... vb) yetişkinlere öğretilmesi sırasında uygulanacak en önemli yöntemdir. Ancak dini ritüel gösterilirken aşama aşama gösterilmeli ve yetişkinin öğrenme hızı dikkate alınarak ona yeterli zaman verilmeli⁵⁰⁵ ve bu konuda öğretici sabırlı olup hedefine ulaşabilmelidir.

Belirli ilke ve teknikleri öğretmek amacıyla öğretenler tarafından bunların deneme ve uygulama olarak öğrencilere gösterilmesi olan bu yöntem, aynı anda göze ve

⁵⁰¹Buhari, Kitabu Mevakitis Salat, 2/9.

⁵⁰²Buhari, İlim, 4.

⁵⁰³Öcal, *Din Eğitim Ve Öğretiminde Metodlar*, 211.

⁵⁰⁴Öcal, *age*, 212.

⁵⁰⁵R. Doğan, “Yaygın Din Eğitiminin Neliği”, 281, 282.

kulağa hitap eden, hem kalıcı ve etkili öğrenmeye hem de kısa sürede öğrenmenin gerçekleşmesine katkı sağlayan bir öğretim yöntemidir.⁵⁰⁶

Gösteri metodunda kullanılan bazı araç gereçler ve yapılan hareketler öğrencilerin ilgilerini çekerek öğretim daha canlı ve ilgi çekici olur. Öğrencilerin ders sırasında gördükleri şeyler okuyup dinlediklerine göre daha akılda kalıcı olur. Özellikle abdest, namaz gibi konular bir camiye gidilerek uygulamalı olarak işlenebilir. Cami şadırvanında beraberce abdest alınıp camide cemaatle namaz kılınarak öğrencilerin bu konuları daha iyi anlamaları sağlanabilir. Ayrıca konuyla ilgili filmler izlenerek konu pekiştirilebilir.⁵⁰⁷ Yetişkin eğitimcisi olan Dewey, gerçek anlamda öğrenmenin gerçekleşebilmesi için deneyimin çok önemli olduğunu savunmuştur.⁵⁰⁸ İyi bir hazırlıkla konunun daha iyi anlaşılması ve bireyler arasındaki iletişimin daha sağlıklı bir şekilde kurulması sağlanabilir. Böylece katılımcılar gerçek duruma yaklaştırılmış olur ve onu yaşamaları sağlanır.⁵⁰⁹

Hz. Peygamber, uygulama gerektiren dini konularda genellikle göstererek, yaparak öğretme metodunu kullanmıştır. Kendisine abdestin nasıl alınacağını soran sahabeye bizzat abdest alarak göstermiş ve onun konuyu öğrenmesini sağlamıştır.⁵¹⁰ Hz. Muhammed (sav), dini öğretileri muhataplarında davranışa dönüştürebilmek için bizzat kendi hayatı, kişisel davranış ve tutumları ile yaşamış ve onlara adeta göstererek anlatmıştır.⁵¹¹

Hz. Peygamber, namazın kılınışını ve rükünlerinin nasıl eda edildiğini göstermek için minberde sahabeye namaz kıldırmıştır.⁵¹² Sehl b. Sa'd es- Saidi (ra) şöyle anlatıyor; “Resulullah(sav)’ın minber üzerinde ayağa kalkarak kıbleye yöneldiğini, tekbir aldığını ve insanların arkasında kalkıp namaza durduklarını gördüm. Hz. Peygamber (sav) kırat etti, sonra rükû yaptı. İnsanlar da onunla birlikte rükû yaptılar. Sonra rükûdan başını kaldırdı. Ardından (yüzü kıbleye dönük halde) geri geri gelerek toprağa secde etti sonra tekrar minbere döndü. Sonra kıraat etti, rükû yaptı, rükûdan başını kaldırdı. Ardından geri geri gelerek toprağa secde etti. Namazı bitirince

⁵⁰⁶Mehmet Bilir, “Yetişkin Eğitiminde Yöntem, Teknik ve Araçlar”, *Yetişkin Eğitimi*, 241.

⁵⁰⁷Öcal, *age*, 224-225.

⁵⁰⁸Malcoms Knowles ve diğerleri, *Yetişkin Eğitimi*, 102.

⁵⁰⁹Rıfat Okçabol, *Halk Eğitimi (Yetişkin Eğitimi)*, 71-73.

⁵¹⁰İbni Mace, Taharet, 48.

⁵¹¹Aydın, *Din Eğitimi Bilimi*, 28.

⁵¹²Ebu Gudde, *age*, 71.

insanlara döndü ve “Ey insanlar! Bunu bana uyasınız ve nasıl namaz kıldığımı öğrenesiniz diye yaptım.” buyurdu.⁵¹³

Hız. Peygamber (sav), Müslümanlar için yasak olan şeyleri bazen elleriyle yukarı kaldırır ve onu sahabesinin görmesini sağladı. Böylece yasakladığı şeyi söz ile ifade etmekle kalmaz onu sahabenin gözleriyle müşahede etmelerini sağlayarak konuyu daha iyi anlamalarına ve kavramalarına yardımcı olurdu.⁵¹⁴

Ali b. Ebi Talib (ra) şöyle anlatıyor; “Hız. Peygamber (sav) sol eline ipek, sağ eline de altın aldı. Sonra ikisini elleriyle yukarı kaldırdı ve “Bu ikisi ümmetimin erkeklerine haramdır, kadınlarına ise helaldir.” buyurdu.⁵¹⁵

Hız. Peygamber (sav) ganimet develerinin üzerinden bir tüy alarak sahabeye gösterdi ve ganimet mallarında küçük veya büyük hiçbir malın çalınmaması gerektiğini ve küçük büyük her yapılan hatanın kıyamette rezillik olduğunu anlattı.⁵¹⁶

3.3.4.2.Cami

Mescidin gelişmiş hali olan cami, Arapça “*cem*” sözcüğünden türemiş, parçaları bir araya toplayan ve bireyleri barıştırıp kaynaştıran anlamına gelmektedir. Camiler, Müslümanların ibadet amacıyla toplandıkları, beraber namaz kılıp dini ve sosyal bilgileri öğrendikleri, fiziki olarak mescitten daha büyük olan,⁵¹⁷ Müslümanları bir araya getirip bütünleştiren mekânlardır.

Kâbe, ilk insan ve ilk Peygamber olan Hız. Âdem tarafından inşa edilen insanlığın ilk mabedidir.⁵¹⁸ Mescidi Haram, Mekke’de Kâbe’yi çevreleyen ve yeryüzünde mabet olarak inşa edilmiş ilk mescittir. Bu mescidin ortasında bulunan, Hız. İbrahim ve oğlu İsmail tarafından tekrar yükseltilen Kâbe, dünyanın dört bir tarafından gelerek ibadet eden ve birbirleriyle tanışıp kaynaşan Müslümanlarla dolup taşan, Allah’ın varlığını adeta fiziki olarak hissettiren ve kanıtlayan kutlu bir bina ve

⁵¹³Buhari, Kitabu’s Salat, 1/409.

⁵¹⁴Ebu Gudde, *age*, 111.

⁵¹⁵Ebu Davud, Kitabu’l Libas, 15/50.

⁵¹⁶Ahmed b. Hambel, Müsned, 7/330 (Ebu Gudde, 112)

⁵¹⁷Hüseyin Yılmaz, “ Cami Eksenli Din Eğitimi”, *Din Eğitimi El Kitabı*, Ed. Recai Doğan, Remziye Ege (Ankara: Grafiker Yay, 2012), 316, 317.

⁵¹⁸Mesut Kaya, “ Mekan Birliğinden Ruh Birliğine: Cami Ve Kitap” *Diyanet Aylık Dergi*, Sy 310 (Ekim 2016), 11.

Müslümanların kiblesidir.⁵¹⁹ Buraya gelen farklı özellikteki Müslümanlar adeta sabırla imtihan halindedirler.

Hac, adeta imtihan içinde imtihan olan bir ibadettir. Öyle ki sıcak çöl ikliminde milyonlarca insanın aynı mekânları kullanmaları ve aynı zaman diliminde, Arafat ve Müzdelife'ye hareket etmeleri insan tahammülünü zorlayan durumlara neden olabilmektedir. Bir de rahat hayat şartlarına alışmış, yaşı ilerlemiş ve kronik hastalıkları olanlar için durum daha da zorlaşabilmektedir. İşte bu nokta da Müslüman, yaşadığı tüm zorluklara karşı niyet ve kararlılığından hiçbir şey kaybetmeden azim ve sabırla yolculuğunu devam ettirir. Çünkü sabrın bizatihi kendisinin fiili bir dua olduğunu kabul ederek sabır ve tahammülünün kendisini olgunlaştırdığına inanır.⁵²⁰

İslam medeniyetinin oluşup, gelişmesinde camiler büyük rol oynamışlardır. Tarihten günümüze cami, din öğretiminin, bir nevi halk eğitiminin gerçekleştiği, içerisinde iman, ibadet ve ahlakla ilgili konuların öğrenildiği dini ve sosyal içerikli bir kurum olarak varlığını sürdürmüştür. Özellikle iletişim imkânlarının kısıtlı olduğu dönemlerde halkın bilgilendirilmesi ve kültürel birliğin sağlanmasında camiler önemini korumuştur. Toplumsal hayatta meydana gelen değişikliklerle camiler daha çok ibadet, kısmen de din eğitiminin yapıldığı mekânlar haline gelmiştir.⁵²¹

İslam dininin ilk eğitim ve öğretim merkezi olan Mescidi Nebi, Hz. Peygamberin Medine'ye hicretinden sonra yapmış olduğu en önemli faaliyet idi. Bu günkü camilerin ilk şekli olan Mescidi Nebi, aslında İslam dininin yeryüzünde kurumsallaşması idi. Bu kurum sayesinde İslam dininin teorik ve pratik açıdan yayılması kolaylaşmıştır.⁵²²

İslam inancına göre, “Allah’ın mescitlerini, ancak O’na ve ahiret gününe inanan, namazı kılan, zekâtı veren ve Allah’tan başkasından korkmayan kimseler onarır. İşte hidayete erenler onlardır.”⁵²³ Ayet-i kerimesinde de belirtildiği gibi, Müslümanlar sevap kazanmak ve Allah’a yaklaşmak için camilerin inşasına ayrı bir kutsallık atfetmişler ve tarihten günümüze kadar hatırı sayılır muhteşem eserler ortaya koymuşlardır. Allah’ın

⁵¹⁹Zekeriya Güler, “Mabetler Medeniyeti” *Diyanet Aylık Dergi*, Sy 310 (Ekim 201), 7.

⁵²⁰Hilmi Karşlı, “Kabe: Diriliş ve Kıyamın Bir Başka Adı” *Diyanet Aylık Dergi*, Sy 313 (Ocak 2017), 73.

⁵²¹Yılmaz, “Cami Eksenli Din Eğitimi”, 316.

⁵²²Şükrü Keyifli, “Camilerde Din Eğitimi”, *Din Eğitimi*, Ed. Mustafa Köylü, Nurullah Altaş (İstanbul: Ensar Yay, 2014), 349-352.

⁵²³Tevbe Suresi, 9/18.

evleri olan camiler aynı zamanda Kâbe'nin de şubesidir ve Müslümanlar için manevi atmosferi olan kutsal mekânlardır.

Mescitler, medreselerin kuruluşuna kadar en önemli eğitim kurumları olmuştur. Medreselerin kurulmasından sonra da yoğunluğu azalsa da eğitim faaliyetleri sürmüştür. Osmanlı döneminde medreselerin mekân olarak yetersiz olduğu zamanlarda camilerde eğitim öğretim faaliyetleri devam ettirilmiştir. Günümüzde ise akşam dersleri, vaaz ve hutbelerle bu faaliyetler devam etmektedir.⁵²⁴

Cami cemaati genelde yetişkinler olduğu için, cami eğitiminin hedef kitlesi de çoğunlukla farklı eğitim, karakter ve sosyal statüye sahip yetişkinlerden oluşmaktadır. Cami görevlisi yetişkinlerin farklı özelliklerini bilmeli ve eğitim faaliyetlerini bu doğrultuda gerçekleştirmelidir.⁵²⁵ Cami eğitimi ile ilgili faaliyetleri vaaz ve hutbe, cami dersleri ve yaz Kur'an kursları olarak üçe ayırabiliriz.⁵²⁶ Yetişkinlerle ilgili olduğu için vaaz ve hutbe ve cami derslerini yetişkin din eğitimi açısından ele alabiliriz.

3.3.4.2.1. Vaaz Ve Hutbe

Vaaz, Arapçada öğüt vermek, nasihat etmek, insanların kalplerini yumuşatacak sözler söylemek ve onlara yaptıkları davranışların sonucunda dini yönden sorumluluk sahibi olduklarını anlatmak ve onları kötü sonuçlara karşı uyarmak, çirkin davranışlardan sakındırmaktır.⁵²⁷ Cami ve mescit gibi insanların topluca ibadet ettikleri mekânlarda yetkili görevlilerce insanları dini konularda bilgilendirmek amacı ile ibadet öncesi veya sonrasında yapılan nasihat türü konuşmalara vaaz denir.⁵²⁸

Vaaz, İslam'ın ilk yıllarından beri uygulana gelen bir faaliyettir. Vaaz, Hz. Muhammed (sav)'in, insanlara İslam'ı anlatmak için kullandığı bir eğitim metodu idi.⁵²⁹ "Din nasihattir"⁵³⁰ buyuran Hz. Peygamber bu konuda Müslüman toplumlara örnek olmuş, dini gerçeklerin ve hikmetli sözlerin nasıl bir üslupla söyleneceği konusunda asırlarca din görevlilerinin önderi olmuştur.⁵³¹ Kur'an-ı Kerim'de, Hz Peygambere

⁵²⁴ Abbas Çelik, *Din Eğitimi Tarihi*, 56,57.

⁵²⁵ Yılmaz, "Cami Eksenli Din Eğitimi", 322-324.

⁵²⁶ Yılmaz, *agm*, 328-333.

⁵²⁷ Keyifli, "Camilerde Din Eğitimi", 356.

⁵²⁸ Yılmaz, *agm*, 328

⁵²⁹ Keyifli, "Camilerde Din Eğitimi", 356,357

⁵³⁰ Müslim, İman: 95.

⁵³¹ Yılmaz, *agm*, 329.

“Ama (alanlar için) öğüt vermeye devam et, zira öğüt inananlara fayda verir”⁵³² buyrulurak Müslümanlara vaaz ve nasihatte bulunması gerektiği ve bunun onlara fayda sağlayacağı bildirilmektedir. İnsanların ruhuna ilaç olan ve onlara iman, huzur ve hayrı telkin eden vaaz yöntemini Hz. Muhammed (sav), namazdan önce ve sonra insanlara hikmetli sözler söyleyerek gerçekleştirmiştir.⁵³³

Vaaz geleneği, Hz Muhammed (sav)’den sonra sahabe ve İslam âlimleri tarafından devam ettirilmiş, zamanla kurumsallaşarak devletten maaş alan görevlilerin icra ettiği bir meslek hakine gelmiştir.⁵³⁴ Günümüzde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından, başkanlığa bağlı camilerde vaizlik kadrosuna atanan vaizler ve bu konuda yeterliliği olan personel tarafından bu gelenek devam etmektedir.⁵³⁵

Kur’an-ı Kerim’de Allah (c.c), “İçinizden hayra çağırın, iyiliği emredip kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa eren onlardır”⁵³⁶ buyurmaktadır. Müslümanlara doğru yolu gösterip kötülükten sakındıracak olan kurum, vaaz ve vaizlik kurumudur.⁵³⁷ Çoğunluğunu yetişkinlerin oluşturduğu ve cemaat içerisinde camiye sadece cuma ve bayram namazlarında gelenlerin olduğu bir cemaate hitap eden vaiz, vaaza hazırlık sürecinde cemaat için verimli olacak bir konu hazırlamalı ve vaaz sırasında cemaate hitap etme üslubuna dikkat etmelidir. Cemaati dinden soğutan, kırıcı bir üslup yerine ona dini sevdiren ve ümit veren tarzda hitap edebilmelidir. Hz. Peygamber’in “Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız; müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz.”⁵³⁸ Hitabını muhatap alan vaizler onu örnek almalı⁵³⁹ ve “Allah’ın rahmetinden dolayı sen onlara yumuşak davrandın. Şayet sen kaba, katı kalpli olsaydın onlar muhakkak çevrenden dağılır giderlerdi...”⁵⁴⁰ Ayetinde bildirilen Hz. Peygamberin örnek davranışını kendilerine rehber edinmelidirler. Ayrıca Hz. Peygamberin ashabına vaaz ve nasihatte bulunurken onların sıkılmamaları için uygun vakitleri gözettiğini⁵⁴¹ de vaaz eden görevlilerin dikkate almaları ve uygulama sırasında da bu şekilde davranmaları gerekir.

⁵³²Zariyat Suresi, 51/55.

⁵³³Karaman, *Sünnetin Işığında Tebliğ ve Davet*, 261, 262.

⁵³⁴Yılmaz, “Cami Eksenli Din Eğitimi”, 329.

⁵³⁵Keyifli, “Camilerde Din Eğitimi”, 357.

⁵³⁶Ali İmran Suresi, 3/104.

⁵³⁷Keyifli, *agm*, 357.

⁵³⁸Buhari, *İlim*: 11; Müslim, *Salat*:178.

⁵³⁹Yılmaz, *agm*, 329.

⁵⁴⁰Ali İmran Suresi, 3/159.

⁵⁴¹Ebu Gudde, *age*, 75.

Vaiz, anlattıklarını samimiyetle kendi hayatına uyarladığı zaman örnek Müslüman olarak insanların güvenini sağlayacak ve mesajlarını onlara ulaştırabilecektir. Bir diğer taraftan vaiz, alanında uzman olup, insanlara hangi yöntem ve tekniklerle hitap edeceğini bilen ve hitap ederken ses tonunu ve jest ve mimiklerini doğru ve etkili kullanabilen kişi olursa görevini tam manasıyla icra edebilecektir.⁵⁴²

İlahiyat fakültelerinde vaizlikle ilgili bölümün olmaması nedeniyle vaazlar, gelişen bilimsel metotlarla yapılamamaktadır. Ayrıca vaazların bazen hazırlıksız sunulması, ses tonunun doğru kullanılmaması, konuşmacının konuya hâkim olamaması ve zamanı iyi ayarlayamaması gibi olumsuzluklar karşısında vaiz, kendilerine verilen hizmet içi eğitimlerle ve kendi gayretleriyle yeteneklerini geliştirmeli ve alanında başarılı olabilmelidir.⁵⁴³

Cumhuriyet tarihinde 1950'li yıllardan sonra Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında yapılan görüşme ve işbirliği ile cezaevlerinde vaizler ve din adamları görevlendirilmek sureti ile mahkûmların ıslahına yönelik vaaz ve konferans gibi etkinlikler düzenlenmiştir. 1981 ve 1991 yılları arasında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi mahkûmlara zorunlu ders olarak vaizler tarafından okutulmuştur ve bu ders 1991 yılından itibaren isteğe bağlı olarak okutulmaya devam etmektedir.⁵⁴⁴

Cezaevi vaizleri normal insanlara değil suç işlemiş, toplumdan dışlanmış ve psikolojisi bozuk insanlarla muhatap olacağının farkında olarak ve bazı zor durumlarla karşılaşacağını bilerek görevinin bilincinde olmalıdır. Cezaevi ortamı olumsuz şartlara sahip olduğundan hem din eğitimini veren vaiz hem de bu dersi alan mahkûmlar için oluşabilecek negatif durumların cezaevi görevlileri tarafından giderilmesi ve uygun ders ortamlarının hazırlanması gerekir. DİB cezaevine görevlendirdiği vaize, hizmet içi eğitim vererek görevinin bilincinde ve sorumluluğunda olmasına yardımcı olmalıdır. Böylece cezaevi vaizi, mahkûmlara hangi dersi hangi yöntemle anlatacağı ve nasıl bir sistem uygulayacağını farkında olacaktır. Din eğitimi ile mahkûmun ıslahı ve topluma kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu yüzden vaiz, mahkûmlara karşı son derece hoşgörülü ve mahkûmlardan gelebilecek olumsuz davranışlar karşısında sabırlı davranıp onların gönlünü kazanmalı ve onlara örnek olmalıdır. Kendisini kabullendiren ve

⁵⁴² Abbas Çelik, *Din Eğitimi Tarihi*, 52,53.

⁵⁴³ Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, 214-218.

⁵⁴⁴ Şuayip Özdemir, "Ceza Evlerinde Dini İletişim Ve Rehberlik", *Din Eğitimi El Kitabı*, Ed. Recai Doğan, Remziye Ege (Ankara: Grafiker Yay, 2012), 421-426.

sevdiren vaiz, mahkûmlara anlatacağı konularla onların işlediğı suçlardan pişmanlık duymalarını sağlayarak onları tövbe kavramı ile tanıştırmalı ve Allah'a karşı iyi bir kul ve topluma karşı iyi bir vatandaş olmaları konusunda yönlendirebilmelidir.⁵⁴⁵

Hutbe, kelime anlamı olarak konuşmak, söz söylemek ve muhataplarına hitap etmek anlamlarına gelmekle birlikte, cuma ve bayram namazları için camiye gelen cemaate yönelik minberden yapılan dini içerikli konuşmaya verilen isimdir.⁵⁴⁶ Hutbeler irad edildiğı özel günler dolayısı ile çok sayıda dinleyiciye hitap etmektedir. Bu yüzden hutbelerin günün anlam ve önemine haiz, Müslümanların dini inanç ve yaşayışlarına yön verecek nitelikte ve kapsamlı olması gerekir.⁵⁴⁷

Hz. Peygamber (sav), hutbe irad ederken söz ve lafızları tam ifade eder ve harflerin mahreçlerini düzgün söylerdi. İnsanların akıl ve duygularına hitap ederdi. Ayrıca konuşması sırasında işaret dilini kullanır, el ve yüz mimiklerini de etkili bir şekilde kullanırdı. İnsanları utandıracak sözlerden kaçınır, uyaracağı zaman isim vermeden bunu yapardı.⁵⁴⁸

Cuma namazı ile bütünleşmiş ve onun şartlarından biri haline gelen hutbe, dini konularda Müslümanlara bilgi vermeye yönelik olmakla birlikte tarih boyunca zaman zaman siyasi ve kültürel alanlarda da insanları bilgilendirme görevi üstlenmiştir.⁵⁴⁹ Cuma ve bayram namazlarına katılan insan sayısı dikkate alındığında hutbenin din eğitiminin en kapsamlı örneğı olduğunu söyleyebiliriz.⁵⁵⁰ Vaaz veren vaiz, vaaz sırasında nelere dikkat ediyorsa hutbeyi okuyan görevli de aynı şekilde görevini hassasiyetle yerine getirmelidir. Ayet-i kerimede, Lokman (a.s) “Yavrucuğum! Namazı kıl, iyiliğı emret, kötülükten sakındır. Başına gelenlere sabret, çünkü bunlar azmi gerektiren işlerdendir”⁵⁵¹ diyerek oğluna nasihat etmiştir. Minberden hutbe okuyan din görevlisi veya kürsüden vaaz veren vaiz, Müslümanlara iyiliğı emredip, onları kötülükten sakındırırken dikkat etmeleri gereken önemli konulardan biri de görevleri sırasında sabırlı olmalarıdır. Çünkü ayette belirtildiğı gibi görevleri önemli ve azmi gerektiren bir iştir. Görevli aceleci davranmadan, cemaatten kaynaklı sorunlara

⁵⁴⁵Özdemir, “Ceza Evlerinde Dini İletişim Ve Rehberlik”, 432-440.

⁵⁴⁶Yılmaz, “Cami Eksenli Din Eğitimi”, 328.

⁵⁴⁷Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, 212-213.

⁵⁴⁸Karaman, *Sünnetin Işığında Tebliğ ve Davet*, 263.

⁵⁴⁹Keyifli, “Camilerde Din Eğitimi”, 358.

⁵⁵⁰Yılmaz, *agm*, 328.

⁵⁵¹Lokman Suresi, 31/17

akıllıca çözümler bulabilmeli ve gelen cemaate verilmesi hedeflenen dini bilgileri en güzel yöntemle aktarabilmelidir.

3.3.4.2.2. Cami Dersleri

Camiler, diğer bir adıyla mescitler, İslam tarihinde hep ilmin merkezi olmuş ve bu özelliğini, Hz. Peygamber'in bizzat uygulamalarından almıştır. Şöyle ki camilerdeki ders halkalarının ilkinin o başlatmıştır. Taberani'de, gelen rivayete göre, Hz. Peygamber dini konuları anlatırken, sahabe etrafında halka şeklinde oturur ve öylece onu dinlermiş. Bu şekilde ders, Mescidi Nebi'de sürekli tekrarlandığı için gelenek halini almış ve bazı sahabelerde aynı şekilde ders halkaları oluşturup insanları dini konularda aydınlatmışlardır.⁵⁵² Belazuri, Mescidi Nebi'den başka Hz. Peygamberin sağlığında Medine'de dokuz tane daha mescidin varlığından ve bu mescitleri, sahabenin mektep olarak kullandığından bahseder.⁵⁵³

İslam'ın ilk eğitim ve öğretim merkezi olan camilerde ders halkaları günümüze kadar devam etmiş ve bazı İslam ülkelerinde hala devam etmektedir. Hz. Muhammed (sav)'in bizzat ders verdiği ve Mescidi Nebi'de yer alan “*Suffa*”, İslam'ın ilk üniversitesi sayılmaktadır. Müslümanlar fethettikleri yerlere camiler inşa etmişler ve bu camileri hem ibadet merkezi hem de İslam dininin öğretildiği birer eğitim kurumu haline getirmişlerdir.⁵⁵⁴ “El-Mansur Cami, Şam Cami, Amr Cami ...” gibi camiler, İslam tarihinde hem din hem de diğer ilimlerin tedris edildiği birer eğitim merkezi olmuşlardır.⁵⁵⁵

Hz. Muhammed (sav), ilme ve ilim öğrenmeye önem vermiştir. Öyle ki Abdullah b. Amr'ın naklettiğine göre, Hz. Peygamber bir gün mescide girdiğinde biri ibadet eden diğeri ise ilimle meşgul olan iki grup görüp şöyle buyurmuştur. “Her ikisi de iyi yapıyor, şu kadar var ki Allah'tan (ibadetleriyle) bir şey niyaz eden kimsenin talep ve niyazlarını yerine getirmek tamamen Allah'a ait bir iştir. Hâlbuki diğerleri, ilim sahibi olurlar ve cehaleti kovarlar. Bana gelince ben, Allah tarafından muallim olarak

---

⁵⁵²Şakir Gözütok, “Tarihsel Süreçte Camilerde Ders Halkaları ve Ders Meclisleri” , *Diyanet Aylık Dergi*, Sy 310 (Ekim 2016), 25.

⁵⁵³Ziya Kazıcı, “ Bir Mektep Olarak Cami”, *Diyanet Aylık Dergi*, Sy 310 (Ekim 2016), 15.

⁵⁵⁴Kazıcı, *agm*, 15.

⁵⁵⁵Ahmet Çelebi, *İslam'da Eğitim- Öğretim Tarihi*, çev. Ali Yardım (İstanbul: Damla Yayınevi, 1998), 75,80.

gönderildim.” Bu sözlerinin ardından ilimle meşgul olan grubun arasına girip oturur.⁵⁵⁶ Rivayetten de anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber, ilimle meşgul olmayı ibadetle meşgul olmaktan daha üstün görmüş ve bunu da onların yanına oturup onları onura ederek göstermeye çalışmıştır. İbadet etmek çok önemlidir ancak bilerek ve bilincinde olarak ibadet etmek daha üstündür. Bunu elde edebilmekte ancak ilim tahsil etmekle mümkündür.

Günümüzde cami dersleri, vatandaşlara Kur'an-ı Kerim'i okumayı öğretme ve dini bilgileri verme açısından önemli bir yere sahiptir. Diyanet İşleri Başkanlığının bu konuyla ilgili genelgesi vardır. On kişinin bu dersleri almak için din görevlisine başvurması ve böylece valilik onuru ile vatandaşlar cami derslerinden yararlanabilmektedir.⁵⁵⁷ Her yaştan ve öğrenim düzeyinden vatandaşların katılabildiği cami derslerinin daha verimli ve kaliteli olması, orada sorumlu olan din görevlisinin eğitim seviyesinin yüksek olmasına ve bu işi aşk ve şevkle yapıyor olmasına bağlıdır.⁵⁵⁸

Cami derslerinin yetişkinler için daha verimli hale gelebilmesi için derse katılacak bireylerin sosyal, psikolojik durumları, yaş, eğitim ve bilgi düzeyleri, ilgi ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalı ve ders programı yapılırken katılımcıların fikirleri doğrultusunda yapılmalıdır.⁵⁵⁹ Çünkü yetişkin birey kendi istek ve arzusu ile derse katılacağından, onun isteği dışında ve onun günlük programına uymayan dayatma bir ders planı onun derse katılım sıklığını düşürecek hatta dersleri bırakmasına bile neden olabilecektir.

Cami derslerinde verimliliği arttırabilmek için klasik yöntemin yanında camilerde sinevizyon, bilgisayar, internet, vsd gibi teknolojik imkânlardan yararlanılmalı ve katılımcıların dikkatleri canlı tutulmalıdır. Birlikte ilahiler söylenerek dersler daha zevkli hale getirilebilir. Ayrıca dersleri sadece anlatım yöntemi ile işlemek yerine, soru-cevap ve münazara gibi farklı yöntemlerde kullanarak dersi monotonluktan kurtarmak yararlı olacaktır. İbadetler anlatılırken pratiği de yapılmalı, din görevlisi bizzat göstermeli ve uygulamalı olarak anlatılmalıdır. Hz Peygamber, sahabelerin bilmesi gereken konuları bizzat camide hem teorik hem de pratik olarak anlatır ve uygulardı.

---

⁵⁵⁶Kazıcı, “Bir Mektep Olarak Cami”, 16. (İbn Mace, Sünen, Mukaddime, 17, 229.)

⁵⁵⁷Yılmaz, “Cami Eksenli Din Eğitimi”, 331.

⁵⁵⁸Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, 216-217.

⁵⁵⁹Yılmaz, *agm*, 331.

Cemaatle nasıl namaz kılınması gerektiğini cemaate bizzat uygulamalı olarak anlatmıştır.⁵⁶⁰

Din görevlisi, cami dersi alan vatandaşların seviyelerini dikkate alarak çeşitli ders grupları oluşturabilir.⁵⁶¹ Bazı gruplar konuları çabucak kavrayacak ve dersi veren hocaya zorluk çıkarmayacaktır. Ancak anlama gücüne olanlara tekrar, tekrar anlatılması gerekecektir. Bu gibi durumlarda hoca pes etmeden sabırla derslerine devam etmeli ve katılımcıları da heveslendirerek çok tekrarlarla başarıyı yakalayacaklarına onları inandırmalıdır.

3.3.4.3. Kitle İletişim Araçları

Basılı yayınlar, sesli yayınlar ve sesli ve görüntülü yayınlar olmak üzere üçe ayırabileceğimiz kitle iletişim araçlarını gazete, dergi, radyo, televizyon ve internet olarak incelemek ve ele almak mümkündür. Küçüklüğünden itibaren insanı etkileyen ve yönlendiren bu araçlar din eğitimi açısından yetişkinler için büyük önem arz etmektedir.⁵⁶² Bireyler kitle iletişim araçlarını bilgi edinme, merak giderme, haber alma, eğlenme ve kendini ifade etme gibi birçok alanda kullanmaktadır. Kitle iletişim araçları kişilerin dini algılarını açık veya üstü kapalı imalarla şekillendirmekte ve bu yönüyle medya, yetişkin din eğitimi aracı olarak da işlev görmektedir.⁵⁶³ Özellikle “aceleci” kişilik yapısına sahip bireyler öğrenme konusunda kitle iletişim araçlarını tercih etmektedirler.⁵⁶⁴ Çünkü onlar her şeyin hızlı seyrettiği çağımızda bilgiye de hızlı ulaşmanın peşindedirler. Ancak kitle iletişim araçları öğrenme konusunda hızlı, ilgi çekici ve öğrenmeye teşvik edici olmasının yanında, kişilerde farklı mesajların algılanması ile onlarda yanlış inanç ve tutumlara sebebiyet verebilmektedir.⁵⁶⁵

Modern toplumlarda meydana gelen hızlı değişimle birlikte kitle iletişim araçları da yaygınlaşmış, çeşitlenmiş ve böylece birey ve toplum hayatı bu durumdan çokça etkilenmiştir. Öyle ki bireyler eğitim kurumlarındaki öğretici-öğrenci ilişkisi dışında bilgiye ulaşabilmişlerdir. Bu yüzden toplumlar eğitim kurumlarını yeni duruma göre

⁵⁶⁰Yılmaz, “Cami Eksenli Din Eğitimi”, 331-333.

⁵⁶¹Yılmaz, *agm*, 333.

⁵⁶²Recai Doğan, “Yaygın Din Eğitiminin Neliği”, *Din Eğitimi El Kitabı*, 278.

⁵⁶³Mustafa Arslan, “Kitle İletişim Araçları, Medya ve Din İlişkisi Üzerine”, *Birey ve Toplum*, 6, Sy 11 (Bahar 2016), 8-9-11.

⁵⁶⁴Ihsan Kurt, *Yetişkin Eğitimi*, 139.

⁵⁶⁵Ihsan Kurt, *age*, 274, 275.

düzenlemeye çalışmaktadırlar.⁵⁶⁶ Hz. Peygamber(sav)'den günümüze kadar yetişkin din eğitimi faaliyetleri cami dersleri, ders halkaları, ev sohbetleri ve vaaz ve hutbe yoluyla geleneksel özelliklerini korumuştur. Ancak günümüzde şartların değişmesi, ilim ve teknoloji alanlarındaki hızlı gelişmeler, kişilerin ilgi, ihtiyaç ve problemlerinin farklılaşması ile birlikte dini bilginin başlangıçtan itibaren aynı olmasına karşın onun sunumunda her dönemde farklılıklar olagelmıştır. İşte günümüzde medya, bu sunum araçlarının başında yer almaktadır diyebiliriz. Çünkü günümüz insanı, ihtiyaç duyduğu bilgiyi çaba sarf ederek kaynağından almak yerine, kolay ve pratik yoldan öğrenmeyi ve uzun metinleri okumayı değil anlık, kısa, spot bilgileri almayı tercih ediyor. Bu kişilere dini bilgiyi sunabilmek için sosyal medya, bloglar gibi uygulamaları doğru şekilde kullanmak etkili olacaktır.⁵⁶⁷

Günümüzde yetişkinlerin en çok tercih edip kullandıkları, evlerinin başköşesine ve hayatlarının merkezine yerleştirdikleri kitle iletişim aracı televizyon ve bunun yanında internet diyebiliriz. Gazete ve dergiler okunmaya devam etseler de televizyon ve internet haberciliğinin daha çok kullanılması ile gün geçtikçe onların okunma oranları azalmaktadır. Televizyon ve internetin bu kadar etkili olduğu bir ortamda dini programlar yapan kanallar ve internet siteleri çoğalmaya başlamıştır. Ancak bu kaynaklardan verilen dini bilginin güvenilirliği ve geçerliliği tartışma konusudur. Televizyon programları reytingi yükseltme amacı güderek dini bilgiyi halkın ihtiyacı olmayan tartışmalı alanlara çekebilmekte ve yayınlanan bazı dini içerikli dizi ve filimler pedagojik açıdan uygun görülmemektedir. Düzgün şekilde kullanıldığında dini bilgiye ulaşmada bireye büyük imkân sağlayan internet aynı zamanda yanlış ve yanıltıcı bilgi sunan sitelerle insanlar yanlış yönlendirilmektedir.⁵⁶⁸

İnternet, insanlığın birçok alanda ihtiyaçlarını karşılayan, kişiler arasında ucuz anlık iletişim kurabilmelerine imkân sağlayan ve yediden yetmişe her yaş ve kesimden insanın kullandığı çok önemli bir araçtır.⁵⁶⁹ Ancak internet ortamında insanların mahremiyet sınırlarının hiçe sayılması ve gerçek hayatta insan hak ve hukukunun korunduğu sosyal normların bu sanal âlemde olmaması ve ne yazık ki insanların

---

⁵⁶⁶Mustafa Arslan, “Kitle İletişim Araçları, Medya ve Din İlişkisi Üzerine”, *Birey ve Toplum*, 8-9.

⁵⁶⁷Adem Korukcu, “Medya Yolu İle Din Hizmetleri” *Din Hizmetlerinde Rehberlik Ve İletişim*, Ed. Recai Doğan, Remziye Ege (Ankara: Grafiker Yay, 2015), 157.

⁵⁶⁸Korukcu, *agm*, 161-175.

⁵⁶⁹Yahya Turan, “Sanal Dünya, Değişen Alışkanlıklar”, Sanal Çağda Sahici Kalmak, *Diyanet Aylık Dergi*, Sy 315 (Mart 2017), 17-18.

buradan birbirlerine karşı hakaret içeren sözler sarf ederek rencide etmelerinin dini bir sorumluluğunun olmadığını düşünmeleri ⁵⁷⁰günümüzde yaşanan sorunlar arasındadır. Ayrıca siber âlemde insanlar sahte kimlikler oluşturmakta ve hakikati istedikleri gibi eğip bükebilmektedirler. Sosyal medyada sosyalleşen(!) birey gerçek hayatta insanlarla iletişim kurma yetenekleri zayıflıyor ve asosyal hale gelip psikolojik sorunlarla karşılaşabiliyor. Aşırı internet kullanımı sonucu duygusal zeka ve bilişsel yetenekleri zayıflayan kişi, karşısındaki insanın yüz ifadelerini anlamakta zorluk çekiyor ve buna bağlı olarak empati kurabilme yeteneğini de kaybediyor. Bağlantısızlık endişesi ile zamanın içinde tek başlarına ne yapacaklarını bilemeyen, sıkılan ve sıkıntıdan kaçmak için akıllı telefonlara sarılan birçok kimse var. Fakat insan teknoloji ile sıkıntıdan kaçmak yerine ona katlanarak ve sabrederek kendi ruhunu dinleme fırsatı bulacak ve olgunlaşabilecektir. ⁵⁷¹

Günümüzde yaşanan sosyal medya kullanım çılgınlığı gençlerde ileri seviyede olmasına karşın yetişkinlerde de son derece yaygın diyebiliriz. Yetişkinlerin eğitime zaman ayırma sıkıntıları olduğunu da düşündüğümüzde, internet ve sosyal medyayı din hizmetleri alanında etkili bir şekilde kullanmak ve insanlara dini bilgiyi daha kolay şekilde ulaştırmak mümkün olacaktır. ⁵⁷² Ancak sanal âlemde dini motifler ve mukaddes söylemler kullanılıp bu alan istismar edilebilmektedir. Çünkü dini argümanlarla oluşturulmuş bir edebi metni yazan kişiyi görüp tanımadığımız için onun ne kadar samimi olduğunu da bilmemiz, takip etmemiz mümkün olmayacaktır. Bunu önleyebilmenin yolu ise medya okuryazarlığı eğitimi ile kullanıcıyı bilinçlendirmektir. ⁵⁷³

Hayatın her alanında gerçekleşen bu gelişmelerle birlikte toplumsal değişim de hızlı bir şekilde devam ettiği için toplumu din konusunda aydınlatan din görevlileri de bu hıza ayak uydurup iletişim ve teknoloji alanında kendilerini yetiştirmeli ve bu alanı din eğitimi sürecinde etkili bir şekilde kullanabilecek bilgi birikim ve vizyonuna sahip olmalıdır. ⁵⁷⁴

---

⁵⁷⁰Ali Ayten, “Sanal Alemde Etik Nasıl ve Ne Kadar Mümkün?”, Sanal Çağda Sahici Kalmak, *Diyanet Aylık Dergi*, Sy 315 (Mart 2017), 15.

⁵⁷¹Kemal Sayar, “Çok Kalabalık Ama Fazla Yalnız Siber Alemde İnsan” Sanal Çağda Sahici Kalmak, *Diyanet Aylık Dergi*, Sy 315 (Mart 2017), 7-9.

⁵⁷²Korukcu, “Medya Yolu İle Din Hizmetleri”, 159.

⁵⁷³Ali Ayten, *agm*, 16.

⁵⁷⁴Korukcu, *agm*, 158-159.

Ayrıca kitle iletişim ortamlarında yaşanan gelişmelerle birlikte dini kurum ve kuruluşlar da bu durumdan yararlanabilmeli ve geniş kitlelere ulaşarak kendi coğrafi sınırları dışındaki insanlara da ulaşabilmelidirler. Böylece din adamları, cami vaazı dışında medya vasıtası ile ev veya ofis ortamlarında da insanları dini konularda bilgilendirebilme imkânına sahip olabileceklerdir. Bu tür gelişmeler dinin tebliğ ve irşat imkânını artırdığı gibi, insanların medrese veya ilahiyatta alabilecekleri dini bilgilere okula gitmeden ulaşabilme fırsatı da sağlamış olacaktır. Bunlar kitle iletişim araçlarının din eğitimi konusunda olumlu yönünü yansıtmaktadır. Ancak günümüzde gelinen noktada olumsuz yönleri de vardır. Geleneksel kapalı bir toplumda yaşayan kişi kitle iletişim araçlarını kullanarak yoğun bir şekilde ulaştığı farklı din ve kültür bilgisi sonucu inanç ve norm bunalımı yani “anomie” yaşayabilmektedir. Günümüz popüler kültürün hazza ve tüketime yönelik tutumu ile dini bilgi meta haline dönüştürülmekte ve reyting malzemesi haline gelebilmektedir. Bir dönem mistik ve büyüsel temalarla dini konular iç içe verilerek dizi ve filmler yapılmış, sihir ve sır dizileri ortaya çıkmış ve izleyiciyi olumsuz yönde etkilemiş, onlarda ruhçu eğilimlerin artmasına sebep olmuştur.⁵⁷⁵

Uygun şekilde geliştirilmiş bilgisayar tabanlı bir öğretim programı ile kendini yönlendirebilen yetişkin kendi deneyimlerinden de yararlanarak sorunlarına çözüm bulabileceği bir öğrenimi gerçekleştirme imkânı bulabilir. Ancak yetişkin birey kendini doğru yönlendiremiyorsa, internetin sebep olduğu “sabırsızlık” ve “dikkat süresinin kısalması” gibi olumsuzluklarla karşılaştığı süreçte öğrenme etkinliği başarısızlıkla sonuçlanacaktır. Bu sebeple öğrenen bireylerin teknolojinin sunduğu olanaklardan yararlanabilmeleri için öncelikli olarak nasıl öğrenmeleri gerektiği konusunda temel beceriler edinmeleri gerekmektedir.⁵⁷⁶ İhtiyaca binaen kitle iletişim araçlarının dini tutum ve davranışlara olumlu katkı sağlayabilmesi için izleyicilerin eğitilmesi ve uyarılması gerekir ki; RTÜK bu konuda ilköğretimde medya okuryazarlığı dersi projesi ile bir düzenleme yapmıştır ancak bunu kitle iletişim araçlarını kullanan her kişi içinde yapması daha verimli sonuçlar verecektir. Böylece kişiler medyayı doğru okuyabilecek ve sanalla gerçeği ayırt edebileceklerdir. Din alanında yaşanan problemlerin çözümü

---

⁵⁷⁵Mustafa Arslan, “ Kitle İletişim Araçları, Medya ve Din İlişkisi Üzerine”, *Birey ve Toplum*, 13-16-17-20.

⁵⁷⁶Malcoms Knowles ve diğerleri, *Yetişkin Eğitimi*, 254, 255.

için din eğitimcilerinin “medya okuryazarlığı” konusuna önem vermesi ve bu alanda çalışmalar yapması gerekir.⁵⁷⁷

Günümüz insanların bilgiye ulaşmadaki sabırsızlıkları, bilgiye ulaşma aşaması ve doğru bilgi kaynaklarını bulabilmeleri konusunda eğitimciler devreye girmeli ve bu sorunu çözebilmelidirler. 2012 yılında TRT ve T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından kurulan TRT Diyanet kanalı, televizyon izleme oranı yüksek yetişkinlerin din eğitimi açısından önemli bir adım olmuştur.⁵⁷⁸ Yapılacak dini film dizi veya programlarda iletişim dili ve ilahiyat biliminden yararlanılarak sanatın insanlar üzerinde etkili olan güçlü mesaj dili en uygun şekilde kullanılmalıdır. Özellikle soyut ve insanlar tarafından anlaşılması zor dini konular dizi ve filmlerle hikâye tarzı anlatımlar kullanılarak daha anlaşılır hale gelebilmektedir.⁵⁷⁹ TRT kanalında yayınlanan Yunus Emre⁵⁸⁰ dizisi sabır gibi soyut bir kavramı çok güzel bir şekilde seyirciye yansıtabilmiştir. Ayrıca TRT belgesel kanalında yayınlanan hacla ilgili engelli bir kız olan Fatma'nın hayat hikâyesinde başa gelen musibetlere sabır ve bu musibetlerle insanın imanı sayesinde nasıl başa çıkabileceği anlatılmaktadır.

---

⁵⁷⁷Mustafa Arslan, “Kitle İletişim Araçları, Medya ve Din İlişkisi Üzerine”, 22-23.

⁵⁷⁸Korukcu, *agm*, 166.

⁵⁷⁹Mustafa Arslan, *agm*, 13-22.

⁵⁸⁰www.trt.tv/yunus-emre-askin-yolculugu/bolumler/50206.

SONUÇ

Yetişkinler çocukluk ve gençlik çağlarının ilk yıllarında örgün eğitim ile aldıkları din eğitimi dışında, çeşitli rollerle sorumluluk sahibi yetişkin birer birey olarak atıldıkları hayatın içerisinde de din eğitiminden uzak durmamaktadırlar. Dinin onlara rehberlik edebilmesi için eğitimini de talep etmektedirler. Yetişkinlerin bu istek ve arzularını DİB, yaygın din eğitimi adı altında yürüttüğü faaliyetlerle karşılamaya çalışmaktadır.

Yetişkin din eğitiminin plan programına, düzenlenen mekân ve zamana yetişkinlerin uyum sağlayamaması veya yetişkinlerin yaş, cinsiyet, fiziksel, zihinsel ve psikolojik bazı problemlerinin eğitim sırasında dezavantaja dönüşmesi gibi nedenlerle yetişkin din eğitiminde hedeflenen düzeyde başarıya ulaşmak mümkün olamamaktadır. Bu tür problemlerin giderilebilmesi için kaynak konumunda olan yetişkin din eğitimcisi ve din eğitimini talep eden alıcı konumundaki yetişkinlerin sağlıklı dini iletişim kurabilmeleri büyük öneme sahiptir. İletişim becerileri gelişmiş bir yetişkin din eğitimcisi, hayatta tek rolü ve sorumluluğu öğrencilik olmayan, farklı yaş, cinsiyet, sağlık, sosyo-kültürel ve psikolojik özelliklere sahip muhataplarını anlama ve onlarla beraber sorunları çözme konusunda daha başarılı olabilmektedir. Başarılı bir dini iletişim için yetişkin din eğitimcisinin sabır erdemi ile kuşanabilmesi ve kendini geliştirebilmesi gerekir.

Sorumluluk ve görevi ile ilgili, sabrı bir erdem olarak kuşanabilen yetişkin din eğitimcisinin, Kur'an-ı Kerim'de kıssası geçen peygamberler ve Hz. Muhammed (sav)'i bu konuda kendisine rehber edinebilmesi gerekir. Peygamberlerin insanları tebliği sırasında karşılaştıkları zorluklarla mücadelede sabrı hayatlarına nasıl aktardıkları konusunda bilgi sahibi olması ve onları kendisine rol model alması büyük önem taşımaktadır. Çünkü aynı zamanda birer yetişkin din eğitimcisi olan peygamberler, tebliğ sırasında hoş olmayan tepkilerle, hatta hakaret ve işkencelerle de karşılaşmışlardır. Onların bütün bu zorluklar karşısında yılmadan ve ümitsizliğe düşmeden sabırla mücadele edebilmeleri yetişkin din eğitimcilerinin örnek alması gereken bir durumdur.

Yetişkin din eğitimcileri dediğimizde özellikle DİB kurumlarında çeşitli unvanlarla insanlara din eğitimi sunan din görevlilerine büyük sorumluluk düşmektedir.

Çünkü başarılı bir din eğitimi ve hizmeti ancak başarılı bir dini iletişimle ve bunun gerçekleşmesi aşamasında büyük bir sabırla mümkün olabilmektedir. Din eğitimi aşamasında bu hassasiyetle çalışan bir din görevlisi hedeflenen başarıya ulaşmada zorluk yaşamayacaktır.

Günümüzde yetişkinlerinde içinde bulunduğu ve hemen hemen her yaş grubunun yaygın olarak kullandığı internet ve sosyal medya ortamından kaynaklanan bazı olumsuzluklar, dini konuların araştırılması ve yayınlanması alanında da kendisini göstermektedir. Öyle ki konunun uzmanı olup olmadığı bilinmeyen kişilerce ve kontrolsüz bir şekilde dini bilgilerin paylaşıldığı bir sanal âlem, yetişkin din eğitimi açısından da tehlike arz etmektedir. Dini bilginin araştırılması aşamasında sabırlı davranamayan, hızlıca ve emeksizce bilgiye ulaşmaya çalışan ve ulaştığı dini bilginin doğruluğundan emin olunmayan bir kitleyi DİB ve devlet kurumlarına bağlı konunun uzmanı kişilerin medya okur-yazarlığı ile bilinçlendirmesi gerekir. Bu konuda o alana hâkim uzmanların bilgilerin çabuk erişildiği ve tüketildiği bir ortamda insanları doğru yönlendirebilmesi, onlara bu ortamda sabır erdeminin kazandırılmaya çalışılması gerekmektedir.

Çağımızın problemlerinden biri olan “sabırsızlık” olgusu etraflıca üzerinde durulması ve giderilmesi için çalışılması gereken bir durumdur. Bu durumun ortadan kalkması için “sabır” erdemini insanlara anlatmak ve hayatlarında uygulamaya koymalarında yardımcı olmak gerekir. Yetişkin din eğitimi açısından ele aldığımız sağlıklı bir iletişim ve onu sağlama konusunda yardımcı olan sabır erdeminin bütün hayatımızda etkili olabilmesi bu alanda yapılacak olan bilimsel çalışmalarla daha kolay gerçekleşecektir.

KAYNAKÇA

- Altıkardeş, İsmet. *Din Sosyalleşme Ve Hoşgörü*. İstanbul: Rağbet Yay, 2003.
- Arslan, Mustafa. *Kadın Kur'an Kursu Öğreticilerinde İş ve Aile Hayatının Dengelenmesi*. Ankara: TDV, 2012.
- Arslan, Mustafa. "Kitle İletişim Araçları, Medya ve Din İlişkisi Üzerine". *Birey ve Toplum*, Cilt 6, Sayı 11, 2016.
- Aydın, M. Şevki. *Din Eğitimi Bilimi*. Kayseri: Kimlik Yay, 1. Baskı, 2017.
- Aydın, M. Şevki. *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursu*. Ankara: DİB yay. , 2. Baskı, 2010.
- Aydın, M. Şevki "Çoğulcu Toplumda Uzlaşma ve Din Eğitimi". *Diyanet Aylık Dergi*, Şubat, 2009.
- Ayten, Ali. "Sanal Alemde Etik Nasıl ve Ne Kadar Mümkün?". Sanal Çağda Sahici Kalmak. *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı 315, 2017.
- Batar, Yusuf. *Empatik Din Eğitimi*. Ankara: Elips Kitap, 2011.
- Bayraktar, Faruk. *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006.
- Bilir, Mehmet. "Yetişkin Eğitiminin Tarihsel Gelişimi". *Yetişkin Eğitimi*. Ed. Ahmet Yıldız ve Meral Uysal. İstanbul: Kalkedon Yay, 2. Baskı, 2013.
- Bilir, Mehmet. "Yetişkin Eğitiminde Yöntem Teknik ve Araçlar". *Yetişkin Eğitimi*. Ed. Ahmet Yıldız ve Meral Uysal. İstanbul: Kalkedon Yay, 2. Baskı, 2013.
- Bulut, Ahmet. *Dua Engel Tanımaz Fatma*. İstanbul: Timaş Yay, 5. Baskı, 2014.
- Buyrukçu, Ramazan. *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*. Ankara: TDV, 4. Baskı, 2011.
- Cebeci, Suat. *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yay, 3. Baskı, 2015.
- Cebeci, Suat. *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*. İstanbul: İz Yay, 3. Baskı, 2015.
- Cemaa, B. Sadullah. *İslam Geleneğinde Öğretmen-Öğrenci*. çev: M. Ş. Aydın. İstanbul: Marifet Yay, 1998.
- Certel, Hüseyin. "Din-İletişim İlişkisi ve İletişim Engelleri". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı. 2, 2008.

- Condon, John. *Kelimelerin Büyüklü Dünyası*. çev: Murat Çiftkaya. İstanbul: İnsan Yay, 3. Baskı, 2000.
- Cüceloğlu, Doğan. *İletişim Donanımları*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 55. Baskı, 2002.
- Çalışkan, İsmail. “Yetişkinlik Dönemi Eğitimine Kur’an Perspektifinden Bir Yaklaşım”. *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*. Ed. Faruk Bayraktar. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006.
- Çapku, Ahmet. “Din Ve Eğitim”. *Diyanet Aylık Dergi*, Eylül, sayı:321, 2017.
- Çelebi, Ahmet ve Ali Yardım. *İslam’da Eğitim- Öğretim Tarihi*. İstanbul: Damla Yayınevi, 3. Baskı, 1998.
- Çelik, Abbas. *Din Eğitimi Tarihi*. İstanbul: Arı Sanat Yay, 2013.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur’an Okuma Esasları*. Bursa: Emin Yay, 35. Baskı, 2016.
- Dodurgalı, Abdurrahman. “Yetişkin Din Eğitimi Modeli”. *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*. Ed. Faruk Bayraktar. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006.
- Doğan, Mebrure. *Sabır Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yay, 2016.
- Doğan, Reai. “Yaygın Din Eğitiminin Neliği”. Ed. Recai Doğan ve Remziye Ege. *Din Eğitimi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yay, 2012.
- Doğan, Recai ve Remziye Ege. *Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim*. Ankara: Grafiker Yay, 2015.
- Doğan, Recai ve Remziye Ege, *Din Eğitimi El Kitabı*. Ankara: Grafiker yay, 2012.
- Dökmen, Üstün. *İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 57. Basım, 2017.
- Durmuş, Alparslan. Hatice Işlak Durmuş. Dudu Ekinci. *Dinim İslam*. Ankara: DİB Yay, 2014.
- Ege, Remziye. “Din Hizmetlerinde İletişim”. *Din Hizmetlerinde Rehberlik Ve İletişim*. Ed. Recai Doğan ve Remziye Ege, Ankara: Grafiker Ya, 2015.
- Erden, Meral. *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. İstanbul: Alkım Yay, 1998.
- Esen, Bilal. “ Ailenin Geleceğini Aydınlatacak Işık: Sabır”. *Diyanet Aylık Dergi Aile eki*, Nisan. 2016.
- Fersahoğlu, Yaşar. “Kur’an’a Göre İnsanın Zaafları Ve Zayıf Yönleri”. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı,6, 1999.
- Freire, Paul. *Ezilenlerin Pedagojisi*. çev: D. Hattatoğlu ve E. Özbek. İstanbul: Ayrıntı Yay, 10. Baskı, 2014.
- Gökçe, Orhan. , *İletişime Giriş*. Konya: Çizgi Kitap evi, 2017.

- Gölpınarlı, Ahmet. *Yunus Emre Divan ve Risaletü'n Nushiyye*. İstanbul: Derin Yay, 2010.
- Gözütok, Şakir. "Tarihsel Süreçte Camilerde Ders Halkaları ve Ders Meclisleri". *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı 310, 2016.
- Gudde, Abdulfetteh. *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed (sav) ve Öğretim Metotları*. çev: E. Yıldırım. Ankara: OTTO Yay, 2016.
- Güler, Zekeriya. "Mabetler Medeniyeti", *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı 310, 2016.
- Gürüz, Demet ve Ayşen Temel Eğinli. *İletişim Becerileri*. Ankara: Nobel Yay, 5. Basım, 2016.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi (1)*. çev: S. Tuğ. Ankara: İmaj a.ş, 2003.
- Karagöz, İsmail. "Kur'an Kavramları Sabır-Sabir". *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı 286, 2014.
- Karagöz, İsmail. "İslamda Yaşlı ve Yaşlılık". *Sosyal Hizmet ve Kurumlarında Din Hizmetleri Rehberi*. Ed. Huriye Martı. Ankara: DİB Yay, 2. Baskı, 2015.
- Karakaş Vehbi. *Nasıl Bir Din Eğitimi*. İstanbul: Rağbet Yay, 2015.
- Karaman, Fikret. *Sünnetin Işığında Tebliğ ve Davet*. Ankara: DİB Yay, 2. Baskı, 2010.
- Karlı, Hilmi. "Kabe: Diriliş ve Kıyamın Bir Başka Adı". *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı313, 2017.
- Kaya, Mesut. "Mekan Birliğinden Ruh Birliğine: Cami Ve Kitap". *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı 310, 2016.
- Kaya, Zeynep. *Türk Toplumunda İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi*. İstanbul: Dem Yay, 2015.
- Kazıcı, Ziya. "Bir Mektep Olarak Cami". *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı 310, 2016.
- Kenzie, Mc. Leon. "Yetişkin Din Eğitiminin Konusu ve Gayeleri". çev: İ. Yıldız. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:2, Aralık, 1998.
- Kılavuz, M. Akif. "Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitiminin Önemi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Cilt: 11, Sayı:2, 2002.
- Kılavuz, M. Akif. "Yetişkin Din Eğitimcilerinde Bulunması Gereken Özellikler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fak*, Cilt:12, Sayı: 1, 2003.
- Kılavuz, M. Akif. "Yetişkinlerin Din Eğitim Programlarının Planlanması" *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*. Ed. Faruk Bayraktar. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006.

- Knowles, Malcom S. , Elwood F. Holton ve Richard A. Swanson. *Yetişkin Eğitimi*. çev: O. Gündüz. İstanbul: Kaknüs Yay, 2014.
- Koç, Ahmet. *Düşünen İnsan Yetiştirmede Din Eğitiminin Rolü*. İstanbul, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, İstanbul, sayı.6, M. Ü. İ. F. , 1999.
- Korkmaz, Mehmet. “Kur’an Kurslarında Din Eğitimi”. *Din Hizmetlerinde Rehberlik Ve İletişim*. Ed. Recai Doğan ve Remziye Ege. Ankara: Grafiker Yay, 2015.
- Korukcu, Adem. “ Medya Yolu İle Din Hizmetleri”. *Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim*. Ed. Recai Doğan ve Remziye Ege. Ankara: Grafiker yay, 2015.
- Köksal, M. Asım. *Peygamberler Tarihi*. Ankara: T.D.V. Yayınları, c.1,2, 2001.
- Köroğlu, Aytekin. *Literatür Taraması Üzerine Notlar Ve Bir Tarama Tekniği*. İstanbul: GİDB DERGİ, 1, 2015.
- Köylü, Mustafa. *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*. İstanbul: Dem Yay, 3. Baskı, 2014.
- Köylü, Mustafa. *Psiko –Sosyal Açından Dini İletişim*. Ankara: Ankara Okulu Yay, 2015.
- Köylü, Mustafa ve Nurullah Altaş. *Din Eğitimi*. İstanbul: Ensar Yay, 3. Baskı, 2014.
- Köylü, Mustafa. *Psiko – Sosyal Açından Dini İletişim*. Ankara: Ankara Okulu Yay, 2015.
- Köylü, Mustafa. *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*. Etüt Yay, 2000.
- Kurt, İhsan. *Yetişkin Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yay, 3. Baskı, 2014.
- Lings, Martin. *Hız Muhammed’in Hayatı*. çev: N. Şişman, İstanbul: İnsan Yay, 38.baskı, 2005.
- Muncebi, Abdullah. *Bela ve Sıkıntılara Karşı Sabır ve Rıza*. çev: İ. Doğu. İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2. Baskı, 2012.
- Martı, Huriye. *Sosyal Hizmet ve Kurumlarında Din Hizmetleri Rehberi*. Ankara: DİB Yay, 2. Baskı, 2015.
- Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yay, 1995.
- Okçabol, Rıfat. *Halk Eğitimi (Yetişkin Eğitimi)*. Ankara: Ütopya Yay, 3. Baskı, 2006.
- Okumuşlar, Muhiddin ve Fatih Genç. “ Din Eğitiminin Bilimselleşmesi/ Neliği”. Ed. Recai Doğan ve Remziye Ege. *Din Eğitimi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yay, 2012.
- Öcal, Mustafa. *Din Eğitim Ve Öğretiminde Metodlar*. Ankara: TDV, 2007.
- Önkal, Ahmet. Adem Apak ve Bünyamin Erul. *Hız. Peygamber’in İzinde*. Ankara: DİB Yay. , 2015.
- Özdemir, Şuayip. “ Ceza Evlerinde Dini İletişim Ve Rehberlik”. *Din Eğitimi El Kitabı*. Ed. Recai Doğan ve Remziye Ege, Ankara: Grafiker Yay, 2012.

- Sarıçam, İbrahim. *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: DİB Yay, 2004.
- Sarıkaya, Berat ve Zeynep Şeren “İnsan Sorumluluğu ve Fiillerine Etkisi Bağlamında Sabır ve Tevekkül Kavramları”. *Gümüşhane Üni. İlahiyat Fak. Dergisi*, Cilt:6, Sayı:12, 2017.
- Sayar, Kemal. “Çok Kalabalık Ama Fazla Yalnız Siber Âlemde İnsan Sanal Çağda Sahici Kalmak. *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı 315, 2017.
- Tarhan, Nevzat. “Yaşlanma Psikolojisi”. *Sosyal Hizmet ve Kurumlarında Din Hizmetleri Rehberi*. Ed. Huriye Martı. Ankara: DİB Yay, 2. Baskı, 2015.
- Tosun, Cemal. *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2. Baskı, 2002.
- Turan, Yahya. “Sanal Dünya, Değişen Alışkanlıklar”. *Sanal Çağda Sahici Kalmak. Diyanet Aylık Dergi*, Sayı 315, 2017.
- Tutar, Âdem. *Hz. Muhammed (sav) ve Sabır*. Fırat Üni. İlahiyat Fak. Dergisi, Sayı:4, 1999.
- Uğur, Selim. *Efendimizin Örnek Ahlakı*. İstanbul: Semerkand Yay, 2013.
- Uysal, Veysel. “Yetişkinlikte Dindarlık ve Kültürel Arka Plan”. *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*. Ed. Faruk Bayraktar. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006.
- Yazır, E. M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Zahraveyn Yay, c. 1,9, 1992.
- Yıldız, Ahmet ve Meral Uysal. *Yetişkin Eğitimi*. İstanbul: Kalkedon Yay, 2. Baskı, 2013.
- Yılmaz, Hüseyin. “Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış”. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5.c. 2.Sy. , 2001.
- Yılmaz, H. Kamil. “Eğitimde Gönül Faktörü-Mevlana Örneği”. *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*. Ed. Faruk Bayraktar. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006.
- Yılmaz, Macid. “Değerler Eğitiminde Etkin Bir Materyal Olarak Kur'an Kıssaları ve Kullanılışı”. *İslami İlimler Dergisi Kur'an Kıssaları*. Çorum Çağrı Eğitim Vakfı, Yıl 9, Cilt 9, Sayı 1, 2014.
- Yiğit, Yaşar. *En Güzel Örnekten Rahmet Damlaları*. Ankara: DİB Yay, 3. Baskı, 2010.
- Yürük, Tuğrul. “Din Hizmetleri: Kavramsal ve Teorik Çerçeve”. *Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim*. Ed. Recai Doğan ve Remziye Ege. Ankara: Grafiker Yay, 2015.
- Zengin, Z. Salih. “ İslam Din Eğitiminin Tarihsel Gelişimi”. *Din Eğitimi El Kitabı*. Ed. Recai Doğan ve Remziye Ege. Ankara: Grafiker Yay, 2012.

İNTERNET KAYNAKLARI

www.trt.tv/yunus-emre-askin-yolculugu/bolumler/50206

http://www2.diyamet.gov.tr/EgitimHizmetleriGenelMudurlugu/Documents/Personel_Yeterlikleri_2014.pdf

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5ba25fece101f0.65389220

<http://www.kalpehli.com/kose-yazisi-denemesi-4/>,07.03.2012

"C:\Program Files (x86)\Diyamet YAYINLARI\Diyamet KuraniKerim 3.0\Kur'an-1 Kerim.exe"

